

Lucia Ludvigh Cintulová

ZÁKLADY A ÚVOD DO SOCIÁLNEJ POLITIKY

VYSOKOŠKOLSKÁ UČEBNICA

Bratislava 2022

Citovanie: Ludvigh Cintulová, Lucia. 2022. Základy a úvod do sociálnej politiky.
Bratislava: Vysoká škola ZaSP sv. Alžbety, 85 s. ISBN 978-80-8132-256-3

Názov: ZÁKLADY A ÚVOD DO SOCIÁLNEJ POLITIKY

Publikácia: VYSOKOŠKOLSKÁ UČEBNICA

Autorka:

doc. Mgr. Lucia Ludvigh Cintulová, PhD. mim.prof.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6448-0547>

Recenzenti: doc. PhDr. Zuzana Vitálová, CSc.

PhDr. Zuzana Budayová, PhD.

Vydavateľstvo:

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., Bratislava

Palackého 1, 811 00 Bratislava, P.O.Box 104

Náklad 150 ks

Vydanie prvé

Počet strán 85

Rozsah 4,25 AH

ISBN 978-80-8132-256-3

EAN 9788081322563

PREDHOVOR

Vysokoškolská učebnica je určená pre študentov bakalárskeho stupňa s nadstavbou na magisterské štúdium v odbore sociálna práca, ktorá pripravuje po obsahovej i výkonovej stránke študentov na budúce povolanie sociálneho pracovníka, v tomto smere rozvíja všeobecné kompetencie v oblasti sociálnej politiky a sociálneho zabezpečenia tak, aby boli schopní tieto vedomosti využiť pri holistickom a systematickom prístupe v pomoci zraniteľným skupinám, ktoré sú vylučované zo sociálneho kapitálu a zo zdrojov empowermentu. Záujem o sociálnu politiku rastie zo všetkých strán a preto sa sociálna politika dostala ako samostatný predmet aj na viaceré vysoké školy, predkladaná vysokoškolská učebnica pokrýva sylabus predmetu Úvod do sociálnej politiky a je základom pre predmet Sociálne zabezpečenie.

Je nesporné, že sociálna politika sa uchádza o miesto medzi vednými odbormi nielen de facto, ale aj de iure. Vymedzenie predmetu sociálnej politiky má pritom kľúčový význam pre celé jej chápanie, pre jej teóriu i prax, pre jej štruktúru a študentom ponúka možnosť osvojiť si jej nástroje, ktoré dokáže neskôr využiť pri poskytovaní pomoci fyzickým osobám a rodinám v nepriaznivej životnej situácii.

Vysokoškolská učebnica obsahuje taký rozsah teoretických poznatkov, analýz a prehľadov základov a vývoja sociálnej politiky, ktorá zrozumiteľným a komplexným spôsobom rozvíja kľúčové kompetencie budúcich sociálnych pracovníkov k tomu, aby sa stali schopnými kriticky myslieť, konštruktívne vyjadriť svoj názor a hľadať návrhy riešení v prípade výskytu nepriaznivých sociálnych udalostí v živote človeka.

OBSAH

UVOD	1
1 SOCIÁLNA POLITIKA V UŽŠOM A ŠIRŠOM MERADLE	2
1.1 Predmet a aktéri sociálnej politiky	3
1.2 Nástroje sociálnej politiky	9
1.3 Ciele a funkcie sociálnej politiky	12
1.4 Princípy sociálnej politiky	15
1.5 Vzťah sociálnej politiky a sociálnej práce	22
1.6 Ľudské práva v kontexte sociálnej politiky	25
2 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE AKO ZÁKLADNÝ NÁSTROJ SOCIÁLNEJ POLITIKY	34
2.1 Piliere sociálneho zabezpečenia	35
2.2 Úrovne sociálnej politiky	43
2.3 Sociálny štát – idea alebo realita?	48
2.4 Formovanie základov európskej sociálnej politiky	54
3 VÝVOJ SOCIÁLNEJ POLITIKY NA SLOVENSKU	65
3.1 Kľúčové obdobia vývoja	65
3.2 Vývoj sociálnej politiky v 90. rokoch vo vzťahu k neziskovému sektoru	70
3.3 Vývoj sociálnej politiky po roku 2002	73
3.4 Budúcnosť Európy a priority EÚ	78
Záver	84
Použitá literatúra	85

ÚVOD

Vysokoškolská učebnica slúži na prehĺbenie vedomostí študentov sociálnej práce vo vývoji sociálnej politiky a to nielen na úrovni Slovenskej republiky, ale aj vo vzťahu k vyšehradskému regiónu a krajinám Európskej únie. Prvá kapitola opisuje základné pojmy vo vzťahu k sociálnej politike, definuje ciele a funkcie ako i princípy sociálnej politiky, venuje pozornosť vzťahu medzi sociálnou prácou a sociálnou politikou a charakterizuje systém sociálneho zabezpečenia v druhej kapitole, vrátane popisu úrovni sociálnej politiky a modelov sociálneho štátu. Tretia kapitola prezentuje komplexnejší náhľad na vývoj sociálnej politiky u nás i v zahraničí.

V sociálnom štáte mieru a spôsob investície do sociálnej politiky a tým aj do sociálnej ochrany určí štát. Úlohou sociálnej ochrany je poskytnutie istôt občanom v rámci sociálneho poistenia a pri rôznych životných udalostiach a riešenie takých ťažkých životných situácií občanov, ktoré nie sú schopní riešiť vlastnými silami. Bez dostatočnej sociálnej politiky nemožno sociálnu prácu vykonávať na dobrej a vysokej úrovni.

V súčasnom modernom, sociálnom a demokratickom štáte nesmieme zabudnúť na úlohu štátu v oblasti sociálnej politiky v súvislosti so sociálnou prácou, ktorou je sociálna prevencia, zabezpečenie sociálnej ochrany, rodinnej politiky, sociálnej podpory, atď.

Otázka sociálneho štátu je rovnako aktuálna aj dnes, preto venujeme pozornosť aj tejto téme. Európsky sociálny model vníma sociálne zabezpečenie ako základný predpoklad ekonomického rozvoja. Naším cieľom je preto upozorniť na potrebu dostatočnej investície do sociálnej politiky, pričom osobitnú pozornosť venujeme problematike sociálnej pomoci. Štát, ktorý investuje dostatok financií do sociálnej politiky a v rámci toho do sociálneho zabezpečenia je preto rozvinutý a takýto štát napreduje. J. Žižkova rozlišuje tri prístupy: 1/ široké ponímanie sociálnej politiky, ktoré vymedzuje konkrétne jednanie štátu, ktorým je ovplyvňovaná sociálna realita danej spoločnosti v širokom meradle; sociálna politika sa viaže k životným podmienkam ľudí. 2/ sociálna politika ako oblasť /súčasť hospodárskej politiky/; cieľom je eliminácia ekonomických tvrdostí, ktoré doprevádzajú fungovanie trhového mechanizmu, toto chápanie redukuje sociálnu politiku na systém opatrení predovšetkým v oblasti zamestnanosti, mzdového vývoja a sociálneho zabezpečenia; dôraz je položený na jej ochrannú úlohu. 3/ najužšie chápanie sociálnej politiky; stotožňuje sa tu sociálna politika a sociálne zabezpečenie; sociálna politika je redukovaná na opatrenia v dôchodkovom zabezpečení, chorobe, sociálnej starostlivosti a pomoc rodinám s deťmi.

1 SOCIÁLNA POLITIKA V UŽŠOM A ŠIRŠOM MERADLE

Sociálna politika je súhrn štátnych opatrení, ktoré majú zlepšiť životné podmienky obyvateľov v rámci daných hospodárskych a politických možností. Je to sústavná, cieľavedomá činnosť subjektov na všestranný rozvoj každého občana. Sociálna politika je realizovaná prostredníctvom rôznych subjektov: štát a jeho orgány, obce, zamestnávateľa, verejnoprávne inštitúcie, občianske, cirkevné a iné organizácie.

Štát sociálne práva občanom zabezpečuje v zmysle Všeobecnej deklarácie ľudských práv ako aj v zmysle Ústavy SR, zodpovednosť za vykonávanie sociálnej politiky má najmä Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR.

Sociálna politika musí poskytnúť istoty počas života, keď vznikajú sociálne udalosti a riziká s ktorými sme konfrontovaní alebo ktoré sú nevyhnutné pre rozvoj spoločnosti a ktoré sú prirodzené. Ľudstvo prežíva a rozvíja sa iba vďaka svojej spoločenskej podstate. Spoločnosť si vytvára svoje vlastné sociálne pravidlá a normy, ktoré nám pomáhajú žiť primerane. Sociálna politika má 3 dôležité funkcie: investovanie, sociálna ochrana a hospodárska stabilizácia. Súčasnú zmenu v európskej spoločnosti poukazujú na potreby posilnenia postavenia ľudských práv a na význam sociálneho investovania. Ľudia mali a budú mať záujem byť platnými a užitočnými členmi celku (spoločnosti), chcú tvoriť, pomáhať a byť milovanými. (Hetteš, 2015).

Sociálne investovanie je finančne výhodnejšie, ako riešenie následkov. Investovanie je prevenciou vzniku budúcich sociálnych problémov. Ak štát dostatočne investuje do sociálnej politiky, klesá potreba sociálnej práce. Sociálna politika je systém cielených činností zameraných na praktické riešenie sociálnych problémov spoločnosti subjektami sociálnej politiky.

Sociálna politika na všetkých úrovniach – nadnárodná, národná aj komunálna predstavuje nevyhnutný povinný – legislatívou zakotvený systém pomoci štátu a ostatných subjektov každému občanovi. Bez sociálnej politiky by bola naša postmoderná súčasnosť len ťažko predstaviteľná. Je prirodzené, že tak ako kvalita a podoba demokracie, ani kvalita a podoba sociálnej politiky nevyhovujú absolútne všetkým. (Geffert, 2015)

Sociálnu politiku uskutočňujú subjekty, ktoré za jej výkon nesú aj zodpovednosť. Nástroje sociálnej politiky sú prostriedky, ktorými sociálny subjekt pôsobí na sociálny objekt alebo iný subjekt.

Najsilnejším subjektom je štát, ktorý je držiteľom moci a zaručuje občanom ich ľudské práva deklarované ústavou. Objektmi sociálnej práce sú všetci tí, na ktorých sú sociálne opatrenia smerované, a ktorí z nich majú prospech, občania, sociálne skupiny, rodiny, každý jednotliviec. Občan môže byť aj subjektom sociálnej politiky. Predmetom sociálnej politiky je to, čím subjekty pôsobia na objekty sociálnej práce. (Geffert, 2009).

Štát rozhoduje o štátnej sociálnej politike prijímaním zákonov, rozhoduje o prerozdelení zdrojov. Úlohou štátu je vytvárať podmienky pre stabilitu, zaručiť občanom ich ľudské práva.

Sociálna politika v prvom rade je osobitne zainteresovaná do sociálnych služieb a sociálneho zabezpečenia. Širšie ju možno akceptovať tým, že zasahuje ďaleko za činnosť vlády, obsahuje prostriedky pomocou ktorých je podporovaný sociálny rozvoj. (Hetteš, 2013).

1.4 PREDMET A AKTÉRI SOCIÁLNEJ POLITIKY

Vymedzenie predmetu sociálnej politiky má pritom kľúčový význam pre celé jej chápanie, pre jej teóriu i prax, pre jej štruktúru atď. Tento príspevok si kladie za cieľ na základe pohľadu na doterajšie prístupy k vymedzeniu tohto predmetu pokúsiť sa prispieť do diskusie na túto tému. Množstvo doterajších pokusov môžeme rozdeliť do troch základných typov:

§ prístupy, rozlišujúce tzv. širšie a tzv. užšie vymedzenie pojmu sociálna politika;

§ prístupy, vymedzujúce predmet sociálnej politiky predovšetkým prostredníctvom jej aktérov (subjektov) a ich nástrojov;

§ prístupy, vymedzujúce predmet sociálnej politiky predovšetkým prostredníctvom jej adresátov (objektov), resp. situácií, v ktorých je týmto adresátom poskytovaná určitá intervencia, prípadne do kombinácie týchto troch základných typov.

Prístupy k vymedzeniu predmetu sociálnej politiky

Klasifikácia týchto prístupov nie je síce témou tohto príspevku, jednako si však dovoľíme aspoň krátky komentár: · užšie a širšie vymedzenie sa netýka len rozlišovania medzi dvoma rovinami pojmu „sociálny“ (ktoré – mimochodom – má v rôznych jazykoch rôzne významové odtienky, v závislosti od šírky synonymického radu tohto pojmu), ale aj medzi rôznymi rovinami „širokého“ či „úzkeho“ chápania pojmu politika (viď anglické polity – politics – policy: porovnaj Potůček et alii 2005; Malíková 2003; Kráľová 45 a kol. 2006) a v konečnom dôsledku aj tak ide o to, čím je tento „širší“ či „užší“ rámeček „sociálneho“ ale i

„politiky“ naplnený (napr. Večeřa 1996: 29; Žižková in Krebs 1997: 16, 20-21; Dimova – Kusev 2003: 74-82; Žilová in Tokárová a kol. 2007: 32 atď.);

- vymedzovanie predmetu sociálnej politiky prostredníctvom jej **aktérov a nástrojov** (vrátane sociálnych práv) nevedie k jednoznačným záverom, pretože aktivity rôznych aktérov v poli sociálnej politiky sa príliš často prelínajú a dopĺňajú a väčšina nástrojov sociálnej politiky má v praxi takisto alternatívny charakter (napr. Krebs in Krebs a kol. 1997: 139-142; Baldock et alli 1999: 469-487; Dimova et alli 2000; Holovatyj et alli 2004: 10-12; Kováčiková in Tokárová a kol. 2007: 114 atď.);

- relatívne jednoznačnejšie vyznievajú pokusy vymedziť predmet sociálnej politiky prostredníctvom jej adresátov (napr. Lampert 1998 atď.): problémom tu ostáva **multiplicita problémov** u toho istého nositeľa, kde takisto klasifikačné kritériá zlyhávajú;

- takže napokon sa javia ako najspoľahlivejšie pokusy, stavajúce do jadra vymedzenia predmetu sociálnej politiky faktum, nazývané v rôznych prístupoch **sociálny jav, sociálna otázka, sociálny problém, sociálna udalosť**, sociálny prípad, (nepriaznivá) sociálna situácia, sociálne riziko, (nepriaznivé) sociálne podmienky, (neuspokojené) (sociálne) potreby atď. (napr. Horton 1968; Stanek et alli 1997; Moore 1998; Księżopolski 1999; Walsh et al 2000:2; Auleytner 2002:61; Stanek a kol. 2004; Opielka 2004 atď.).

Toto faktum je potom charakterizovateľné určitým individuálnym alebo nadindividuálnym nositeľom – **objektom sociálnej politiky** (jednotlivec, rodina, komunita atď.), určitým intervenujúcim aktérom – **subjektom sociálnej politiky** (štát, verejnoprávne subjekty, podnikateľské subjekty, subjekty tretieho sektoru a pod.), určitými nástrojmi (právnymi, ekonomickými, psychologickými atď.), plniacimi určité funkcie (preventívnu, kuratívnu, prerozdelenia atď.), pričom je tento celok usporiadaný podľa určitých princípov (subsidiarity, solidarity atď.) tak, aby vytváral funkčný celok sociálnej politiky v danej spoločnosti, v danom priestore a v danom čase.

ŠTÁT plní v oblasti sociálnej politiky dvojakú úlohu: - na jednej strane vytvára východiská a koncepcie a na druhej strane zaisťuje napĺňanie uvedených východísk a koncepcií rôznymi sociálnymi politikami prostredníctvom jednotlivých praktických opatrení a politických krokov (napr. štátna bytová, rodinná, zdravotná, vzdelávacia politika)

SOCIÁLNA POLITIKA - sústavné a cieľavedomé úsilie sociálnych subjektov o zmenu a udržanie sociálneho systému. Je súhrn štátnych opatrení, kt. úlohou je zlepšiť životne podmienky obyvateľov v rámci daných hospod. a polit. možností. Je vybudovaná na 4 základných princípoch: spravodlivosť, solidarita, subsidiarita, participácia. **Cieľom soc. politiky** je

poskytovať občanom priestor na pracovné a soc. aktivity, zabezpečovať soc. istoty, umožniť primeraný spôsob života v súlade s ústavou zaručenými právami. Má 2 oblasti: **aktívnej soc. politiky** - tvorba legislatívy, poskytovanie soc. dávok a služieb a **pasívnej soc. politiky** – ignorancia sociálneho partnerstva, neriešenie sociálnych problémov..

Úlohou sociálnej politiky je pomáhať ľuďom riešiť sociálne problémy, alebo im predchádzať

Objekty sociálnej politiky sú všetci ľudia a určité skupiny, ako napr. nezamestnaní, rodiny s nezaopatrenými deťmi.

Subjektom sociálnej politiky je jednotlivец, rodina, obec (mesto), tretí sektor (nadácie, neštátne organizácie), súkromný sektor (podniky), štát, nadnárodné medzinárodné organizácie (OSN)

Hlavným subjektom, je **štát a jeho orgány**. V SR je to v prvom rade vláda, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Ústredie a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, Sociálna poisťovňa, obce, VÚC, mimovládne organizácie, zamestnávateľia a zamestnanci (a ich odborové zväzy), ale aj samotní občania,

Štát ako subjekt sociálnej politiky

- vytvára vlastnú sociálnu politiku, ktorej cieľom je tlmieť napätie v spoločnosti
- zameriava sa na všetkých občanov, nie len na niektoré skupiny obyvateľstva
- vytvára všeobecne platné podmienky
- podporuje aktivity, ktoré sú v súlade so štátnou soc. politikou a tlmí aktivity, ktoré sú s ňou v rozpore.

DEETATIZÁCIA – odštátnenie, je proces, v ktorom sa štátny majetok premieňa na súkromný. Ide o prevedenie majetku štátu do vlastníctva iných – neštátnych subjektov. Jednotlivé etapy privatizácie možno časovo rozdeliť na malú a veľkú privatizáciu.

DEREGULÁCIA – proces kontroly a dozoru nad finančným trhom z rúk štátnych a centrálnych úradov na nezávislé inštitúcie a organizácie. S dereguláciou sa zvyšujú objemy obchodov, kt. sa realizujú mimo organizovaných trhov - mimo búrz, tým sa ale znižuje podiel burzových obchodov vo svete. Deregulácia obsahuje aj riziká spojené s nižšou mierou regulácie a kontroly nad finančným trhom ako takým. Niektoré štáty si osvojili dereguláciu v odvetviach, kde existoval monopol a bolo potrebné jeho riadenie.

DECENTRALIZÁCIA – presun kompetencií na najnižšie články štátnej správy – mestá, obce. Hlavnou úlohou decentralizácie je, aby sa pomoc dostala čo najbližšie k občanovi. Ide o presun moci na nižšiu ako centrálnu úroveň štátu. Medzi pozitíva decentralizácie patrí posilnenie demokratického procesu a hodnôt.

REGIONALIZÁCIA – proces vymedzenia územných jednotiek na vyhraničovanie regiónov. Ide o proces vymedzenia územných jednotiek, ktoré majú určitý znak a ich oddelenie je na území, ktoré tento znak nemajú. V systéme sociálnej politiky ide o určenie rozvinutých a menej rozvinutých regiónov, na ktoré sa viažu aj finančné dotácie a grantové programy zo štátneho i neverejného sektora.

GLOBALIZÁCIA – je to postupne prepájanie blízkych a vzdialených regiónov, štátov a kontinentov vo všetkých oblastiach života spoločnosti a jej existencie. Ide o komplexný proces, ktorý má viac rozmerov: ekonomický, sociálny, politický. Globalizácia je typická 2 vlastnosťami: rýchlosť a čas.

- Sociálne aspekty globalizácie: prejavuje sa rýchlym rastom svet. obchodu, rastom objemu medzinár. produkcie, rastom počtu nadnárodných spoločností, rastúcou integráciou finančných trhov..

EUROPEIZÁCIA - je obdobný proces globalizácie ako na svetovej, tak aj na kontinentálnej úrovni. (amerikanizácia, aziaizácia). Dochádza ku koncentrácii ekonomických a finančných procesov na európskej úrovni. Je to relatívne nový fenomén, ktorý vysvetľuje transformáciu európskej spoločnosti. Poukazuje na: teritoriálnu expanziu európskych hraníc, proces inštitucionalizácie na európskej úrovni, vplyv európskych inštitúcií na sociálne právo, upevňovanie projektu európskej integrácie, vplyv inštitúcií EÚ na domácu politiku ako aj na jednotlivé opatrenia v sektoroch napr. Zelená Európa, Inklúzia.

1.1.2 Sociálna udalosť vo vzťahu k sociálnej politike

Najvýznamnejším dokumentom, v ktorom sa používa pojem sociálna udalosť ako skutočne integrujúci pojem sociálnej politiky je Dohovor o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia (č. 102), prijatý Medzinárodnou organizáciou práce v r. 1952, ktorý používa pojem „krytá sociálna udalosť“ v zmysle, že ide o sociálnu udalosť, krytú týmto dohovorom (a naň nadväzujúcimi právnymi predpismi), hneď v niekoľkých súvislostiach a vo viacerých článkoch.

V jednotlivých článkoch tohto dohovoru sa za sociálnu udalosť považujú „každé ochorenie bez ohľadu na jeho príčinu, tehotenstvo, pôrod a ich následky“ (čl. 7),

- „pracovná neschopnosť spôsobenú ochorením, ktorá má za následok zastavenie zárobku“ (čl. 14),
- „zastavenie zárobku spôsobené nemožnosťou získať primerané zamestnanie, pokiaľ chránená osoba je schopná a ochotná pracovať“ (čl. 20),
- „prežitie určeného veku“ (čl. 26),
- ochorenie, pracovná neschopnosť a stratu zárobkovej schopnosti, pokiaľ sú spôsobené pracovným úrazom alebo určenými chorobami z povolania, a stratu existenčných prostriedkov u vdovy alebo detí spôsobenú smrťou žiteľa rodiny (čl. 32),
- „zabezpečenie starostlivosti o deti“ (čl. 40),
- „tehotenstvo, zľahnutie a ich následky“ (čl. 47),
- „neschopnosť na výkon zárobkovej činnosti, ak táto neschopnosť bude pravdepodobne trvalého rázu alebo bude trvať po vyčerpaní nemocenského“ (čl. 54),
- „strata prostriedkov na živobytie, ktorú vdova alebo dieťa utrpeli následkom úmrtia žiteľa rodiny“ (čl. 60) atď. Nevýhodou pritom je, že dohovor pojem „(krytá) sociálna udalosť“ nevysvetľuje.

Okrem tohto autora sa stretávame s pojmom sociálna udalosť ako s východiskovým pojmom sociálnej politiky aj v ďalších českých a slovenských základných učebniciach sociálnej politiky a sociálnej práce, napríklad v textoch A. Žilovej a D. Kováčikovej (in Tokárová a kol. 2007), V. Krebsa a okruhu autorov z pražskej Vysokej školy ekonomickej (Krebs a kol. 1997), o nezamestnanosti či chudobe ako o nepriaznivých sociálnych udalostiach píše aj M. Večeňa (1996: 8), ktorý používa pojem sociálna udalosť aj vo svojej definícii sociálneho štátu atď. V porovnaní s frekvenciou výskytu niektorých iných východiskových kategórií síce kategória „sociálna udalosť“ zaostáva, nie však ani v medzinárodnom kontexte v učebniciach a monografiách o sociálnej politike neznáma, nevyskúšaná, nepreverená. Steven Hick (2000) z Fakulty sociálnej práce Carletonskej univerzity v Kanade vo svojej učebnici Sociálna práca v Kanade napríklad používa pojem udalosť pri vysvetľovaní cieľa sociálnej politiky. Obdobný prístup – aj keď bez explicitného odvolania sa na kategóriu sociálnej udalosti nachádzame aj v publikácii poľskej autorky

Katarzyny Głubickej (2004). Pojem sociálna udalosť sa presadzuje aj v konceptoch sociálnej politiky, kreovaných v procese tvorby legislatívy a iných aktov riadenia, smerujúcich k praxi. U nás sa napríklad s týmto pojmom stretávame už od začiatku 90. rokov. V návrhu koncepcie sociálnej pomoci ešte z roku 1991 čítame, že „sociálna pomoc je založená na prioritnom riešení sociálnych udalostí, determinovaných potrebami občana a nie jeho príslušnosťou k vybranej sociálnej skupine občanov“ (Návrh 1991:3).

Ak by sme analyzovali typy sociálnych udalostí, uvádzaných v citovanom dohovore, mohli by sme skonštatovať, že majú celý rad spoločných znakov, ktoré by sa mohli stať východiskom všeobecnejšej definície sociálnej udalosti. Vo všetkých týchto prípadoch

- ide o určité narušenie harmonického (rovnovážneho) stavu objektu;
- ide o také narušenie rovnováhy, pre obnovenie ktorej nemá objekt sociálnej politiky dostatok síl a/alebo prostriedkov;
- toto narušenie rovnováhy je prejavom poruchy uspokojovania potrieb, prípadne poruchy podmienok uspokojovania týchto potrieb;
- ide o udalosti, ktoré sú uznané ako hodné zreteľa zákonom, resp. štátom.

Takto vymedzená sociálna udalosť zahŕňa v sebe aj podstatnú časť obsahu takých pojmov, ktorými je sociálna politika doposiaľ niekedy vymedzovaná, ako sú vyššie spomínané pojmy sociálny jav či sociálny problém (sociálna udalosť je sociálnym javom alebo sociálnym problémom, ale presnejšie vymedzeným), je zrejмый jej vzťah s nepriaznivými životnými podmienkami i s uspokojovaním potrieb atď.

Ak má sociálna politika zahŕňať vo svojom predmete aj pôsobenie týchto subjektov, je nevyhnutné upraviť primerane i kritériá, pomocou ktorých vymedzujeme jej kľúčovú kategóriu. V tomto zmysle môžeme vymedziť sociálnu udalosť ako:

§ narušenie stavu harmónie, rovnováhy, ekvilibria, pohody, sociálnej suverenity, teda stavu, v ktorom jednotlivec (ale aj rodina, komunita a pod.) zvrchovane disponuje vyhovujúcimi podmienkami na to, aby mohol naplňať všetky roly, primerané jeho veku, rodu, vzdelaniu, postaveniu, rolové a statusové funkcie považované za prirodzené v danej kultúre, v danom čase a priestore;

§ toto narušenie rovnováhy má základ v poruche uspokojovania potrieb, pričom potenciálne môže ísť o poruchu (depriváciu) pri uspokojovaní akejkoľvek ľudskej potreby, vrátane tzv. vyšších potrieb (nie len základných, materiálnych potrieb);

§ jednotlivec (rodina, komunita atď.) nedisponuje dostatkom (príslušným objemom, kvalitou, aktuálnou disponibilitou) zdrojov a/alebo síl k tomu, aby dokázal svoju rovnováhu obnoviť sám, a preto je nevyhnutná intervencia zvonku, z okolia, zo strany subjektu sociálnej politiky, ktorým môže byť štát alebo aj akýkoľvek iný subjekt

§ potreby, o uspokojovanie ktorých ide, ale i spôsob ich uspokojovania musia byť spoločensky uznané, nie však bezpodmienečne uznané štátom a právom, ale akýmkoľvek subjektom, ktorý uzná daný stav ako sociálnu udalosť a intervenuje v smere jej eliminácie (obmedzenia a pod.) u jej nositeľa, resp. v jeho prostredí;

§ subjekty sociálnej politiky disponujú adekvátnymi nástrojmi (vrátane zručností a pod.), ktoré umožňujú účinnú (efektívnu) intervenciu, a tým aj možnosť obnovenia rovnováhy v živote objektu sociálnej politiky.

1.5 NÁSTROJE SOCIÁLNEJ POLITIKY

Nástroje sociálnej politiky môžeme charakterizovať aj ako všetky dostupné prostriedky, ktoré štát využíva na plnenie svojich cieľov a úloh v oblasti politiky. Odborne ich poznáme tiež ako **súbor prostriedkov**, prostredníctvom ktorých sa realizuje sociálna politika. Sociálna politika je realizovaná prostredníctvom nástrojov rôzneho druhu. Spektrum týchto nástrojov je veľmi rozmanité.

Nástroje sociálnej politiky považujeme za prostriedky, ktorými sociálny subjekt pôsobí na sociálny objekt alebo iný subjekt. Môžu sa realizovať **viacerými spôsobmi** a to:

- Príkazmi alebo zákazmi niečo urobiť alebo sa zdržať nejakého konania
- Peňažným alebo vecným plnením alebo poskytnutím služby
- Pomocou zmluvy zaviazať subjekt alebo objekt k určitému konaniu, nekonaniu alebo k znášaniu určitého konania
- Fyzickým alebo politickým tlakom niečo konať alebo prijať

Výber samotných nástrojov závisí predovšetkým od toho, čo chceme aby sme pomocou nich dosiahli, podľa toho kto je adresátom, a tiež od toho, či sa sociálna ochrana poskytuje plošne alebo cielene.

Plnenie cieľov, ktoré sú vopred stanovené sociálnou politikou je realizované prostredníctvom rôznych navzájom prepojených systémov, inštitúcií a noriem, ktoré môžeme všeobecne označiť za nástroje sociálnej politiky.

Nástroje sociálnej politiky sú prostriedky, ktorými subjekt sociálnej politiky pôsobí na sociálny objekt, alebo iný subjekt. Za základný nástroj v demokratickej spoločnosti sa považuje právny poriadok a v jeho rámci sociálno-právna legislatíva.

- Štát realizuje sociálnu politiku podľa svojich legislatívnych nástrojov /zákony, vyhlášky, nariadenia, opatrenia/ -NR SR vydáva zákony - vláda SR –vyhlášky, nariadenia - ministerstvá – opatrenia

2 typy nástrojov:

- dlhodobý nástroj – plánovanie a programovanie,
- krátkodobý nástroj – kolektívne vyjednávanie.

Plánovanie je sústava cieľov, zámerov na ovládnutie nejakého objektu, a tiež sústava spôsobov, ako tieto ciele dosiahnuť. Plánovanie sa realizuje v zmysle zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách (§ 82, 83) v systéme komunitného rozvoja a komunitného plánovania.

- Programovanie – činnosť riadiaceho subjektu súvisí s vypracovaním programového dokumentu (programu), ktorý vecne a časovo koordinuje postupy pri zabezpečovaní vybratých úloh, vyplývajúcich z plánu.

- Programom sa zabezpečuje realizácia konkrétnych vzájomne sa podmieňujúcich úloh.

- Do programovania a plánovania v SP je potrebné zaradiť aj programy a plány supervízie (zák.448/2008, zák.305/2005).

Medzi základné nástroje sociálnej politiky patria: právo, ekonomické nástroje, sociálne programy a plány a tiež kolektívne vyjednávanie.

1. Právo – je súhrn právnych noriem vymedzujúcich hlavné ciele, zámery a aktivity, vzájomné vzťahy jednotlivcov (fyzických osôb) a inštitúcií (právnických osôb). Sociálna politika premietnutá do práva realizuje právnu ochranu sociálnych práv svojich občanov. Právo ako základný nástroj sociálnej politiky vyjadruje predovšetkým právo sociálneho zabezpečenia. Sociálne zabezpečenie sa delí na:

- **Sociálne poistenie** – zabezpečuje finančne jednotlivca alebo rodinných príslušníkov pri výskyte sociálnych udalostí, ktoré je možné predvídať, a proti ktorým je poistený.
- **Sociálna podpora** – sa viaže na sociálne situácie, ktoré nie je možné vopred predvídať. Na rozdiel od sociálneho poistenia nie je viazaná na odvody z pracovného príjmu.
- **Sociálna pomoc** – prostredníctvom tohto systému dochádza k riešeniu životných situácií, ktoré osoby nie sú schopné vlastnými silami prekonať.

2. Ekonomické nástroje – medzi ekonomické nástroje patria všetky opatrenia, ktoré umožňujú získať a prerozdeľovať zdroje za účelom dosiahnutia vytýčeného cieľa. Získavanie finančných prostriedkov sa môže uskutočňovať prostredníctvom:

- **Daní** – ich následné rozdeľovanie sa realizuje prostredníctvom štátneho, regionálneho a obecného rozpočtu
- **Príspevkov do poisťovacích fondov** – ich rozdeľovanie sa uskutočňuje formou výplaty dávok
- **Darov fyzických a právnických osôb** – používajú ich obdarované fyzické a právnické osoby

3. Sociálne programy – predstavujú komplexný súbor konkrétnych cieľov, postupov, ktorými sa daný sociálny systém krajiny chce uberať, a to z vecného, časového, finančného a organizačného charakteru.

4. Kolektívne vyjednávanie – znamená vyjednávanie o sociálnych skutočnostiach medzi sociálnymi partnermi s cieľom dosiahnutia kompromisu.

Fázy vyjednávania poznáme:

- 1. Prípravná** – formulácia požiadaviek
- 2. Dohoda o zmluve** – počet členov v tíme, deň ukončenia vyjednávania, hovorca, zapisovateľ
- 3. Zorganizovanie vyjednávacieho tímu** – experti pre vyjednávanie, psychologickí experti
- 4. Vyjednávanie ponad stôl** – bežné vyjednávanie
- 5. Vyjednávanie poza stôl** – ak sa partneri nemôžu dohodnúť (získanie informácií mimo rokovania)
- 6. Záverečná fáza** – spísanie zmluvy zapisovateľom

V sociálnej politike poznáme taktiež nástroje, ktoré majú **aplikačný charakter**. Sú to:

- Sociálne dávky – nástroj podpory a pomoci rodinám prostredníctvom jednorazových a opakovaných štátnych dávok i v prípade potreby zabezpečovania náhradného rodinného prostredia
- Sociálne služby – nástroj na poskytovanie systému služieb a starostlivosti pre odkázaných v dôsledku veku, staroby, zdravotného postihnutia alebo ťažkého ochorenia.

- Vecné dávky (napr. zdravotné pomôcky) - nástroj na zabezpečovanie vecnej pomoci prostredníctvom konkrétnych pomôcok, napr. invalidný vozík, protetické pomôcky a pod.
- Účelové pôžičky – rôzne zvýhodnené pôžičky (napr. na podporu bývania, štúdia a pod.)
- Úľavy a výhody poskytované rôznym skupinám obyvateľstva (napr. mladistvým, študentom, dôchodcom a pod. v oblasti cestovného, liekovej politiky, školstva).

1.6 CIELE A FUNKCIE SOCIÁLNEJ POLITIKY

Cieľavedomá činnosť štátu, obcí a ďalších subjektov za účelom zlepšenia životných podmienok ľudí, realizácie ľudských práv, predovšetkým sociálnych, a rozvoja osobnosti každého jednotlivca. (Slovník českého práva, Linde, Praha, 1995). Sociálna politika:

-smeruje k fungovaniu alebo zmene sústavy vzťahov medzi ľuďmi ako prvkov tohto systému, prejavuje sa presadzovaním záujmov, činností smerom k zmene alebo udržaniu chodu systému.

-sleduje záujmy vo vnútri systému (riešenie sociálnych záujmov a potrieb členov spoločnosti), ako aj mimo systému (pomoc ľuďom, stojacim mimo systému, napr. pomoc štátu alebo právnických či fyzických osôb krajinám postihnutým živelnými pohromami, chorobami, atď.).

- nové trendy vo vývoji sociálnej politiky: presun časti týchto činností štátu do sféry nezávislých verejnoprávnych inštitúcií, samosprávy a súkromnoprávných subjektov (napr. Sociálna poisťovňa, zdravotné poisťovne, dôchodkové správcovské spoločnosti)
- systémy, ktoré sa orientujú sociálne, môžu svoju sociálnu politiku deklarovať a zverejniť v sociálnom programe; obsahuje: ciele, zámery soc. politiky
- sociálna politika štátu sa nemusí zhodovať so sociálnou politikou jednotlivých politických strán
- rozsah zásahov štátov do sociálnej politiky je rôzny od minimálnych (USA) až po veľkorysý (škandinávské krajiny, kde sociálna politika zahŕňa skoro ¾ vládnej činnosti)

V širšom chápaní sa viaže sociálna politika na životné podmienky ľudí, obyvateľstva – je súčasťou hospodárskej politiky.

V užšom chápaní sa sociálna politika viaže na opatrenia, ktoré sa prijímajú v prospech ľudí, ktorých životná úroveň nie je zabezpečená z hľadiska verejnej spotreby – ide o súbor opatrení v oblasti dôchodkového a nemocenského zabezpečenia, sociálnej pomoci a pomoci rodinám s deťmi.

Cieľom sociálnej politiky je poskytovať garancie, sociálnu ochranu a sociálnu pomoc tým, ktorí ju skutočne potrebujú; eliminovať sociálne tvrdosti, ktoré sprevádzajú fungovanie trhového systému. Sociálna politika môže byť *aktívna*, kladie dôraz na prevenciu, alebo *pasívna* – riešenie už vzniknutých sociálnych problémov.

Sociálna politika môže byť:

- rozvojová (zvyšovanie životnej úrovne adresátov),
 - udržiavacia –latentná (udržať dosiahnutú úroveň sociálnych a ekonomických práv alebo životnú úroveň),
 - reštriktívna (sprísnenie podmienok nárokov, odňatie alebo zníženie dávky).
- Medzi **aktívne sociálne politiky** možno zaradiť: tvorbu legislatívy, stratégií, reformný potenciál, plánovanie a programovanie, poskytovanie sociálnych dávok a sociálnych služieb, aktívne nástroje politiky trhu práce, vysoký stupeň sociálneho partnerstva, hľadanie sociálneho konsenzu, rešpektovanie vysokej úrovne ľudských práv, sociálnych práv a hospodárskych práv. Súčasťou je zvyšovanie životnej úrovne, rastu miezd a plátov, zvyšovanie úrovne sociálnych práv a ekonomických práv.
 - **Pasívne politické zámery** majú v extrémnej škále rôznu podobu reštrikcií, odchodu z kolektívneho vyjednávania, ignorancie sociálneho partnerstva, ako i jednoducho obchádzanie a neriešenie sociálnych problémov. Krajnú podobu má i neposkytnutie pomoci a likvidácia sociálneho partnerstva, poskytovanie sociálnych dávok na podporu zamestnanosti, napr. príspevok na zriadenie chránenej dielne.

Cieľom sociálnej politiky je poskytovať občanom priestor na pracovnú a sociálnu aktivitu, zabezpečovať sociálne istoty, umožňovať im primeraný spôsob života. Naplnenie cieľov sociálnej politiky je predpokladom jej úspešnej realizácie. Predpokladom úspešnej realizácii sociálnej politiky je existencia rôznych vzájomne spätých systémov, podsystemov, inštitúcií, inštitútov, noriem, predpisov, opatrení, prostredníctvom ktorých sú ciele sociálnej politiky naplňované. Pri ich voľbe, konštrukcii a realizácii je správne rešpektovať určité základné

princípy – pravidlá, myšlienkové postupy, či idey, ktoré sú pre sociálnu politiku určujúce a ktoré jej dávajú určitý charakter či smer.

Sociálna politika nie je príveskom alebo subsystémom • ekonomickej politiky, v minulosti sa ako podsystém • hospodárskej socialistickej politiky presadzovala štátna • sociálna politika v tzv. reziduálnej podobe („ako • budeme dnes pracovať, tak budeme zajtra žiť“, • „rozdeliť možno len to, čo sa vyprodukuje“ atď.). Moderná sociálna sféra sa začína realizovať na našom území od roku 1990 Scenár sociálnej reformy (august 1990) Koncepcia transformácie sociálnej sféry SR (1995).

1.6.1 FUNKCIE SOCIÁLNEJ POLITIKY

Sociálna politika plní niekoľko významných funkcií: ochrannú, preventívnu, regulačnú, prerozdelenovacia, hospodársku a spoločenskú funkciu.

Ochranná funkcia sociálnej politiky sa realizuje najmä prevenciou a terapiou. Ide o ochranu žien, detí, seniorov, ľudí so zdravotným postihnutím, ochranu rodiny, pracovných podmienok a pod.

Preventívna funkcia – je zameraná na odstraňovanie alebo obmedzenie prekážok a disfunkcií, ktoré ohrozujú všestranný rozvoj človeka. Dôležitú rolu tu hrá sociálne a psychologické poradenstvo, osvetová činnosť atď.

Regulatívna funkcia (kontrolná) – súvisí s udrжанím poriadku, zameriava sa na stanovenie pravidiel a dohliada na ich dodržiavanie, čím tlmí napätie v spoločnosti.

Prerozdelenovacia funkcia (solidárna) – sa realizuje prerozdelením prostriedkov medzi občanmi, vyrovnávaním rozdielov v spoločnosti. Zameriava sa na sociálne skupiny, ktoré nie sú ekonomicky aktívne z dôvodu nízkeho alebo vysokého veku, alebo z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu. Nerieši iba nepriaznivú sociálnu situáciu občanov, ale vytvára aj podmienky pre sebarealizáciu jednotlivca. Cieľom je vytvoriť pre každého rovnosť šancí a rovnaké podmienky. Táto funkcia súvisí s princípom sociálnej spravodlivosti.

Hospodárska funkcia – súvisí s výrobou, spotrebou a s materiálnymi potrebami človeka.

Spoločenská funkcia (integračná) – umožňuje ľuďom stať sa sociálnymi tvormi, integrovať sa do spoločnosti a viesť plnohodnotný život. Umožňuje aj reintegráciu jednotlivcov do sociálnych systémov, z ktorých z rôznych dôvodov vypadli. (Botek, 2009).

1.4 PRINCÍPY SOCIÁLNEJ POLITIKY

Princípy sociálnej politiky sú základné zásady, pravidlá, vedúce idey, ktoré sú charakteristické pre sociálnu politiku. Základné princípy sú:

Princíp sociálnej spravodlivosti – je jedným z kľúčových princípov sociálnej politiky. Spravodlivosť je zvyčajne postavená ako protiklad ku krivde a bezpráviu. Spravodlivosť je považovaná za základnú náboženskú a právnu hodnotu, za základ právneho poriadku, štátov a štátnych politík. Rozlišujeme spravodlivosť právnu – súhrn právnych noriem a zásad, a spravodlivosť sociálnu - pravidlá podľa ktorých sú rozdeľované prostriedky verejného blahobytu medzi jednotlivé subjekty. Sociálna spravodlivosť a harmónia je základom legality a legitimacy každej vlády. Takmer každá politická strana a vláda deklaruje, že spoločnosť má byť organizovaná, štruktúrovaná a riadená na základe princípu sociálnej spravodlivosti. Geffert, 2009).

So sociálnou spravodlivosťou sa zaoberali aj filozofi starovekého Grécka.

Platónov názor na spravodlivosť je taký, že spravodlivé je to, čo je dobré, správne a potrebné. Aristotelov názor na spravodlivosť sa opiera o proporcionalitu. Sociálna spravodlivosť je zložená na distribúcii – závisí od podielu, ktorú vložili ľudia a ktorý dostali späť od spoločnosti. Distributívna spravodlivosť znamená, že ľudia majú spravodlivý podiel. (Hetteš, 2013).

Rozlišujeme tri zásady spravodlivosti: každému rovnako, každému podľa jeho potrieb, každému podľa zásluhy.

Je založený na vzájomnej podpore, harmonickej spolupráci medzi ľuďmi. Vychádza z tézy, že človek svojou existenciou v určitej miere závisí od spolužitia, že je čiastočne odkázaný na druhých. Súvisí s utváraním a rozdeľovaním životných podmienok a prostriedkov jednotlivcov a sociálnych skupín v záujme idey sociálnej spravodlivosti. Sociálna solidarita sa realizuje prostredníctvom transferovej a redistribučnej politiky štátu. (Stanek a kol., 2006, s. 45).

Princíp sociálnej solidarity – sociálna solidarita (súdržnosť, vzájomná podpora). Vychádza z toho, že ľudia žijúci v spoločenstve sú v určitej miere odkázaní jeden na druhého. Princíp sociálnej solidarity je založený na vzájomnej podpore, harmonickej spolupráci medzi ľuďmi. Vychádza z tézy, že človek svojou existenciou v určitej miere závisí od spolužitia, že je aj čiastočne odkázaný na druhých. Je výrazom ľudského porozumenia, súdržnosti, zodpovednosti a pospolitosti. Vychádza zo slobodnej vôle ľudí a ich ochoty podriať sa záujmom širokého spoločenstva. Súvisí s utváraním

a rozdeľovaním životných podmienok a prostriedkov jednotlivcov a sociálnych skupín v záujme idey sociálnej spravodlivosti. Na sociálnu solidaritu môžeme pozerat' z rôznych hľadísk. Predovšetkým môžeme hovoriť o solidarite jednotlivcov a rodín, ale aj o celoštátnej či medzinárodnej solidarite.

Základné formy sociálnej solidarity v podmienkach EÚ predstavujú: 1. solidaritu medzi generáciami, 2. solidaritu medzi majetnejšími a menej majetnými,

Princíp subsidiarity – (subsidiárny=podporný). Podľa tohto princípu je každý povinný najskôr pomôcť si sám, a ak nemôže, má pomôcť rodina, ak nedokáže pomáhať ani rodina, má možnosť obrátiť sa na obec, charitatívne organizácie atď. a keď sú všetky možnosti vyčerpané, má právo obrátiť sa na štátne inštitúcie a žiadať sociálnu pomoc. Tento princíp má pomôcť k prevzatiu vlastnej zodpovednosti.

Princíp subsidiarity má svoj základ v slobode a dôstojnosti človeka, vychádza z prístupu k človeku ako individu, súvisí so solidaritou a osobnou zodpovednosťou jednotlivca.

Nastupuje vtedy, ak boli vyčerpané všetky možnosti v individuálnej sfére jednotlivca. Uvedený pojem sa stal zvlášť aktuálnym po transformácii sociálnej sféry vytvoreným nových prístupov zo strany štátu, t.j. prechodom od štátneho paternalizmu k sociálnej spravodlivosti. Už zmena názvu sociálna starostlivosť na sociálnu pomoc naznačujú, že štát sa o občana komplexne bez jeho záujmu prekonať nepriaznivú sociálnu situáciu nestará, ale mu nepriaznivú sociálnu situáciu pomáha prekonať za jeho aktívnej účasti.

Princíp participácie – v demokratickej spoločnosti každý by mal mať možnosť aktívne participovať na spoločenskom živote.

Participácia znamená spoluúčasť na riešení nepriaznivej sociálnej situácii občana, uplatňuje sa najmä v poisťných systémoch. Právna úprava sociálneho poistenia plne využíva uvedený princíp na riešenie sociálnych udalostí, v ktorých sa občan môže ocitnúť v budúcnosti. (Kečkéšová, 2005, s. 15).

Princíp spoluúčasti (participácie) - má dvojakú podobu: a) odzrkadľuje účasť na systéme soc. zabezpečenia vo forme zaplataenia poisťného, resp. dohodnutej výšky príspevku – ide o finančnú účasť na tvorbe prostriedkov; b) znamená účasť na správe verejných finančných prostriedkov a kontrole hospodárenia s nimi.

Princíp sociálneho dobra -súhrn všetkého dobra, čo potrebujú ľudia pre spokojný život, pre plné rozvinutie svojej osoby.

Princíp rovnosti - na všetky oprávnené subjekty sa vzťahujú rovnaké pravidlá, všetky posudzované osoby musia splniť rovnaké kritéria, aby mohli byť poberateľmi dávky - dávky sa poskytujú všetkým osobám, ktoré splnili rovnaké podmienky, ale diferenciácia dávok závisí od osobného vkladu, osobného pričinenia jednotlivca alebo fyzickej osoby, od jej „zásluh“ na svojom zabezpečení.

Princíp zásluhovosti - poskytnutie plnenia sa viaže na splnenie zákonných podmienok, ale tak, že zásluhy na ich splnení má osoba sama. Podmienky sú dopredu známe. Spočívajú hlavne v platení príspevkov na poistenie po určitú dobu, napr. na dávku v nezamestnanosti má osoba nárok vtedy, ak v posledných štyroch rokoch odpracovala najmenej dva roky.

Princíp garancie v sociálnom zabezpečení - ide o garanciu výplaty dávok. Štát garantuje výplatu dávok aj vtedy, keď systém sociálneho zabezpečenia nebude mať v danom okamihu dostatok peňazí. Zásada garancie sa prejavuje aj zachovaní reálneho obsahu dávok v rôznych časových obdobiach cez valorizačný mechanizmus.

Princíp kompenzácie - poskytovanie plnenia jednotlivcom, ktoré majú nahradiť ujmu vzniknutú v dôsledku právom upravených sociálnych udalostí, je spojený s princípom spoločenskej integrácie, ten je orientovaný na pomoc voči osobám s ťažkým zdravotným postihnutím,

1.4.1 Problémy sociálnej spravodlivosti a sociálna politika na Slovensku

Ak sa porušuje sociálna spravodlivosť, prichádza k diskriminácii. Sociálna spravodlivosť ukladá povinnosti všetkým, tak ako štátnej správe tak aj jednotlivcovi. Cieľom sociálnej spravodlivosti je zaistiť plnohodnotný a dôstojný život všetkým ľuďom. Základnou podmienkou spravodlivosti je to, že nesmie byť v rozpore so žiadnou mravnou hodnotou. Pre nesprávne, nemorálne konanie treba použiť pojem nespravodlivé konanie, nakoľko bez ohľadu na motívy, nespravodlivé konanie prináša najmä negatívne dôsledky. Ak sa nedodržia a porušujú zákony z rôznych dôvodov, ako uplatňovanie moci, obohacovanie sa na úkor iných, konflikty, rôzne druhy korupcie, utlačanie a podobne, ktoré sa dotýkajú porušovania osobných práv a slobôd, občianskych, politických, kultúrnych či iných práv, hovoríme o diskriminácii. (Vanková, 2013).

Slovenská republika v niektorých oblastiach síce má pomerne dobre vypracovanú sociálnu politiku, aj keď sú potrebné legislatívne zmeny, v posledných rokoch nedošlo k výrazným zmenám a k zlepšeniu v sociálnej politike. Dlhodobou deklarovými problémami sú nízke dôchodky, chudoba určitých sociálnych vrstiev, nezamestnanosť, zdravotná starostlivosť, podpora rodín, problémy sociálnych služieb, kompenzačných príspevkov atď. V posledných rokoch pandémie COVID-19 tieto problémy ešte prehĺbila.

Podľa štatistického úradu v roku 2020 bolo celkovo 11,4 % obyvateľov ohrozených príjmovou chudobou (hranica rizika príjmovej chudoby dosiahla pre domácnosť jednotlivca 435,- Eur mesačne, pre úplnú rodinu s 2 deťmi 914,- Eur mesačne), pričom najviac ohrozené sú viacdenné a neúplné domácnosti. Miera nezamestnanosti v 4Q2021 bola 6,6 %. V roku 2020 ekonomický status pracujúci malo iba 31,9 % ľudí so zdravotným postihnutím, pričom táto hodnota u ľudí bez zdravotného postihnutia bola 68,4%. Miera rastu inflácie v 4Q2021 dosiahlo až 5,5 % čo je výrazné zvýšenie v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi. Medziročná miera inflácie v januári 2022 bola na úrovni 8,4 % a vo februári 9,0 %. (Štatistický úrad SR, 2022).

Situáciu treba riešiť komplexne, následne však poukazujeme najmä na problémy sociálnej pomoci v oblasti starostlivosti o ťažko zdravotne postihnutých ľudí a kompenzačných príspevkov.

Programové vyhlásenie vlády 2020-2024 sa nezaobrá v dostatočnej miere s riešením sociálnych potrieb občanov so zdravotným postihnutím. Síce v časti ochrana pracovných miest a zabezpečenie sociálnych istôt uvádza, že vláda bude podporovať rodinu - základnú bunku spoločnosti, ktorú vláda vníma ako prioritný nástroj na riešenie nepriaznivého demografického vývoja, zaoberá sa so zamestnanosťou, uvádza snahu o udržanie primeranej úrovne dôchodkov, garanciu sociálneho zabezpečenia vníma v garancii a dostupnosti zdravotnej starostlivosti. V rámci reformy dlhodobej starostlivosti síce uvádza riešenie komplexnej zdravotnej, sociálnej a opatrovateľskej starostlivosti a uvádza zjednodušenie posudkovej činnosti, abstinuje napríklad riešenie osobnej asistencie a celkovo chýba širšie riešenie problematiky zdravotne ťažko postihnutých občanov. Tento pojem v dokumente sa spomína iba okrajovo, v súvislosti so zlepšením zamestnávania a v súvislosti so sociálnymi službami a podobne aj pojem osobný asistent sa spomína iba raz v súvislosti s dôchodkovým poistením, inak v celom dokumentu abstinuje. (Programové vyhlásenie vlády, 2021).

Túto skutočnosť vnímame ako nedostatočnú, nakoľko jedná sa o jednu z najzraniteľnejších skupín občanov. Taktiež je otázne či a aké efektívne bude zjednodušenie posudkovej činnosti, pričom o kontrole v tejto oblasti nič neuvádza. Ako významný problém však vnímame ani nie iba minimálne zmeny sociálnej politiky a zákonov v oblasti zdravotného postihnutia, ale za najväčší problém považujeme prienik korupcie aj do oblasti sociálnej práce a sociálneho posudzovania pri posudzovaní nárokov ľudí so zdravotným postihnutím z dôvodu absencie kontroly.

Záverov posudkových lekárov, totiž nikto nemá v kompetencii prešetriť prípadne prehodnocovať, a to ani v prípade ak obsahujú protirečivé vyjadrenia, sú vydávané v rozpore so zákonom a neakceptujú v konaní predložené lekárske správy. Domáhať sa spravodlivého posudzovania následne niekedy trvá aj desaťročia, pričom sú porušené základné práva zdravotne postihnutých ľudí, medzi inými aj právo na integráciu, právo na sociálne zabezpečenie, právo na spravodlivé konanie, právo na ľudskú dôstojnosť.

Problematika hodnotenia, klasifikácie funkčnej schopnosti v rámci posudkovej činnosti nie je iba otázka odborná, ale aj politická. Keď je politická vôľa, dá sa zefektívniť táto činnosť najmä zvýšením odbornosti, kvality ale hlavne odstránením korupcie a zavedením kontroly a úplne nezávislého posudzovania. Ako možné riešenie pri opakovanom posudzovaní by mala byť prístupné posudzovanie úplne nezávislými osobami, alebo posudkovými lekármi z iného okresu, prípadne nezávislými inštitúciami, alebo prostredníctvom spolupráce rôznych inštitúcií. Taktiež autorka poukazuje na potrebu zavedenia supervízie v tejto oblasti.

Preštudovaním judikátov sme zistili, že častým problémom posudkovej činnosti a z toho vyplývajúcich rozhodnutí je aj nedostatočné odôvodnenie týchto záverov, čo znamená aj porušenie princípu dobrej verejnej správy (Good Governance) a nezákonné rozhodnutie, ktoré je potrebné zrušiť. Nedostatočné rozhodnutie porušuje aj právo na súdny prieskum, a takéto rozhodnutie vyvolá bezdôvodné prietahy v konaní a je v rozpore s ústavou.

Ako výrazný problém vnímame aj skutočnosť, že síce Slovenská republika v roku 2010 ratifikovala Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ale podľa našich opakovaných výskumných zistení ako aj podľa osobných skúseností autorky tento Dohovor stále nie je akceptovaný, aj keď sa jedná o medzinárodnú dohodu, ktorá podľa ústavy je nad našimi zákonmi. O problémoch v oblasti posudzovania nárokov vyplývajúce zo zdravotného postihnutia svedčia aj dostupné štatistické údaje o odvolaniach, ako aj

o podnetoch ľudí so zdravotným postihnutým, s ktorými sa obracajú na úrad komisárky, na verejnú ochrankyňu práv, či na správne súdy.

Za problém považujeme aj skutočnosť, že v rozpore so správnym poriadkom a judikátmi súdov o nároku stále rozhodujú tie isté osoby - aj po vyhratých súdoch, a následne samy prehodnocujú svoje pôvodné vlastné rozhodnutie, ktoré ani následne nezmenia.

Kontrola je nevyhnutná, aby príspevky dostali tí, ktorým sú určené, a aby sa nestalo, že osoby ťažko zdravotne postihnuté boli vyčlenené zo spoločnosti, účelom Dohovoru je totiž sociálna integrácia až inklúzia, a nie exklúzia.

Riešenie by mohlo byť aj v zmene kompetencií sudcov v správnom súdnictve tak, aby mohli v niektorých veciach záväzne meritórne rozhodnúť, najmä ak sa jedná o opakované žaloby o ktorých je už právoplatne rozhodnuté, no napriek tomu to správne orgány nerešpektujú, pričom nedochádza k žiadnym zmenám, ktoré by nerešpektovanie právneho názoru súdu logicky vysvetlili. Opakovaným nerešpektovaným právneho názoru súdu zo strany správneho orgánu totiž dochádza k strate účinku súdnej ochrany, k bezdôvodnému zaťažovaniu súdov a opakovaným bezdôvodným priet'ahom v konaní.

Sociálna politika má byť schopná reagovať na zmeny a riešiť problémy ľudí, pričom osobitnú pozornosť treba venovať najzraniteľnejším osobám, ktoré sa ocitli v ťažkej životnej situácii a ktoré nedokážu či už z dôvodu choroby, prípadne veku alebo z iných prekážok sami riešiť svoju životnú situáciu. Samozrejme každá osoba sa musí snažiť riešiť svoju situáciu sama alebo prostredníctvom rodiny, komunity, atď. a ako posledná možnosť má nastúpiť pomoc od štátu, ale ťažké zdravotné postihnutie a z toho vyplývajúca situácia je výnimkou, nakoľko ani po veľkej snahe sa tieto osoby nedokážu o seba postarať. Na tento účel majú slúžiť kompenzačné príspevky, ktoré majú pomáhať v integrácii a v snahe žiť nezávislý, aktívny a plnohodnotný život aj napriek handicapu.

Model osobnej asistencie prevzatý zo Švédska je síce účelový, ale kým nebude dodržiavaný zákon o rovnakom zaobchádzaní a príspevky nebudú adresné, nemožno hovoriť o integrácii a dodržiavaní základných ľudských práv. Žiť nezávislý život a integrácia je zákonom a medzinárodnou zmluvou garantované právo a štát na základe záväzku, ktorý mu vyplýva z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím je povinný tieto práva zabezpečiť a garantovať.

1.4.2 Sociálny kapitál

Sociálny kapitál definujeme ako súbor sociálnych vzťahov a sociálnych sietí, platných spoločenských noriem a sociálnych inštitúcií, ktoré umožňujú dosiahnuť vytýčené ciele založené na báze dôvery, solidarity a kohézie. Spoločnosť založená na sieťach dôvery a kooperácie môže pomôcť realizovať ľudský potenciál. Základné formy sociálneho kapitálu predstavujú inštitúcie, vzťahy, sociálne siete a spoločenské normy.

Sociálne siete predstavujú:

1. blízke siete, ako sú bezprostredné okolie jednotlivca, s ktorým udržiava časté styky a ktoré mu poskytuje pomoc,

2. tzv. druhotné siete ako vzťahy, ktoré jednotlivci nadviazali v pracovnom prostredí, vo voľnom čase, v skupinách, ktoré vznikajú občianskou angažovanosťou a dobrovoľným združovaním sa a v politických stranách.

Najčastejšie používané **indikátory na meranie sociálneho kapitálu** sú dôvera (dôvera k iným ľuďom a dôvera k inštitúciám), občianska angažovanosť (účasť v rôznych skupinách a formách aktivít) a časť politického života (kvantifikovaná napr. účasťou na voľbách), sociálne siete (meranie frekvencie a kvality vzťahov jednotlivcov). Medzi zdroje a súčasne aj dimenzie rozvoja sociálneho kapitálu patria rodina, škola, miestne komunity, firmy, občianska spoločnosť, verejný sektor, siete mužov a žien, príslušnosť k etnickej skupine. Vzťahy dôvery sú dôležité pre sociálnu kohéziu a pre ekonomický rast. Naopak, obmedzené vzťahy môžu byť aj dysfunkčné, môžu zabraňovať jednotlivcovi v prístupe k informáciám a limitovať inovačné schopnosti. Negatívne formy sociálneho kapitálu predstavujú napríklad mafie, drogové kartely a teroristické skupiny. Vo všeobecnosti platí, že prínosy z väčšiny typov sociálnych vzťahov výrazne prevažujú nad negatívnymi dôsledkami.

Pojem **sociálny kapitál sa odlišuje** od iných foriem kapitálu z viacerých hľadísk – opakuje sa vo vzťahoch a nie je vo výlučnom vlastníctve určitého jednotlivca; je vytváraný a zdieľaný skupinou; je vytváraný investíciami spoločnosti do času a úsilia, ale menej priamym spôsobom, ako je to v prípade ľudského a fyzického kapitálu. Sociálny kapitál je tiež produktom zdedenej kultúry a noriem správania. Považuje sa za sociálny, pretože sa spája predovšetkým so vzťahmi (ako s jednotlivcami), a je kapitálom, pretože je zdrojom, ktorý môže generovať tok prínosov pre spoločnosť v priebehu času.

Sociálny kapitál je dôležitý pre *hospodársku a sociálnu politiku*, pretože zahŕňa sociálnu infraštruktúru. Sociálny kapitál zavádza do formulácie politík určitú morálnu

dimenziu. Kvalita vzťahov ktorejkoľvek bunky spoločnosti determinuje životaschopnosť tejto spoločnosti. Koncept sociálnych vzťahov sa musí zahrnúť do stratégie zameranej na podporu kohézie spoločnosti. V súčasnosti sa výrazne posúvajú hodnoty, normy a vzorce sociálneho správania. Je to súčasť prirodzeného vývoja modernej spoločnosti smerom k väčšej autonómii jednotlivcov, menšej hierarchickej kontrole, menšej kolektívnej a kultúrnej identite a niekedy k tzv. postmoderným alebo individualistickým cieľom. Vznik nových hodnôt kladie väčší dôraz na samostatnosť a stratu rešpektu, ktoré môžu mať niektoré nežiaduce vedľajšie účinky. Potenciálnym dôsledkom môže byť erózia spoločných hodnôt, identity a sociálnych cieľov, narušenie dôvery, zníženie občianskej angažovanosti.

Výskumy preukázali väzbu sociálneho kapitálu v súvislosti:

- so zlepšovaním fyzického a duševného zdravia (spojenie s vyššou nádejou na dožitie alebo so znížením rizika Alzheimerovej choroby, demencie, či znížením počtu samovrážd),
- s väčším blahobytom alebo subjektívny pocitom blahobytu a s vyššou mierou sociálnej inklúzie (a znížením sociálnej exklúzie),
- so znížením chudoby detí a lepšou starostlivosťou o deti (význam tu majú najmä sociálne vzťahy matiek),
- so znížením antisociálneho a kriminálneho správania,
- s možnosťou jednotlivca dostať sa zo stavu chudoby a urýchľovať sociálnu mobilitu.

3.5 VZŤAH SOCIÁLNEJ POLITIKY A SOCIÁLNEJ PRÁCE

Sociálna politika pomáha riešiť sociálne problémy spoločnosti na ústrednej úrovni, pričom sociálna práca sa zaoberá so sociálnymi problémami konkrétnych ľudí.

Sociálna politika bez sociálnej práce nemôže priniesť zmeny v kvalite života ľudí, spolu však dokážu odstrániť sociálne problémy v spoločnosti a postarať sa o to, aby sa svet stal lepším miestom pre každého z nás. Sociálnu politiku v praxi možno uskutočňovať prostredníctvom sociálnej práce.

Kým sociálna politika určuje základné pravidlá prostredníctvom zákonov, noriem, vládnymi návrhmi, sociálna práca pomáha uskutočňovať ciele sociálnej politiky s priamou prácou s klientmi. Sociálna práca a sociálna politika sú podmienené systémom ľudských práv, sociálnych a hospodárskych práv a ich základom je ľudská dôstojnosť.

Sociálna práca a sociálna politika sú vzájomne prepojené. Pod pojmom sociálna politika môžeme chápať politiku vlády, ktorú realizuje v oblasti sociálneho rozvoja a sociálnej ochrany. Sociálna politika je aj akademická spoločenská veda. Môžeme ním označiť aj spôsob, akým je rozvíjaný sociálny blahobyť v spoločnosti. Sociálna politika je osobitne zainteresovaná do sociálnych služieb a sociálneho zabezpečenia (sociálnej ochrany). Ak má vláda záujem o sociálne blaho svojich občanov, musí mať určité kompetencie v sociálnej ochrane. Najúčinnjším nástrojom sociálnej práce je sociálny pracovník. Užívanie seba samého ako nástroja intervencie a sociálnej terapie je súčasťou viacerých teórií sociálnej práce. (Hetteš, 2013).

Sociálna politika vymedzuje základný rámec, v akom sa pohybuje tak sociálna práca, ako aj konkrétne formy sociálneho zabezpečenia obyvateľov. Od základných nastavení sociálnej politiky závisí celý systém sociálneho zabezpečenia, ako aj konkrétne smerovanie sociálnej práce. (Blaha in Mátel, Schavel a kol. 2013).

Kľúčovým pojmom sociálnej politiky je *social welfare* a *welfare state*. Welfare znamená – „mať sa dobre“, často sa používa ako synonymum kvality života. Môže byť chápaný aj ako škála služieb, ktoré sa poskytujú na ochranu ľudí v rôznych ťažkých životných situáciách, napr. v detstve, starobe, chorobe – v tomto zmysle sa používa termín sociálna ochrana. Tento termín veľmi často používal W.H. Beveridge v kontexte sociálneho štátu. (Botek, 2009).

Sociálna ochrana je súbor nástrojov, ktorými sa zabezpečujú zámery sociálnej ochrany, teda riešenie ťažkých životných situácií, ktoré občania nie sú schopní riešiť vlastnými silami alebo s pomocou rodiny. Ochranná funkcia sa môže týkať zdravia, vzdelania, príjmu, zabezpečenia základných potrieb, zahŕňa aj sociálne poistenie, sociálne služby.

Sociálna politika je vnímaná najmä ako oblasť, ktorá sa realizuje na úrovni vlády, národnej rady, na ministerstvách a prostredníctvom orgánov štátnej správy.

Sociálna práca sa realizuje pri konkrétnych sociálnych problémoch, prípadne na ich prevenciu, je to priama práca s klientom. Úlohou sociálnej práce je teda priama, konkrétna sociálna pomoc, sociálna starostlivosť, sociálna podpora. Sociálna práca je zameraná prioritne na obnovu sociálneho fungovania klienta. Sociálny pracovník je realizátorom sociálnej práce, musí byť profesionál, erudovaný odborník a musí disponovať základnými vlastnosťami dobrého človeka, ako spravodlivosť, morálna bezúhonnosť, úcta voči klientovi, humánnosť, empatia, zodpovednosť, rešpektovanie súkromia klienta,

dôveryhodnosť, záujem o riešenie problému klienta, chuť pomáhať, sociálne cítenie, životný optimizmus.

Zmyslom sociálnej práce v praxi je pomoc každému, kto pomoc potrebuje - usilovať sa o dobro klienta, pomoc k svojpomoci, chrániť a maximálne podporovať klienta, snažiť sa o jeho rozvoj a vytvárať podmienky na integráciu do spoločnosti, pričom je dôležitá správna aplikácia teórie, nástrojov a metód sociálnej práce do praxe pri práci s klientom.

Kým sociálna politika je na nízkej úrovni, tak spoločnosť nie je vyspelá. Sociálna práca prostredníctvom sociálnej politiky dokáže eliminovať sociálne problémy, odstrániť chudobu v krajine. Ak sociálna politika je na dobrej úrovni, klesá aj potreba sociálnej práce.

Sociálnu politiku tvoria rôzne činnosti na zvyšovanie celkového blahobytu spoločnosti. Sociálna politika je nástrojom na dosiahnutie sociálnych práv občanov. Sociálne práva patria k druhej generácii ľudských práv, medzi sociálne práva patria právo na prácu, právo na ochranu zdravia, právo na sociálne zabezpečenie, rodinné práva... Základom sociálnych práv je rovnosť, sociálna bezpečnosť a sociálna spravodlivosť.

Sociálna politika je súbor opatrení, ktoré smerujú k zlepšovaniu životných podmienok obyvateľov. Sociálna politika je nástrojom sociálnej práce pre dosahovanie priaznivých životných podmienok na optimálne sociálne fungovanie jednotlivca, skupiny, rodiny. Cieľom sociálnej politiky je reagovať na sociálne udalosti (napr. staroba, choroba, invalidita...) alebo eliminovať sociálne riziká (napr. nezamestnanosť, chudoba, sociálno-patologické javy).

Moderná sociálna politika sa zaoberá životnou úrovňou celej spoločnosti, každého občana demokratického štátu. Moderná sociálna politika je silno ovplyvnená konceptom ľudských práv, konkrétnejšie sociálnych práv, ktoré nikomu nemožno uprieť. V centre sociálnej politiky každého moderného demokratického štátu sú hodnoty solidarity a sociálnej spravodlivosti. (Blaha in Mátel, Schavel a kol., 2013).

Každý moderný sociálny štát je do určitej miery sociálnym – welfare state, ak sa snaží zabezpečiť základnú úroveň blahobytu obyvateľov.

Sociálna politika je inštitucionalizovaným spôsobom, akým sa prerozdeľujú zdroje v súlade s morálnymi a politickými hodnotami, aké v danom čase prevládajú v spoločnosti.

Medzi **aktívne nástroje sociálnej politiky** možno zaradiť tvorbu legislatívy, stratégií, reformný potenciál, poskytovanie sociálnych dávok a sociálnych služieb, aktívne nástroje politiky trhu práce, vysoký stupeň sociálneho partnerstva, hľadanie sociálneho konsenzu,

rešpektovanie vysokej úrovne ľudských práv, sociálnych práv a hospodárskych práv. Súčasťou je zvyšovanie životnej úrovne, rastu miezd a platov, zvyšovanie úrovne sociálnych práv a ekonomických práv. **Pasívne politické zámery** majú v extrémnej škále rôznu podobu reštrikcií, odchodu z kolektívneho vyjednávania, ignorancie sociálneho partnerstva, ako i jednoducho obchádzanie a neriešenie sociálnych problémov. Krajnú podobu má i neposkytnutie pomoci a likvidácia sociálneho partnerstva atď. (ide o negovanie sociálnej politiky).

1.6 ĽUDSKÉ PRÁVA v kontexte sociálnej politiky

Ľudské práva sú veľmi úzko spojené s ľudskou dôstojnosťou. Dôstojnosť sa stáva po 2. svetovej vojne veľmi dôležitým právnym konceptom. Čl. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948 hovorí o tom, že všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Rovnako naša ústava vo všeobecných ustanoveniach, konkrétne v čl. 12 ods. 1, stanovuje, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i právach. Ďalej, podľa čl. 19 ods. 1, má každý právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti a čl. 36 písm. a) spája právo na odmenu za vykonanú prácu s tým, aby táto odmena umožnila dôstojnú životnú úroveň. Dôstojnosť tak vystupuje minimálne v troch rôznych kontextoch: ako všeobecný princíp, ako súčasť ochrany osobnosti človeka a ako kvalifikátor životnej úrovne. (Matiasco, 2019).

- Rozdelenie ľudských práv do troch generácií bolo prvýkrát navrhnuté v roku 1979 Karlom Vasakom (Karel Vašák, ceskofrancúzsky právnik) na Medzinárodnom inštitúte pre ľudské práva v Štrasburgu.
- *Prvá generácia ľudských práv*, ktorá sa často označovaná ako modré práva „blue rights“, sa venuje slobodám a účasti na politickom živote. Tieto práva sú v zásade občianskeho a politického pôvodu: pôsobia ako negatívne právo na ochranu individuálnych práv pred nevhodnými zásahmi štátu.
- *Druhá generácia ľudských práv*, ktorá sa týka rovnosti, začala byť uznávaná vládami po 2. svetovej vojne. Tieto svojou podstatou sú ekonomického, sociálneho a kultúrneho pôvodu. Tieto garantujú rôznym typom občanov rovnaké podmienky a zaobchádzanie. Tieto práva zahrňujú právo byť zamestnaný, právo na bývanie, ako aj na sociálne zabezpečenie a dávky v nezamestnanosti.

- *Tretia generácia ľudských práv* sú tie práva, ktoré nie sú občianskymi ani sociálnymi. Tieto sú uvedené v dokumentoch medzinárodného práva ako je Deklarácia konferencie Organizácie Spojených národov o životnom prostredí človeka („štokholmská deklarácia“) z roku 1972 a Deklarácia z Ria de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji z roku 1992 a iné nástroje vo všeobecnosti označované ako mäkké právo („soft law“).
- Pretože v súčasnosti neexistuje zhoda štátov, je ťažké presadiť tieto právne záväzné nástroje ako univerzálne.

1. Generácia LP

Občianske práva	Politické práva
<ul style="list-style-type: none"> • právo na život, • právo na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, • právo na osobnú slobodu a zákaz nútených prác a služieb, • právo na ochranu ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, • právo na súkromie, • právo na vlastníctvo, • právo na nedotknuteľnosť obydlia, • právo na listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a na ochranu osobných údajov, • sloboda pohybu a pobytu, • sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, • právo na spravodlivý proces, 	<ul style="list-style-type: none"> • sloboda prejavu, • právo na informácie, • petičné právo, • zhromažďovacie právo, • združovacie právo, • volebné právo, • právo na odpor.

2. Generácia LP zahŕňa: hospodárske práva, sociálne práva a kultúrne práva

John Tasioulas hovorí o štyroch vlastnostiach jadra sociálnych práv. Za prvé vyjadruje (i) okamžitosť, pretože štát má tieto povinnosti okamžite a nejde o progresívnu realizáciu. Podobne aj v prípade občianskych či politických práv, napr. zákaz mučenia, zaistenie slobody prejavu alebo spravodlivého konania. Takže základná obživa, základná primárna zdravotná starostlivosť, základné prístrešie, bývanie a základné formy vzdelávania musia

byť realizované okamžite, aj keď iné povinnosti, napríklad zaistiť prístupné sociálne bývanie pre všetkých, je možné realizovať postupne v čase, tzv. progresívne. Zároveň je založený na (ii) vzťahu k určitej zvláštnej hodnote, akou je napríklad ľudská dôstojnosť. Taktiež pôjde o koncept, ktorý nie je (iii) derogovateľný a štát sa nemôže svojich povinností zbaviť, a to ani v situácii núdze. A nakoniec je možné tieto povinnosti (iv) súdne vymôcť prostredníctvom domácich či medzinárodných súdov.

Druhá generácia ľudských práv

Hospodárske práva	Sociálne práva	Kultúrne práva
<ul style="list-style-type: none"> • právo na slobodnú voľbu povolania, • právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť, • právo na prácu, • právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, • právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospod. a sociálnych záujmov, • právo na štrajk, • právo žien, mladistvých a ZTP na zvýšenú ochranu zdravia, pri práci a osobitné pracovné podmienky, 	<ul style="list-style-type: none"> • právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa, • právo na bývanie • právo na ochranu zdravia, • právo na osobitnú ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny, 	<ul style="list-style-type: none"> • právo na vzdelanie, • právo na slobodu vedeckého bádania a umenia; • právo na zákonnú ochranu tvorivej duševnej činnosti.

Príklad zo súdnej praxe

Prvým zásadným rozhodnutím juhoafrického ústavného súdu je rozsudok vo veci Grootboom. Išlo o žalobu skupiny ľudí, ktorí boli vystáňovaní zo svojich neformálnych obydli postavených na súkromnom pozemku, kde sa presťahovali, pretože na pôvodnom mieste hrozili záplavy. Po vystáňovaní zostali bez prístrešia, aj keď už roky čakali na pridelenie sociálneho bývania, o ktoré v minulosti požiadali. V tej čase totiž štát postupne implementoval bytovú politiku, ktorá počítala s rozsiahlou výstavbou sociálneho bývania a sťažovatelia boli v poradovníku. Ústavný súd sa ocitol v situácii, kedy niekoľko sťažovateľov objektívne žilo v hrozných podmienkach, zatiaľ čo sa štát postupne svojou bytovou politikou snažil vybudovať sociálne bývanie, a tak vyriešiť aj situáciu sťažovateľov.

Z právneho hľadiska súd posudzoval primárne námietku porušenia práva na bývanie, ktoré upravuje nielen čl. 11 Medzinárodného Paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, ale výslovne aj juhoafrická ústava. Tá konkrétne v čl. 26 ods. 2 upravuje povinnosť štátu prijať rozumné legislatívne a iné opatrenia smerujúce k postupnej realizácii práva na bývanie. A súd sa zameril práve na otázku rozumnosti prijatých opatrení. Uviedol, že rozumnosť vyžaduje, aby implementovaný program sociálneho bývania, bol všestranný, celistvý, rovnovážny a flexibilný. A zároveň zdôraznil, že program, ktorý by vylučoval značnú časť spoločnosti, nemôže byť rozumný.

Konkrétne súd uviedol, že tí, ktorých potreby sú najakútnejšie a ktorých schopnosti užívať práva sú najohrozenejšie, nesmú byť ignorovaní prostriedkami, ktorých cieľom je dosiahnuť realizáciu práva. Ak by aj tieto prostriedky boli štatisticky úspešné, ale nereagovali by na potreby tých najpotrebnejších, neprejdú testom. Súd kritizoval kontroverznú bytovú politiku, pretože nezaistovala podmienky pre ľudí s okamžitou potrebou bývania. Program sa totižto zameril iba na výstavbu stáleho bývania pre čo najväčší počet ľudí, bez možnosti dočasného poskytnutia aspoň nejakej formy prístrešia pre tých v najväčšej núdzi. Podľa súdu by štát mal upraviť svoju politiku tak, aby zahŕňala aj program na podporu ľudí v akútnej situácii, a to aj za predpokladu, že by sa tým znížila rýchlosť výstavby permanentného sociálneho bývania. (In Matiasco, 2019).

3. Generácia LP

Nové práva	Generačné práva
<ul style="list-style-type: none"> • skupinové a kolektívne práva, • právo na sebaurčenie, • právo na hospodársky a sociálny rozvoj, • právo na zdravé životné prostredie, • právo na prírodné zdroje, • právo komunikovať, • právo podieľať sa na kultúrnom dedičstve, • právo medzigeneračnej rovnosti a trvalej udržateľnosti. 	<p>Niektoré krajiny majú už ústavné mechanizmy na zabezpečenie práv tretej generácie. Napríklad existuje v Maďarsku parlamentný komisár pre budúce generácie, fínsky parlament má výbor pre budúcnosť a v izraelskom parlamente existuje komisia pre budúce generácie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • právo na mier, • právo na priaznivé životné prostredie, • právo na hospodársky a sociálny rozvoj, • práva národnostných a etnických menšín, • právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu, • právo na prírodné zdroje, • právo na komunikáciu, • právo na medzigeneračnú slušnosť.

Sociálna práca je PROFESIOU ĽUDSKÝCH PRÁV - 3 nosné témy:

- 1) Ľudské práva a sociálna spravodlivosť
- 2) Environmentálna zmena a trvalo-udržateľný rozvoj
- 3) Globálna sociálna transformácia

Pod vplyvom globalizácie, globálnych zmien životného prostredia, ekonomickej a finančnej krízy prechádza svet významnými sociálnymi zmenami. Je to skutočnosť, ktorá so sebou prináša mnoho negatívnych javov, ako napr. narastajúca nerovnosť, extrémna chudoba, popieranie základných ľudských práv. V súvislosti s týmito zmenami je nevyhnutné hľadať inovatívne riešenia, ktoré by viedli k zachovávaniu a upevňovaniu univerzálnych hodnôt, akými sú mier, ľudská dôstojnosť, rodová rovnosť a pod., a ktoré by zároveň bojovali proti násiliu a diskriminácii.

Základné dokumenty na úrovni národnej i európskej politiky podporujúce ochranu ľudských práv sú:

- **Listina základných práv a slobôd** je deklarácia ľudských práv schválená ešte počas Českej a Slovenskej Federálnej Republiky (ČSFR) z roku 1991.
- **Ústava Slovenskej republiky** (č. 460/1992 Zb.) je hierarchicky najvyššie postavený právny predpis platný v Slovenskej republike. Prijatá bola 1. septembra 1992.

Nový systém sociálneho zabezpečenia po roku 1989 sa začal kreovať na ústavnom základe garantovania základných práv a slobôd (sociálne práva nevynímajúc) zakotvených jednak v Listine základných práv a slobôd, ktorá bola uvedená ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. a nadobudla účinnosť 8. februára 1991, a neskôr v Ústave Slovenskej republiky uverejnenej pod č. 460/1992 Zb. (ďalej len ústava), ktorá nadobudla účinnosť 1. októbra 1992.

- **Všeobecná deklarácia ľudských práv**

V roku 1948 bol prijatý dokument - Všeobecná deklarácia ľudských práv. Ďalej sa však pripravoval druhý dokument, plánovaný ako jeden komplexný dohovor o ľudských právach. Bohužiaľ, zasiahla začínajúca studená vojna a politické napätie päťdesiatych rokov viedlo k nešťastnému rozhodnutiu pripraviť dva samostatné dohovory. Vznikol tak návrh dohovoru garantujúceho len občianske a politické práva, skôr zdôrazňované západnými demokratickými krajinami, a potom text druhého dohovoru formulujúci hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktorých význam zase podčiarkovali skôr zástupcovia východného bloku. V roku 1966 boli prijaté dva samostatné pakty, konkrétne Medzinárodný pakt o

občianskych a politických práv a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, čím sa umelo rozdelili aj kategórie ľudských práv. (Matiasco, 2019).

- **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** : Konkrétne, podľa čl. 2 ods. 1 paktu o občianskych a politických právach sa Slovensko zaviazalo rešpektovať a zabezpečiť práva v tomto pakte všetkým jednotlivcom na svojom území. Zároveň článok 2 zaväzuje Slovenskú republiku prijať legislatívne, súdne, administratívne, vzdelávacie a iné primerané opatrenia k naplneniu týchto právnych záväzkov.

- Charta základných práv Európskej únie

Avšak v 21. storočí v EÚ za najvýznamnejší záväzný dokument v oblasti sociálnych práv sa jednoznačne považuje Charta základných práv Európskej únie, ktorá plne rešpektuje duchovné a morálne dedičstvo Európy, nedeliteľné a univerzálne hodnoty ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti a solidarity a je založená na zásadách demokracie a právneho štátu.

- ďalšie medzinárodné dokumenty a deklarácie v oblasti podpory a ochrany ľudských práv.

1.6.1 Realizácia sociálnych práv

Ak hovoríme o sociálnych právach, môžeme ich vnímať v dvoch polohách. Prvá súvisí s tým, že o nich uvažujeme v morálnej rovine. Môže ísť o také práva, ktoré budú zabezpečovať minimálne ekonomické bezpečie človeka, napr. vo vzťahu k obžive, oblečeniu či základnej zdravotnej starostlivosti. Takto sa práva diskutujú najmä v právnej filozofii. Druhá rovina je právna v tom zmysle, že o právach hovoríme v kontexte už existujúcich právnych noriem, typicky medzinárodných dohovorov o ľudských právach, ústavných dokumentov a súdnych rozhodnutí, ktoré tieto práva interpretujú (Matiasco, 2019).

- Ústava SR, II. Hlava, 5. oddiel

- Osobný rozsah sociálnych práv (výpočet nie je vyčerpávajúci):

- každý: právo na slobodnú voľbu povolania, prípravu naň, na podnikanie a uskutočňovanie inej zárobkovej činnosti, na združovanie a ochranu hospodárskych a sociálnych práv, na ochranu zdravia, na zabezpečenie základných životných podmienok (pomoc v hmotnej núdzi), právo na vzdelanie - občan: právo na prácu, na hmotné zabezpečenie, ak nie z vlastnej viny nemôže toto právo vykonávať, právo na hmotné zabezpečenie v starobe, nespôsobilosti na prácu, pri strate živiteľa, na bezplatné vzdelanie

- zamestnanci: na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky

- Ústavné sociálne práva sa realizujú v právnych vzťahoch viacerých právnych odvetví (napr. pracovné právo, právo sociálneho zabezpečenia, rodinné právo, správne právo)

Čo ale znamená prívlastok sociálne? Ten súvisí s tým, že budeme hovoriť o tých právach, ktoré špecificky smerujú k naplneniu základných potrieb, podstatných pre blahobyt každého z nás. Blahobyt sa zasa týka dobrého života, ktorý môžeme viesť, ak máme zdroje na prežitie tak, aby sme mohli realizovať svoj životný projekt. Súvisia filozoficky nielen s otázkou dôstojnosti človeka, ale nášho fyzického prežitia vôbec. Slovom T. H. Marshalla, sociálne práva v spoločnosti zaisťujú zdieľanie minimálnej úrovne ekonomického blahobytu a sociálneho zabezpečenia. Pôjde o tie práva, ktoré nám majú umožniť žiť život bez vážnych obmedzení, napr. aby sme mali dostatok jedla či pitia, adekvátne bývanie, ale nemôžu nám zabezpečiť život v luxuse. Prirodzene nám nebudú zaručovať prístup k tým tovarom či službám, po ktorých túžime, ale budú súvisieť s určitou sociálnou naliehavosťou. Ich realizácia je predpokladom, aby sme mohli viesť dobrý život, či už myslíme vzdelanie, ktoré nás má na takýto život pripraviť, alebo ide o situáciu, že sme sa stali obeťou nešťastnej sociálnej udalosti, či sme iba prirodzene zoslarli. Kde ale majú sociálne práva svoj pôvod a ako si ich filozoficky zdôvodniť? Odpoveďou môžu byť koncepty dôstojnosti a slobody, ktoré dominujú ľudsko-právnomu jazyku od konca 2. svetovej vojny. (Matiasco, 2019).

Kritika sociálneho práva

Kritiku sociálneho práva vo svojej štúdiu analyzuje Matiasco (2019). Sociálne práva nezostali v 20. storočí bez svojich kritikov. Medzi najznámejších patria Maurice Cranston a Onora O'Neill. Každý z nich kritizuje sociálne práva z iného uhlu a aj v inej dobe. Maurice Cranston svoju kritiku publikoval v dobe vrcholiacej studenej vojny v 60. a 70. rokoch minulého storočia, teda v období, kedy bol diskurz o ľudských právach poznačený umelým delením na občianske a politické práva, ktoré mali byť dôležité pre západné krajiny, a sociálne práva, ktoré mali zase zdôrazňovať socialistické štáty. Tomu zodpovedajú aj jeho argumenty.

Cranston totiž v princípe kritizuje sociálne práva z dôvodu, že nie sú univerzálne, čím ich odlišuje od občianskych a politických práv. Inými slovami, sociálne práva sa netýkajú vždy všetkých. Argumentuje, že ak Všeobecná deklarácia ľudských práv upravuje napríklad právo každého na platenú dovolenku, tak ide o právo, ktoré majú iba pracujúci. A podobne, ak ide o právo na zdravotnú starostlivosť, tak nejde o univerzálne právo, pretože ho majú iba

tí, ktorí sú chorí. Základný problém tejto argumentácie je v chápaní univerzality. Veľmi podobne totiž fungujú aj niektoré tradičné občianske a politické práva. Napríklad právo na prezumpciu neviny sa dotýka iba tých, ktorí sú obvinení z trestného činu. Podobne právo na majetok sa týka iba tých, ktorí nejaký majetok vlastní. Právo na nedotknuteľnosť obydlia zasa tých, ktorí majú obydlie. Z logiky vecí ďalej politické práva, napríklad právo voliť, sa budú týkať iba občanov štátu, ktorý voľby organizuje. Z tohto hľadiska nie je teda rozdiel medzi občianskymi, politickými a sociálnymi právami. Skôr je na mieste uvažovať nad všetkými právami tak, že ak určité ľudské právo mám, či ho môžem aj reálne vykonať. Ak ide o právo na zdravie, toto právo nemám pretože som chorý, ale pretože som človek. Svojho práva sa budem domáhať v situácii, ak budem riešiť svoj zdravotný stav.

Z iného uhla kritizuje sociálne práva Onora O'Neill zameriavajúc sa všeobecne na otázku nárokovateľnosti práv a identifikáciu zodpovedného subjektu. Inými slovami, podľa jej názoru, aby bolo právo právom, musí vytvárať u iného nejakú povinnosť. Stavia pritom na Kantovom rozlíšení dokonalých a nedokonalých povinností a argumentuje, že napríklad v prípade zákazu mučenia ide o dokonalú povinnosť, pretože ju majú vždy všetci a všetky inštitúcie. Teda aj v prípade, že neexistuje inštitucionálny rámec, všetci máme za každých okolností povinnosť iného nemučiť, a to je dokonalá povinnosť.

Ale nie je rozumné očakávať, že podobnú povinnosť máme v prípade sociálnych práv, ktoré predpokladajú poskytnutie nejakých tovarov či služieb. Bolo by totiž podľa nej absurdné od všetkých požadovať, aby tomu, kto to potrebuje, poskytl kúsok jedla alebo časť príjmu. A tu leží podľa nej základný rozdiel medzi občianskymi a politickými právami na jednej strane a sociálnymi právami na strane druhej.

Sociálne práva musia byť inštitucionalizované, aby bolo jasné, voči komu sú nárokovateľné. V našom kontexte táto kritika nemusí predstavovať zásadný problém. Máme napríklad existujúci právny systém sociálneho zabezpečenia s úradmi zodpovednými za posúdenie a výplatu dávok pomoci v hmotnej núdzi či systém zdravotnej a sociálnej starostlivosti a inštitúcie, ktoré ho zabezpečujú. Dokonca sú niektoré práva a korelatívne povinnosti úplne konkretizované. Môže to byť právo na poskytovanie sociálnych služieb v prípade vážneho ohrozenia života alebo zdravia a korelatívna povinnosť vyššieho územného celku či obce sociálnu službu v takom prípade zabezpečiť. Napriek tomu, aj v prípade, že by takáto výslovná inštitucionalizácia u nás chýbala, nebude to znamenať, že sociálne právo neexistuje, resp. že je nenárokovateľné. Aj abstraktne formulované sociálne právo s konkrétno neurčenými subjektmi nesúcimi zodpovednosť, napríklad právo na primerané

bývanie, môže byť predmetom praktického posúdenia súdom. A to napríklad s ohľadom na interpretáciu tohto práva v medzinárodnom práve ľudských práv či v judikatúre iných súdov z okolitých štátov, s ktorými zdieľame spoločnú históriu či hodnotové ukotvenie. (Matiasco, 2019).

Otázky na opakovanie:

Ako charakterizujeme sociálnu politiku v užšom a širšom zmysle?

Aké sú základné funkcie sociálnej politiky?

Čo znamená princíp subsidiarity?

Aké ciele zastáva sociálna politika?

Čo znamená deetitácia?

Aké nástroje využíva sociálna politika?

Aké druhy sociálnych udalostí pokrýva sociálne poistenie?

Aké sú aktívne a pasívne sociálne politiky?

Aký je rozdiel medzi sociálnou prácou a sociálnou politikou?

V čom spočíva problém sociálnej spravodlivosti?

Aké práva tvoria tretiu generáciu ľudských práv?

Aké sú významné dokumenty na medzinárodnej úrovni v oblasti ochrany ľudských práv?

V čom tkvie kritika sociálneho práva?

4 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE AKO ZÁKLADNÝ NÁSTROJ SOCIÁLNEJ POLITIKY

Sociálna politika sa realizuje pomocou nástrojov. Za základný nástroj v demokratickej spoločnosti môžeme považovať právny poriadok a sociálno-právnu legislatívu. Je potrebné zabezpečiť, aby nástroje umožnili adresné a diferencované riešenie konkrétnych situácií občanov a aby nedochádzalo k zneužívaniu výhod tými, ktorým nie sú určené. (Oláh, Schavel, Ondrušová, 2008).

Sociálne zabezpečenie je jedným z nástrojov na realizáciu úloh sociálnej politiky. Je to súbor opatrení na predchádzanie, zmierňovanie a odstraňovanie nepriaznivých sociálnych udalostí. Sociálne zabezpečenie plní významné funkcie – sociálno-ekonomickú, etickú a sociálno-psychologickú. Pri dávkach a službách sociálneho zabezpečenia sa uplatňuje princíp rozdeľovania a prerozdeľovania.

Sociálne zabezpečenie by malo rešpektovať základné princípy, na ktorých je tento systém založený ako predpoklad jeho funkčnosti a stability. Prijímané zmeny by nemali ovplyvniť jeho systémovosť, ale ani právnu istotu participujúcich osôb v tomto systéme. Tieto závery vyplývajú z empirických skúseností získaných z rozhodovacej činnosti relevantných orgánov verejnej moci, vedeckej obce, ako aj z právotvornej činnosti zákonodarcu, a zdrojom inšpirácie na zabezpečenie funkčnosti celého systému slúžia určite aj poznatky zo zahraničia. Dynamika spoločensko-ekonomických zmien premietajúcich sa aj do systému sociálneho zabezpečenia je preto trvalým, kontinuálnym tematickým základom (Gajdošíková, 2020).

Funkcie sociálneho zabezpečenia:

Medzi základné funkcie zaradíme tieto:

- **Regulatívna funkcia** – prejavuje sa vo vytváraní právneho priestoru na formulovanie spoločenských záujmov a potrieb, ako aj na garantovaní určitých životných a sociálnych situácií občanov
- **Preventívno-výchovná funkcia** – právo sociálneho zabezpečenia ustanovuje záväzné pravidlá správania sa jednotlivých subjektov a vedie ich k tomu, aby tieto pravidlá dodržiavali spôsobom, ktoré právo akceptuje. Ak sa subjekty správajú spôsobom, ktorý právo zakazuje, sú ustanovené sankcie za porušenie určených pravidiel správania sa.

- **Ochranná funkcia** – vytvára predpoklady pre rozvoj jedinca prostredníctvom svojich prostriedkov. Štátna sociálna politika sa do právneho systému práva sociálneho zabezpečenia premieta prostredníctvom zaručených sociálnych práv garantovaných Listinou základných práv a slobôd.
- Právo sociálneho zabezpečenia chráni občana pred nepriaznivými vplyvmi nepriaznivých životných situácií, hlavne ekonomického charakteru, ktoré môžu ohrozovať osobnú realizáciu človeka a súčasne svojimi inštitútmi pomáha samotnej sebarealizácii jednotlivca.
- **Ekonomická funkcia** – prejavuje sa tým, že nahrádza ujmu iba v uznaných nepriaznivých životných situáciách s ekonomickým dopadom, ktoré jedinec nemôže prekonať sám, ani za pomoci svojich najbližších
- **Sociálno-psychologická funkcia** – vyplýva z priameho pôsobenia na psychiku jedinca a vytvára pocit sociálnej istoty, že v prípade nepriaznivých životných situácií nezostane bez základných ekonomických prostriedkov nevyhnutných k životu
- **Stimulačná funkcia** – vychádza z premisy, že je vytvorený priestor, aby si človek mohol sám zabezpečiť svoju budúcnosť, aby pociťoval potrebu prispievať svojimi príjmami na zabezpečenie svojich potrieb v budúcnosti pri vzniku nepriaznivých životných situácií. Ide o pomerne novú funkciu, ktorá sa prejavuje v doplnkových dôchodkových systémoch. (Macková a kol., 2001, s. 42).

2.1 PILIERE SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

Sociálne zabezpečenie má tri formy/piliere: 1. sociálne poistenie, 2. sociálna podpora, 3. sociálna pomoc.

1. Sociálne poistenie slúži na zabezpečenie jednotlivca alebo rodiny pri nepriaznivých životných udalostiach, ako napríklad pri strate príjmu zo zárobkovej činnosti z rôznych dôvodov, ako je napr. materstvo, choroba, úraz, invalidita a staroba atď. Je povinným verejnoprávnym poistením.

Sociálne poistenie zabezpečuje ochranu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v prípade straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti, zabezpečuje aj ochranu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v dôsledku nezamestnanosti.

Výkonom sociálneho poistenia bola poverená verejnoprávna inštitúcia Sociálna poisťovňa. Dohľad nad výkonom Sociálnej poisťovne vykonáva Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR.

Rozsah sociálneho poistenie vymedzuje zákon č. 461/2003 Z.z o sociálnom poistení. Sociálne poistenie podľa tohto zákona je:

a) **nemocenské poistenie** ako poistenie pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva,

b) **dôchodkové poistenie**, a to:

1. starobné poistenie ako poistenie na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia,

2. invalidné poistenie ako poistenie pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobo nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia,

c) **úrazové poistenie** ako poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu (ďalej len „pracovný úraz“) a choroby z povolania,

d) **garančné poistenie** ako poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca, na úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu podľa osobitného predpisu^{2a}) a na úhradu povinných príspevkov na starobné dôchodkové sporenie (ďalej len „príspevky na starobné dôchodkové sporenie“) nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie,

e) **poistenie v nezamestnanosti** ako poistenie pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku nezamestnanosti.

2. Sociálna podpora/štátne sociálne dávky – je poskytovanie finančnej podpory v špecifických situáciách. Sú to rodinné dávky financované zo štátneho rozpočtu, napr. príspevok pri narodení dieťaťa, prídavok na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na pohreb, príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa atď.

Sociálnu podporu poskytujú úrady práce sociálnych vecí a rodiny.

System štátnej sociálnej podpory je súčasťou sociálneho zabezpečenia. Ide o systém, ktorý sa zameriava predovšetkým na sociálne udalosti, ktoré sú spojené s rodinným životným cyklom (narodenie dieťaťa, starostlivosť o dieťa, výchova dieťaťa, starostlivosť o dieťa s dlhodobo nepriaznivým zdravotným stavom, náhradná starostlivosť). System štátnej

sociálnej podpory predstavuje systém, v ktorého rámci štát uznáva sociálne situácie, pri ktorých poskytuje štátne dávky. Na poskytovanie dávok štátnej sociálnej podpory je potrebná existencia určitých skutkových podstát, avšak na rozdiel od poisťovacieho systému, zo strany oprávnených osôb sa nevyžaduje plnenie odvodovej povinnosti.

Nárok na dávku štátnej sociálnej podpory má oprávnená osoba bez ohľadu na to, či patrí alebo nepatrí do osobného rozsahu sociálneho poistenia. Z uvedeného vyplýva, že aj v prípade, ak oprávnená osoba je účastníkom sociálnopoisťovacieho právneho vzťahu, táto skutočnosť nie je vylučujúcim faktorom na vznik nároku na štátnu dávku. Na rozdiel od sociálneho poistenia v systéme štátnej sociálnej podpory neplatí princíp kauzality a na jeho zdôvodnenie nestačí ani skutočnosť, že dávky sa poskytujú z daňových prostriedkov, na ktoré prispievala prevažná časť prijímateľov dávok systému štátnej sociálnej podpory.

Pre štátnu podporu, na rozdiel od sociálnej pomoci, je charakteristické rovnaké zabezpečenie všetkých oprávnených, pričom v jednotlivých prípadoch je možné stanoviť aj podmienku príjmu (príspevok na starostlivosť o dieťa), resp. poskytovanie štátnej dávky podmieniť príjmom alebo absenciou príjmu (rodičovský príspevok). V súčasnom období naša platná právna úprava neurčuje limity príjmov pre žiadnu dávku v rámci systému štátnej sociálnej podpory. V rámci tohto systému, ak ide o starostlivosť o rodinu s deťmi, oprávnená osoba pri splnení zákonom ustanovených podmienok si môže uplatniť nárok na viacero štátnych dávok, ktoré z hľadiska frekvencie ich poskytovania sa delia na jednorazové a opakované. (Matlák, 2020).

3. Sociálna pomoc – v situáciách, keď sa osoba nedokáže o seba postarať sama a bez pomoci. Patrí sem napr. pomoc v hmotnej núdzi, sociálne služby, kompenzácia dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, sociálna prevencia, sociálne poradenstvo, sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela.

Pri zásade subsidiarity to znamená, že sociálna pomoc sa poskytne iba tomu, kto si nevie pomôcť sám alebo nedostáva potrebnú pomoc z inej strany. To znamená, že spoločnosť vstupuje do konania iba vtedy, keď všetky ostatné možnosti pomoci zlyhali. Zásada individuálnej pomoci zasa znamená, že druh, forma a miera pomoci závisia predovšetkým od individuálnej situácie príjemcu, od druhu jeho potrieb a miestnych pomerov. Dôvod na potrebu poskytnúť sociálnu pomoc nie je podstatný, čo znamená, že je jedno, či núdzový stav nastal vinou žiadateľa alebo bez jeho viny

Dávky sociálnej pomoci poskytuje tiež príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny ako dávky v hmotnej núdzi. V zmysle zákona č. 417/2013 Z.z o hmotnej núdzi:

(1) Hmotná núdza je stav, keď príjem členov domácnosti podľa tohto zákona nedosahuje sumy životného minima ustanovené osobitným predpisom³⁾ a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku a uplatnením nárokov zabezpečiť príjem alebo zvýšiť príjem.

(2) Základné životné podmienky na účely tohto zákona sú jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie.

(3) Prijemca na účely tohto zákona je fyzická osoba, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi alebo osobitný príspevok.

Hlavnú rolu a najväčšiu zodpovednosť v oblasti sociálnej pomoci má štát. Podľa zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti orgánmi štátnej správy v oblasti sociálnej pomoci sú: Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny a Úrad práce sociálnych vecí a rodiny.

Súčasťou sociálnej pomoci je aj **system sociálnych služieb**, ktorý je definovaný a vymedzený zákonom č. 448/2008 Z.z o sociálnych službách, ktoré sa poskytujú na základe určeného stupňa odkázanosti. V zmysle paragrafu 2 tohto zákona: Sociálna služba je odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na:

- a) prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- b) zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- c) zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- d) riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny,
- e) prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny,
- f) zabezpečenie starostlivosti o dieťa z dôvodu situácie v rodine, ktorá vyžaduje pomoc pri starostlivosti o dieťa.

Filozofia sociálnej pomoci je postavená ako doplnková, prípadne dočasná forma riešenia nepriaznivej situácie občana. Sociálna pomoc nastupuje najmä po tom, ak ostatné možnosti pomoci zlyhali, účelom sociálnej pomoci je pomáhať v čase núdze. Výnimkou sú však kompenzačné príspevky na zmiernenie dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia, ktoré majú umožniť rovnosť príležitostí a podporu sociálneho začlenenia na rovnakom základe s osobami bez zdravotného postihnutia.

Rovnosť príležitostí je právo na dôstojný život a odstránenie negatívnych dopadov z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia. Nemožno teda hovoriť o poskytovaní finančných výhod týmto ľuďom zo strany štátu, ale o pokrytí časti zvýšených výdavkov, ktoré im vznikajú z dôvodu zdravotného postihnutia. Považujeme za dôležité, aby v spoločnosti došlo k pochopeniu tejto podstaty, nakoľko stále pretrvávajú mylné názory. Medzinárodné dohovory a rôzne dokumenty EÚ garantujú nezávislý život týmto osobám a ich plnú integráciu do spoločnosti.

Sociálne zabezpečenie pre štát nie je strata, ale prijateľná investícia do ľudského kapitálu, prostriedok na zrušenie alebo zmiernenie chudoby, sociálnu súdržnosť, je stabilizátorom hospodárskych a sociálnych dôsledkov ekonomického poklesu. Sociálne zabezpečenie je sociálnou a hospodárskou nevyhnutnosťou a je ľudským právom podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

Sociálne zabezpečenie je postavené na Slovensku na poisťovacom systéme v kontexte platnej legislatívy. Sociálnopoisťovací systém, ktorý zahŕňa jednak vzťahy sociálneho poistenia upravené zákonom č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o sociálnom poistení), ako aj vzťahy verejného zdravotného poistenia upravené zákonom č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o zdravotnom poistení) možno charakterizovať určitými znakmi. Povinná účasť na poistení predstavuje určitý „poisťovací nátlak“, ktorým sa tento druh poistenia odlišuje od dobrovoľnej účasti na poistení.

Vychádzajúc z legislatívnej úpravy osobného rozsahu sociálneho poistenia môže byť fyzická osoba účastníčkou sociálneho poistenia jednak z titulu zamestnanca, ako aj z titulu samostatne zárobkovo činnnej osoby, prípadne ak spĺňa zákonom ustanovené podmienky, môže byť súčasne aj dobrovoľne poistená, napr. ak ide o dobrovoľnú účasť zamestnanca

alebo samostatne zárobkovo činnejš osoby na dobrovoľnom dôchodkovom poistení. (Matlák, 2020).

Rovnako diskutabilné je aj zavedenie tzv. „balíčkov“, t. j. poistenec, ak chce byť dobrovoľne nemocensky poistený, musí byť zároveň dobrovoľne dôchodkovo poistený, alebo ak chce byť dobrovoľne poistený v nezamestnanosti, musí byť dobrovoľne poistený nemocensky, ako aj dôchodkovo. Zavedenie tzv. „balíčkov“ bolo odôvodnené zneužívaním možnosti dobrovoľného poistenia. Domnievame sa, že „zneužívanie“ napr. dávok nemocenského poistenia je potrebné riešiť iným spôsobom, napr. skvalitnením kontroly dočasne práceneschopných poistencov. Platná právna úprava núti poistencov, ktorí si chcú na báze dobrovoľnosti vyriešiť nepriaznivú sociálnu situáciu v najbližšom období, napr. z dôvodu dočasnej pracovnej neschopnosti alebo tehotenstva, aby si „dobrovoľne“ riešili sociálnu situáciu, ktorá nastane azda aj za niekoľko rokov, napr. vznik nároku na starobný dôchodok. Ďalším znakom sociálnopoist'ovacích právnych vzťahov je ich deetizácia, čo predstavuje ich samofinancovanie. Tým, že platí odvodová povinnosť, poist'ovací systém je príspevkovým systémom, čo znamená, že taxatívne určené subjekty sú povinné platiť príspevky, resp. za určitých zákonom ustanovených podmienok niektoré subjekty môžu platiť poistné. Ustanovením povinných sociálnopoist'ovacích vzťahov je spoločnosť chránená od neustáleho poskytovania dávok z jej strany pri vzniku viac-menej objektívnych rizík, teda rizík, s ktorými nemožno kalkulovať, ako sú dočasná pracovná neschopnosť, invalidita, staroba, nezamestnanosť, pracovné úrazy, choroby z povolania a pod. Možno konštatovať, že v poist'ovacom systéme sú dávky odvodené z príspevkov financovaných poistencami. Už z toho vyplýva, že poist'ovací systém predpokladá okrem vzniku určitých rizík aj osobnú participáciu občana. V rámci tohto systému sa vo väčšine krajín, a platí to aj pre Slovenskú republiku, uplatňuje princíp *sociálnej solidarity a garancie štátu*. Poist'ovací systém sa viaže na výkon ekonomickej činnosti, ktorá umožňuje fyzickej osobe byť poistencom a teda aj plniť si povinnosti súvisiace s odvodovými povinnosťami pre prípad vzniku sociálnej udalosti, v dôsledku ktorej dochádza k strate výkonu zárobkovej činnosti. To znamená, že účastník poistného vzťahu – poistenec, má nárok na dávku, resp. službu (pri zdravotnom poistení) za predpokladu, že si platí poistné, resp. za neho platí poistné iný subjekt (napr. štát).

V poistnom systéme sa uplatňuje **princíp zásluhovosti**, ako aj princíp sociálnej solidarity. Pokiaľ ide o princíp zásluhovosti, tento „uprednostňuje priznávať dávku sociálneho poistenia len na základe predchádzajúcej príspevkovej povinnosti (výkon – protivýkon,

platenie príspevkov, resp. poistného – výplata dávok)³ . Aj prostredníctvom týchto princípov sa zabezpečuje sociálna ochrana, pri ktorej by mal byť realizovaný princíp sociálnej spravodlivosti. Osobitné postavenie v práve sociálneho zabezpečenia má **princíp solidarity**. Posilnenie tohto princípu v sociálnopoist'ovacích vzťahoch vyplýva z opatrení, ktoré sa v rámci legislatívneho procesu prijímajú, resp. navrhujú v súvislosti s maximom vymeriavacieho základu pre odvodové povinnosti v sociálnom, ako aj v zdravotnom poistení. Maximum vymeriavacieho základu sa od 1. januára 2017 upravilo na 7-násobok priemernej mzdy zistenej v rozhodujúcom období, avšak bez zvýšenia maxima denného vymeriavacieho základu na určenie dávok sociálneho poistenia. K zmene došlo iba pri zvýšení maxima denného vymeriavacieho základu z 1,5-násobku na 2-násobok na účely dávok nemocenského poistenia. Domnievame sa, že takýmto posilnením princípu solidarity sa až priveľmi oslabuje princíp participácie v rámci sociálnopoist'ovacích právnych vzťahov. (Matlák, 2020).

Ostatné legislatívne úpravy v rámci sociálnopoist'ovacích právnych vzťahov sú odrazom snahy riešiť vplyv krízy spôsobenej ochorením COVID-19. V súvislosti s týmito úpravami nastali zásadné zmeny pri poskytovaní nemocenského, a to od 1. apríla 2020. Pozitívum vidieť v tom, že poistenec uznaný za dočasne práceneschopného z dôvodu nariadenia karanténneho opatrenia alebo izolácie má nárok na nemocenské, ktoré mu poskytuje príslušná pobočka Sociálnej poisťovne, a to už od prvého dňa dočasnej pracovnej neschopnosti, napríklad zavedenie pandemickej PN alebo OČR (Matlák, 2020).

V rámci prechodných ustanovení zákona o sociálnom poistení sa legislatívne upravil nárok na ošetrovné počas trvania mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu vyhláseného v súvislosti s ochorením COVID-19. **Nárok na ošetrovné** počas pandémie má poistenec, a to od prvého dňa potreby osobného a celodenného ošetrovania alebo osobnej a celodennej starostlivosti a nárok zaniká dňom skončenia potreby osobného a celodenného ošetrovania alebo osobnej a celodennej starostlivosti, ak poistenec osobne a celodenne ošetruje dieťa do dovŕšenia šestnásteho roku veku, ktorého zdravotný stav podľa potvrdenia príslušného lekára nevyhnutne vyžaduje ošetrovanie inou fyzickou osobou, alebo spĺňa podmienky nároku na ošetrovné podľa zákona o sociálnom poistení. Poistenec má nárok na ošetrovné aj v prípade, ak sa stará osobu, ktorá je inak v zariadení sociálnych služieb, avšak toto zariadenie bolo rozhodnutím príslušných orgánov uzavreté alebo v ňom bolo nariadené karanténne opatrenie. Okruh týchto osôb zákon taxatívne vymedzuje a musí ísť o príbuzného v priamom rade, súrodenca, manžela, manželku alebo rodiča manžela alebo manželky.

Ostatnou novelou zákona o sociálnom poistení s účinnosťou od 23. 9. 2020 sa menia podmienky pre poskytovanie ošetrovného. Nárok na ošetrovné nevzniká vtedy, ak dieťa ktoré je riadne zapísané do predškolského zariadenia, poistenec neumiestní do tohto zariadenia z dôvodu obavy o jeho zdravie. S účinnosťou od 1. 9. 2020 to platí aj v prípade, ak z toho istého dôvodu poistenec neprejaví záujem o účasť dieťaťa na prebiehajúcom výchovno-vzdelávacom procese v škole.

Podobne ako pri ošetrovnom, aj pri **vdovskom a vdoveckom dôchodku** je potrebné sa zamyslieť u osôb (žena a muž), ktoré žijú bez uzatvorenia manželstva, nad možnosťou priznať vdovský (vdovecký) dôchodok, samozrejme, za určitých zákonom ustanovených podmienok, napr. určitá doba spolužitia, starostlivosť o spoločné deti. Domnievame sa, že tieto problémy treba legislatívne riešiť a uvedomiť si, že v niektorých členských štátoch EÚ možno partnerstvo úradne potvrdiť bez toho, aby sa uzavrelo manželstvo, a to formou civilného zväzku alebo registrovaného partnerstva. Pritom nie je tajomstvom, že civilné zväzky a registrované partnerstvá sa v niektorých krajinách EÚ považujú za rovnocenné alebo porovnateľné s manželstvom.

Samozrejme, v rámci **dôchodkového poistenia** je ďalší rad problémov, ktorým treba v najbližšom období venovať náležitú pozornosť. Predovšetkým ide o problematiku dôchodkového veku, opodstatnenosť dôchodkového stropu 64 rokov alebo stanoviť individuálny dôchodkový strop závislý nie od veku, ale od počtu odpracovaných rokov. Určite aj v budúcnosti na určenie dôchodkového veku je žiaduce zohľadniť počet vychovaných detí. týmto veľmi úzko súvisí snaha o legislatívnu úpravu možnosti, aby deti mohli prispievať zo svojich daní a odvodov na dôchodok svojich rodičov. Aj keď túto snahu možno chápať ako „výraz generačnej solidarity“, problém spravodlivosti je však v danom prípade diskutabilný. V rámci dôchodkového poistenia pozornosť treba venovať aj problematike minimálneho dôchodku a valorizácii dôchodkov, a to buď percentuálnou valorizáciou, alebo pevnou sumou. (Matlák, 2020).

Právo sociálneho zabezpečenia je relatívne samostatným právnym odvetvím upravujúcim samostatný a špecifický okruh spoločenských vzťahov, ktorých hlavnou úlohou je hmotné zabezpečenie prostredníctvom poskytovania dávok a služieb fyzickým osobám v určitých životných situáciách štátom akceptovaných (t. j. sociálnych udalostiach). Svojou povahou patrí do sféry práva verejného (napr. systém sociálneho poistenia, štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci), v ktorom je jeden subjekt podriadený druhému, ktorý v právnom vzťahu vystupuje ako silnejší (t. j. platí princíp subordinácie), avšak vykazuje aj určité črty

súkromnoprávnej povahy (t. j. doplnkové systémy sociálneho zabezpečenia – napr. doplnkové dôchodkové pripoistenie, od 1. 1. 2005 doplnkové dôchodkové sporenie, ako aj starobné dôchodkové sporenie),⁴⁶ avšak aj tu sa prejavuje vplyv štátu, ktorý tieto formy zvýhodňuje a ponecháva si právo dozoru (kontroly) nad ich vykonávaním (Troster, 2005).

Gregorová a kol. (2018) určujú, že **predmetom práva sociálneho zabezpečenia** je správanie sa jednotlivcov v spoločenských vzťahoch vznikajúcich v sociálnom zabezpečení a pri realizácii sociálnej politiky. Do základného okruhu týchto spoločenských vzťahov môžeme zaradiť vzťahy v zmysle dohovoru Medzinárodnej organizácie práce (ďalej len MOP) č. 102 z roku 1952 o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia (tzv. minimálne štandardy), ktoré vznikajú pri:

- a) poskytovaní preventívnej a liečebnej starostlivosti,
- b) zabezpečení počas dočasnej pracovnej neschopnosti,
- c) zabezpečení počas dlhodobej a trvalej pracovnej neschopnosti, t. j. pri invalidite,
- d) zabezpečení výchovy a výživy detí v rodine,
- e) zabezpečení tehotných žien, matiek a novorodencov,
- f) zabezpečení v starobe,
- g) zabezpečení pri strate živiteľa,
- h) zabezpečení sociálne odkázaných jednotlivcov,
- i) zabezpečení v nezamestnanosti,
- j) zabezpečení pri pracovných úrazoch a chorobách z povolania.

2.2 ÚROVNE SOCIALNEJ POLITIKY

Rozlišujeme tieto základné úrovne, v ktorých sa sociálna politika realizuje a implementuje:

- Svetová sociálna politika (medzinárodné organizácie so svetovou pôsobnosťou, svetové sociálne partnerstvo, nadnárodné korporácie)
- Kontinentálna (európska) sociálna politika (medzinárodné organizácie s európskou pôsobnosťou, európske sociálne partnerstvá, Európske zamestnanecké rady, pôsobenie európskych spoločností a európskych družstiev)

- Národná úroveň štátu a pôsobenie ústredných subjektov sociálnej politiky (štát, sociálne partnerstvo, politické strany, zástupcovia zamestnancov – odbory, zástupcovia zamestnávateľov, mimovládne organizácie)
- Regionálna úroveň a odvetvová úroveň (vyššie územné celky, regionálne a odvetvové tripartity, partnerstvá)
- Lokálna (miestna) úroveň
- Komunitná úroveň
- Individuálna úroveň a rodina

EURÓPSKA ÚROVEŇ sociálnej politiky

Medzinárodná (predovšetkým európska) dimenzia sociálnej politiky vychádza z premisy, že viaceré sociálne problémy sú v rozličných krajinách podobné, pričom ich riešenie môže byť účinnejšie pri zabezpečení spoločného (koordinovaného) postupu krajín, regiónov, či celých spoločenstiev (Repková, 2009). Za uvedeným účelom bol v 80. rokoch minulého storočia zavedený pojem *európsky sociálny model* založený na potrebe spojenia ekonomického rastu so sociálnym bohatstvom (ľudským a sociálnym kapitálom) v európskom priestore (Beblavý, 2009).

Európska globalizácia a nástup vedomostnej spoločnosti vedú k súvisiacim sociálnym rizikám (napr. chudoba a sociálne vylúčenie, rodové priepasti, nerovnaký prístup k vzdelaniu, spoločenské animozity založené na náboženských a kultúrnych rozdieloch, regionálne disparity, slabá pracovná ochrana). Prijímaním koordinovaných krokov a postupov formou tzv. otvorenej metódy koordinácie sa predpokladá účinnejší boj proti takýmto rizikám. Preto jednotlivé národné koncepcie a sociálne politiky (spravidla obsiahnuté v dokumentoch typu Programového vyhlásenia vlády) reflektujú širšie medzinárodné záväzky prijímané konsenzom členských krajín. Na najvyššej úrovni sú to záväzky vyplývajúce napr. z OSN Dohovorov (najnovšie z Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím), na európskej úrovni najnovšie zo stratégie „Európa 2020“, na ktorej je postavený „Národný program reforiem Slovenskej republiky 2012“. (Repková a kol., 2012).

Za účelom koordinovaného postupu v boji s rozličnými typmi rizík, vrátane sociálnych, vznikajú aj iné typy spoločenstiev a stratégie, ktorými riadia svoju činnosť, napr. spoločenstvo Podunajsko a jeho „Stratégia EÚ pre Podunajsko“.

NÁRODNÁ a REGIONÁLNA

Jednotiaci rámec pre zaobranie sa problematikou regiónu a regionálnej samosprávy poskytuje dokument Rady Európy Európska charta regionálnej samosprávy predstavený v Štrasburgu v júni 1997³⁸. V bode 6 Preambuly dokumentu sa uvádza, že „...región je vhodnou úrovňou moci na efektívnu realizáciu subsidiarity, ktorá sa považuje za jeden zo základných princípov, ktoré treba rešpektovať vzhľadom na európsku integráciu, ako aj vnútorné usporiadanie štátov, ktoré sa zúčastňujú na tomto hnutí“.

(1) Región v nadnárodnom kontexte

Súvisí s koordináciou viacerých krajín alebo častí krajín za účelom dosahovať vyššiu kvalitu života občanov týchto krajín alebo odstraňovať disparity medzi regiónmi a krajinami. Regióny sú v tomto poňatí súčasťou tzv. regionálnej (európskej) politiky, v rámci ktorej sa formujú tzv. euroregióny. Príkladom veľkého euroregiónu je Podunajsko zasahujúce 14 krajín, ktoré spája rieka Dunaj, medzi menšie euroregióny patria napr. východné Rakúsko a západné Slovensko alebo severovýchodné Slovensko a južné Poľsko. Existencia euroregiónov nie je ustanovená zákonom, skôr ide o strategické spoločenstvá fungujúce na základe schválených dokumentov (napr. Stratégia EÚ pre Podunajsko), ktoré vytyčujú ich ciele a činnosť v definovanom časovom období a spôsob financovania spoločných programov a akcií.

(2) Región v domácom kontexte

Smerom „dovnútra“ krajiny sa pojem región používa najmä ako základ regionálnej samosprávy. Podľa článku 3 ods. 1 Európskej charty regionálnej samosprávy sa „...regionálnou samosprávou označuje právo a schopnosť najvyšších územných samospráv v rámci štátu, ktoré majú volené orgány a sú administratívne umiestnené medzi ústrednou štátnou správou a miestnou samosprávou; majú buď právo samostatne sa organizovať alebo právo spájať sa s ústrednými orgánmi, spravovať na vlastnú zodpovednosť a v záujme svojich obyvateľov podstatnú časť záležitostí verejného záujmu, v zhode s princípmi subsidiarity“. (Repková a kol., 2012).

- v podmienkach Slovenska reprezentovaná vyššími územnými celkami. Ich postavenie je uznané Ústavou SR a zákonom č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov. Kompetencie v jednotlivých oblastiach verejného samosprávneho záujmu sú bližšie vymedzené v konkrétnych zákonoch.

- V domácom kontexte sa stretávame aj s pojmom mikroregión (napr. mikroregión Horné Kysuce, o ktorom budeme hovoriť ďalej), kedy svoju činnosť koordinuje viacero územnosprávnych jednotiek za účelom dosahovania vyššej efektivity spravovania vybraných verejných vecí a záujmov ich obyvateľov. (Repková a kol., 2012)

KOMUNÁLNA POLITIKA

Komunálna sociálna politika vychádza zo sociálnej dimenzie komunálnej politiky. M. Hamalová – A. Belajová – M. Šebová (2011) vymedzujú komunálnu sociálnu politiku (autorke používajú pojem „sociálna politika obce“):

- **širšie** – ako starostlivosť miestnej samosprávy o všestranné zabezpečenie potrieb obyvateľov obce v oblasti dopytu po bývaní, zdravotníckych, sociálnych službách, doprave a zabezpečení ochrany občanov a ich majetku,
- **užšie** – ako súbor aktivít a opatrení na zabezpečenie sociálnej pomoci poskytovanej najmä prostredníctvom sociálnych služieb. (In Repková a kol., 2012).

M. Hamalová – A. Belajová – M. Šebová (2011:14) vymedzujú komunálnu politiku ako „...integrálnu súčasť verejnej politiky ... ako cieľavedomú činnosť zameranú na zabezpečenie kvality života občanov miestnej komunity“. Viacerí odborníci a odborníčky však poukazujú na komplikovanosť vymedzenia pojmu komunálna politika odvolávajú sa na rôznorodosť východiskových pojmov: komunálny – komunitný – municipálny – miestny – lokálny. Rozdiel medzi týmito pojmami môže súvisieť aj s nerovnomerným zastúpením troch základných konštitučných znakov obce ako „...jednoty ľudí, priestoru a ekonomiky“ (Konečný – Konečný, 2009:20),

S. Konečný – B. Konečný (2009) zasa poukazujú na otvorenosť komunálnej politiky, čo znamená jej formovanie a vymedzenosť nielen voči úzko poňatým subjektom verejného sektora, ale aj subjektom občianskeho sektora. Autori pracovne vymedzujú komunálnu politiku ako: 1) praktickú činnosť obcí, ktorou obecné spoločenstvo prostredníctvom priamej a zastupiteľskej demokracie primárne realizuje svoje verejné záujmy a participuje na realizácii záujmov spoločnosti ako celku; 2) teoretickú reflexiu vlastnej praktickej činnosti, miesta komunálnej politiky v systéme politiky ako celku a procesov rozvoja obce vo všetkých jej dimenziách

OBEC

S. Konečný – B. Konečný (2009:19) vymedzujú obec tromi konštitutívnymi znakmi: „...obec je jednotou sociálnou (tvoria ju ľudia), priestorovou (tvorí ju územie) a ekonomickou (tvorí ju majetok)“. V zákone o obecnom zriadení sa obec vymedzuje ako samostatný samosprávny a správny celok SR, ktorý združuje osoby s trvalým pobytom na území obce. Je to právnická osoba, ktorá za zákonom ustanovených podmienok samostatne hospodári s vlastným majetkom a vlastnými príjmami. Obec sa angažuje prakticky vo všetkých oblastiach verejného záujmu (pôsobenia) – v oblasti plánovania a realizácie výstavby, v rozvoji školstva, kultúry a športu, v ochrane životného prostredia.

OBEC v sociálnej politike ako praktickej činnosti obec zastáva dvojaké postavenie:

- je významným subjektom štátnej sociálnej politiky (štát na ňu prenáša časť svojich kompetencií), - je sociálnym subjektom s vlastnou (komunálnou) sociálnou politikou.

- Výkon rôznych úloh a zabezpečovanie činnosti v kompetencii obce sa realizujú činnosťou orgánov obce. Obec má k občanovi bližšie ako napríklad štát, preto sa aj v sociálnej politike podporuje (proces decentralizácie, demonopolizácie) silná samospráva (v zmysle vybavenia širokými kompetenciami).

- Podobne ako štátna, aj komunálna sociálna politika je ovplyvnená množstvom faktorov od demografických, cez vybavenosť infraštruktúrou, prítomnosť určitého druhu priemyslu a pod. až po ľudský potenciál.

- TRETÍ SEKTOR – mimovládne (neziskové, neštátne) Tento sektor tvoria nadácie, občianske združenia, náboženské a vzdelávacie inštitúcie a pod.

- Vo všeobecnosti ide o tieto základné črty: - nezávislosť od vlády a štátnej moci, - snaha o dosiahnutie sociálneho rozvoja a blaha pre jednotlivca i spoločnosť, - prípadný zisk je opäť investovaný do hlavnej činnosti organizácie.

- Dôležitosť tretieho sektora narastá. TRETÍ SEKTOR pomáha zmierňovať ťažkosti prechodného obdobia transformácie napríklad poskytovaním služieb a vytváraním vhodných pracovných príležitostí (čím odbreňuje do určitej miery aj štát), zastupovaním záujmov občanov a poskytovaním informácií, efektívnym usmerňovaním spoločenských a politických tlakov.

- Občianske združenia pomáhajú hlavne včasnou intervenciou (napr. formou združovania rodičov postihnutých detí, kde sa učia zvládať bežné veci). Sú rôzneho druhu napr.: úzko špecializované, ktoré je vytvorené iba pre seba – napr. únia slabozrakých a nevidiacich

vytvorené nie pre seba, ale všetko pre druhých – napr. (Úsmev ako dar) je mixom predchádzajúcich – sú tu ľudia napr. drogovovo závislí; ľudia, ktorí majú v rodine drogovovo závislého a ľudia, ktorí nie sú drogovovo závislí.

- MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE – význam ich činnosti spočíva najmä v tom, že medzinárodné organizácie:

- ovplyvňujú sociálnu politiku jednotlivých štátov,

- upozorňujú na páľčivé problémy,

- prispievajú k výmene informácií a skúseností v oblasti sociálnej politiky,

- organizujú medzinárodnú pomoc a podporu tým štátom, ktoré pre riešenie svojich sociálnych problémov nemajú dostatok ekonomických prostriedkov atď.,

- Ďalším subjektom je RODINA, ktorá by mala mať dostatok nástrojov, zdrojov a síl, aby dostatočne kryla potreby každého svojho člena, ktorý cíti určitý nedostatok. Úlohou sociálnej politiky je vytvárať také prostredie a mechanizmy, aby rodina bola len subjektom riešiacim také problémy, ktoré prerastajú len rámec jej vlastných členov.

- ZAMESTNÁVATELIA, ktorí uplatňujú a tvoria sociálnu politiku v podniku a takto predchádzajú sociálnym udalostiam (napr. formou BOZP – prevencia) sú tiež subjektom sociálnej politiky.

2.3 SOCIÁLNY ŠTÁT – IDEA ALEBO REALITA?

Sociálny štát je štát, v ktorom je demokraticky organizovaná moc prostredníctvom sociálneho zákonodarstva a prostredníctvom štátnych orgánov a inštitúcií. Za sociálny štát možno označiť štát všeobecného blahobytu – welfare state.

Podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy SR č. 460/1992 Zb. Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát, podľa čl. 1 ods. 2 ústavy Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy a ďalšie záväzky. Ústava garantuje sociálne práva: právo na ochranu zdravia, ochranu rodiny a podľa čl. 39 ústavy občania majú právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu a pri strate živiteľa.

Slovenská republika sa hlási k moderným sociálnym, demokratickým a právnym štátom. S pojmom sociálny štát je spätý aj pojem právny štát, sociálno-právny štát je protikladom liberálneho modelu.

V demokratickom a právnom štáte sú si všetci ľudia rovní pred zákonom a v právach, každý môže konať to, čo nie je zákonom zakázané a štátne orgány môžu konať len to, čo im zákon dovolí, pričom zákony musia akceptovať ľudskú dôstojnosť a slobodu každého jednotlivca.

Sociálny štát má zabezpečiť sociálne blaho každého občana, je typom spoločnosti, v ktorej vláda preberá na seba zodpovednosť za ekonomickú, sociálnu prosperitu svojich občanov, garantuje právny nárok na dávky, služby a uspokojovanie práv občanov. Sociálny štát garantuje základný príjem pre občana na úrovni životného minima, poskytuje sociálne dávky, ktoré pomôžu predísť, zmierniť alebo prekonať sociálne udalosti, poskytuje verejné sociálne služby pre všetkých. Sociálny štát zaručuje občianske, politické a sociálne práva.

Rozlišujeme 4 typy/modely sociálneho štátu:

Paternalistický – historicky najstarší, na vrchole stál „otec“, ktorý prideloval role a prostriedky všetkým, bol hlavou sociálnej politiky.

Liberálny (reziduálny) – tento model vytvoril Beveridge, dopĺňa sociálne poistenie o sociálnu pomoc, účasť rozpočtu je okolo 10% HDP, podiel štátu je relatívne najmenší. Každý občan sa musí o seba postarať sám, najmä povinným a dobrovoľným poistením. Štát zasahuje len v nevyhnutných prípadoch, v minimálnej miere.

Konzervatívny – Bismarckov model, je založený na sociálnom poistení, podiel výdavkov z verejného rozpočtu na HDP je 20%. Štát vytvára štruktúru, na ktorej sa musí občan zúčastniť a musí prispieť do systému, aby mal právo na dávky.

Priame zásahy štátu sú až na poslednom mieste, keď už systém zlyhá. (Keller in Geffert, 2021).

Sociálno-demokratický – Myrdalov model, funguje v škandinávskych krajinách, je založený na štátnych dávkach a štátnej sociálnej podpore, podiel výdavkov z verejného rozpočtu je 30% HDP, najväčšie bremeno je na pleciach štátu. Sociálna politika nenastupuje až vtedy, keď ostatné zdroje zlyhajú, ale pomáhajú ostatným inštitúciám aby nezlyhali.

Slovensko v porovnaní s inými členskými štátmi Európskej únie pomerne málo investuje do sociálnej ochrany - sociálne dávky, v roku 2019 to bolo 17,4 % HDP, z toho na účely zdravotného postihnutia investoval iba 1,5 % HDP. (Štatistický úrad SR, 2022).

Základom sociálno-demokratického modelu je univerzálny systém sociálneho zabezpečenia a vysoká miera zamestnanosti. Náklady znáša najmä štát, potom zamestnávateľ a nakoniec zamestnanec. Dávky sú financované z daní, štát poskytuje široké

služby, ktoré pre občanov sú zvyčajne bezplatné. Tento model je najpriaznivejší pre občana a prikláňame sa k tomu aj mi.

Najpoužívanejšie členenie podľa Esping Andersen 1990:

- Liberálno-reziduálny
- Sociálno-demokratický
- Konzervatívny model (korporativistický)

Liberálno-reziduálny model -USA – v zásade je charakteristický minimálnym zasahovaním štátu, len v nevyhnutnej miere, každý občan sa musí postarať o seba sám, predovšetkým poistením v systéme povinného poistenia a dobrovoľným poistením. Štát intervenuje len v nevyhnutných prípadoch zlyhania mechanizmov subsidiarity, teda tým, ktorí sa ocitnú mimo akýchkoľvek zdrojov a možností a zlyhali aj neštátne subjekty. Je im poskytnutá pomoc len v nevyhnutnej a minimálnej miere. V tomto systéme ťarchu nákladov nesie predovšetkým občan - zamestnanec, potom zamestnávateľ a až nakoniec štát. Štát podporuje súkromné formy sociálneho zabezpečenia, ponecháva riešenie diferenciácie medzi občanmi na dobrovoľnom sociálnom poistení. V tomto type štátu je silný tretí sektor (rôzne mimovládne, občianske a iné organizácie).

• **Sociálno-demokratický** (štrukturálny, redistributívny) model – (typický pre Škandináviu- napr. Švédsko)

- je charakteristický plošným systémom sociálnej pomoci a podpory ešte pred vznikom sociálnej udalosti zo životnej situácie (preventívny charakter).

- Existuje tu rozsiahla podpora inštitúcií, náklady znáša predovšetkým štát, potom zamestnávateľ a nakoniec zamestnanec.
- Platí tu zásada, že všetci platia, všetci získavajú.
- Dávky sú v princípe plošné, t.j. poskytované takmer všetkým občanom a sú financované z daní.
- Paleta služieb je široká, dotovaná štátom, pre obyvateľa zvyčajne bezplatná.
- Je koncipovaná na predpoklade trvalej plnej zamestnanosti a vysokej produktivity práce.

- **Konzervatívny** (korporatívny, pracovno-výkonový) model – (typický pre Francúzsko, Holandsko) - vychádza z priority uspokojovať potreby na základe pracovného výkonu a zásluhy.

- Štát garantuje len spoločnosťou uznané minimálne životné štandardy,

- miera redistribúcie je menšia, je vytvorený priestor pre pôsobenie neštátnych subjektov.

- Zodpovednosť štátu je teda optimálna, služby sú poskytované väčšine a klientov tvoria občania.

- Dávky odrážajú hierarchiu miezd a sú financované z príspevkov zamestnávateľov a zamestnancov.(Nemecko)

Modely upravené podľa Radičová:

- **Inštitucionálny, redistributívny** – finančnú zodpovednosť nesie štát, obmedzenie na občianstvo, redistribúcia príjmu, obmedzenie pôsobnosti neštátnych subjektov – postsocialistické krajiny

- **Pracovno-výkonový** –na princípe zásluh a výkonu v zamestnaní, štát zaručuje len spoločensky uznané minimálne štandardy, miera redistribúcie je menšia, medzery pokrýva neziskový sektor (Francúzsko, Nemecko, Belgicko).

- **Reziduálny typ** – spolieha sa na rodinu, trh a jeho inštitúcie, skúmanie potrieb a nárokov, sociálne zabezpečenie na úrovni minima, rovnosť v chudobe, USA a Británia, nízke kompenzácie.

V súčasnom globálnom svete dochádza k výrazným zmenám, existujú zmiešané a modifikované typy sociálneho štátu, otázka sociálneho štátu však závisí od sociálnej politiky konkrétneho štátu a na hodnotách, ktoré uznáva. Aj vzhľadom na prijaté medzinárodné zmluvy a dohovory a ústavne garantovaným právam našim cieľom má byť zachovanie sociálneho štátu, podpora sociálnej integrácie, podpora zamestnanosti, primerané dôchodkové zabezpečenie, podpora rodinnej politiky, kvalitná zdravotná starostlivosť a zachovanie sociálnych istôt občanom.

Sociálny štát garantuje životné minimum pre jednotlivca a rodinu, v ťažkých sociálnych situáciách poskytuje istoty občanom či už prostredníctvom sociálnych dávok alebo poskytovaním sociálnych služieb, pričom garantuje primeranú úroveň každému.

Sociálny štát pomáha zmierniť alebo prekonať sociálne riziká a investuje aj do sociálnej prevencie, aby predišlo k hlbším sociálnym problémom.

Sociálny štát zaručuje občanom nielen sociálne práva, ale aj občianske, politické a iné práva. Jednotlivec, ktorý nemá zabezpečené ani základné sociálne podmienky, nemôže naplno využívať svoje občianske, politické a iné práva. Štát blahobytu možno vnímať nielen ako reakciu na sociálne problémy, ale aj ako súčasť sociálnej politiky. Na otázku či je Slovensko v dnešnej dobe sociálny štát, aj vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti si môže každý odpovedať sám.

2.3.1 Sociálne modely v Európskej únii

Krajiny Európy sa často líšia od ostatných rozvinutých štátov sveta z hľadiska existencie svojho sociálneho modelu. Európsky sociálny model je založený na spoločných základoch. Vybudovali ho v období od konca druhej svetovej vojny do sedemdesiatych rokov 20. storočia a v tom čase spojil hľadanie plnej zamestnanosti, zaručenie sociálnych práv, životnú úroveň relatívne odpojenú od reálnej situácie na trhu práce a keynesovské politiky na podporu dopytu. Každá západoeurópska krajina si na tomto spoločnom základe vyvinula vlastné politické kompromisy a zaviedla vlastné prístupy, osobitne pri zavádzaní sociálnej ochrany. Jednotlivé sociálne modely sa najmä z hľadiska svojej geografickej polohy zaraďujú do (Dudová a kol., 2018):

1. britskej skupiny,
2. škandinávskej skupiny,
3. kontinentálnej skupiny,
4. stredomorskej skupiny,
5. východoeurópskej skupiny.

Táto geografická príbuznosť spája jednotlivé modely aj cez podobnosť logiky svojho fungovania. V polovici sedemdesiatych rokov 20. storočia sa tento model ocitol v kríze a doteraz je predmetom mnohých reforiem, pričom z európskej úrovne sa zdôrazňuje rozvoj nového európskeho sociálneho modelu. Každý sociálny systém má svoje vlastné charakteristiky vrátane sociálneho zabezpečenia, pracovného práva a organizácie a úlohy kolektívneho vyjednávania. Jednotlivé systémy sú výsledkom zvykov a kultúry každého národa a národného demokratického zákonodarstva. Vo všeobecnosti sú členské štáty zodpovedné za riadenie a rozvoj svojho sociálneho modelu v rámci princípu subsidiarity. Výskumníci sa pokúsili vytvoriť typológiu rôznych národných systémov a určiť ich

spoločné črty a odlišnosti. Práce sociológov a ekonómov viedli k identifikácii typov sociálnych modelov podľa rôznych kritérií. Sú založené najmä na zaradení systémov sociálnej ochrany, ktoré sú ťažiskom sociálneho modelu

Tabuľka: Modely štátov

Index sociálnych štátov	Reziduálny	Inštitucionálny	Industriálny
Geografická referencia (typický štát)	anglosaský (Veľká Británia)	škandinávsky (Švédsko)	kontinentálny (Nemecko)
Ciele	boj proti chudobe a nezamestnanosti	záruka príjmu pre každého	udržanie príjmu pracujúcich
Metódy	Cielenie	Redistribúcia	Sociálne zabezpečenie
Kritérium prístupu k dávkam	Chudoba	Občianstvo	Zamestnanie/profesijný status
Charakter dávky	vyrovnávací, pod podmienkou zdrojov	paušálny, prístup k sociálnym službám	kontribučný, proporcionálny
Spôsob financovania	Dane	Dane	Príspevky spojené so mzdou
Štruktúra	centrálny štát	centrálny štát a správne celky	Sociálni partneri

Zdroj: France. Inspection générale des affaires sociales. 2007. La dimension européenne des politiques sociales: rapport annuel 2006 de l'IGAS [online].

Tento register umožňuje definovať určité spoločné charakteristiky typov sociálnych modelov v EÚ, ktorým presne zodpovedajú konkrétne typické štáty. Sociálne systémy jednotlivých členských štátov môžu charakterizovať určité dominantné charakteristiky, ktoré ich priradujú k určitému modelu, ale napríklad ich vývoj v určitom období môže prebiehať podľa logiky iného typu, prípadne niektorý segment sociálnej politiky môže mať charakteristiky zodpovedajúce inému typu sociálneho modelu, napríklad pri rodinnej politike. (Dudová a kol., 2018).

2.4 FORMOVANIE ZÁKLADOV EURÓPSKEJ SOCIÁLNEJ POLITIKY

- Sociálne opatrenia boli vyhradené slobodným občanom. Vo feudálnej spoločnosti platila zásada, že pán sa musí postarať o svojich poddaných. Rozvíjajú sa svojpomocné spolky ako tovarišské cechy, podporné Banícke bratstvá spolky. Tradičnými organizáciami baníkov boli banícke bratstvá, bratské pokladne a postupne sa rozvíja cirkevná dobrovoľná charitatívna činnosť.
- Zásadné zmeny v sociálnych opatreniach, naliehavosť na ich usporiadanie sú vyvolávané zmenami spoločenských pomerov, postupnou požiadavkou „slobodnej pracovnej sily“ a jej slobodným pohybom po celom území v jednotlivých krajinách. Vznik priemyslu vyvolával účelovú potrebu pohybu pracovnej sily, migrácie obyvateľstva, a pod.
- Sociálne zabezpečenie sa rozvíja postupne. Boli stanovené pravidlá pre priznanie penzie štátnym zamestnancom (r. 1771 a 1781). V roku 1887 bol prijatý zákon o povinnom úrazovom poistení robotníkov a nižších úradníkov.
- Sociálne zákonodarstvo začína reagovať zákonom na ochranu práce (1802), ktorý zakazuje prácu detí v noci a dlhšiu pracovnú dobu pre deti ako 12 hodín. V Anglicku sú to zákony z roku 1847, v Prusku 1839, ktoré obsahovali, že deti mladšie ako 9 rokov nesmeli byť prijímané do pracovného pomeru. V Rakúsku sa vydáva dekrét o ochrane detí a ich práce v roku 1842.

Historicky sa v 17. a 19. storočí prejavujú typy riešenia sociálnych problémov:

- Štát zabezpečuje vojenských veteránov, vdovy a siroty a štátnych zamestnancov.
- Cirkvi poskytujú almužnu a prístrešie chudobe.
- Vznikajú robotnícke podporné spolky, spolky vzájomnej pomoci ako nadväznosť na banícke bratstvá a cechové spolky.
- Konkrétne a veľmi rozsiahle kroky v sociálnej politike súvisia so zavedením prvého postupného systému sociálneho poistenia v rokoch 1883 - 1889 v Nemecku, ktoré organizoval, financoval a garantoval štát ako nárokovú záležitosť, vyplývajúcu zo zákona. Bol to prvý sociálny akt takéhoto druhu vo svete. Jednalo sa o povinné poistenie pre prípad choroby, pracovných úrazov, invalidity a staroby. Paradoxom však je, že tento systém realizoval vtedajší ríšsky kancelár, knieža Otto von Bismarck
- Túto sociálnu reformu nerobil Bismarck ako sociálny reformátor so zmyslom a citom pre sociálne otázky, ale ako realistický konzervatívny politik s antisociálnymi militaristickými ambíciami, ktorý týmito sociálnymi opatreniami sledoval oslabenie vzrastajúcich „socialistických“ sociálnych aktivít a chcel tak zmierniť sociálny dopad antagonistického

protirečenia medzi „pracou“ a „kapitálom“. Bismarckova koncepcia sociálneho poistenia bola sociálno-právnu ochranou občanov pred ekonomickou a sociálnou neistotou.

Bismarckova reforma obsahovala 3 poisťovacie sociálne zákony:

- o nemocenskom poistení - 1883,
- o úrazovom poistení - 1884,
- poistenie pre prípad invalidity a staroby - 1889

Bismarckov prínos pre formovanie modernej európskej sociálnej politiky teda spočíva v tom, že:

- prvýkrát si štát priznáva spoluzodpovednosť za sociálnu situáciu svojho obyvateľstva,
- vzniká prvý systém sociálneho poistenia, založený na zamestnaneckom princípe,
- náklady na tento systém sú rozdelené medzi zamestnancov, zamestnávateľov a čiastočne aj štát.

Táto bismarckovská priekopnícka sociálna iniciatíva mala pokračovanie aj medzi dvoma svetovými vojnami a bola doplnená ďalšími sociálnymi aktivitami: zákonná úprava kolektívneho vyjednávania, osemhodinová denná pracovná doba, zavedenie platenej dovolenky, podpora výstavby sociálnych bytov, preventívna starostlivosť o deti a mládež a pod.

Vo Veľkej Británii, k Bismarckovskému modelu pribudlo v roku 1911 aj poistenie proti nezamestnanosti ako ďalšiemu sociálnemu riziku. Zaslúžil sa o to William Henry Beveridge (1879 - 1963), ktorý neskôr, v 20-tych rokoch, ako univerzitný profesor začal analyzovať nedostatky tohto modelu zviditeľnené jednak hospodárskou krízou v 30-tych rokoch, a napokon aj 2. svetovou vojnou. Podarilo sa mu presadiť svoje názory, ktoré sa v povojnovom období začali realizovať.

Diferencie v sociálnom poistení medzi rôznymi profesnými skupinami viedli k vzniku neprehľadného množstva rôznych dávok a prídavkov, ale najmä o to, že v podmienkach zhoršenej hospodárskej situácie (krízou či vojnou) prestával byť tento systém plne funkčný najmä voči najnižším príjmovým kategóriám, ktorým neposkytoval dostatok prostriedkov pre udržanie (podobne, ako nepoisteným členom rodiny, nezamestnaným a pod.). Beveridge preto navrhol predovšetkým zaviesť určité garantované minimum, *ktoré malo byť dostupné pre všetkých (či už na základe ich poistenia, alebo ako sociálna dávka) a zároveň systém, ktorý by umožňoval preskúmať, či ich príjem skutočne nedosahuje hranicu tohto minima*

Beveridge zdôrazňoval, že sociálne poistenie je len časťou „politiky sociálneho pokroku“: plne rozvinuté sociálne poistenie by malo odstrániť núdzu. Okrem nej však existujú ešte ďalší štyria „obri“, s ktorými má sociálna politika bojovať: nemoc, nevedomosť, špina a bieda a záhaľka. Preto v postupe ním inšpirovaných reforiem nachádzame popri realizovaní dávok pre rodinu (1944), zákone o národnom poistení (1946) a národnom programe pomoci (1948) aj zákony o vzdelaní (1944), o národnej zdravotnej službe (1946) a pod.

Beveridgeov prínos pre formovanie modernej európskej sociálnej politiky spočíva v tom, že:

- zjednotil sociálne poistenie ako povinné a zabezpečujúce príjem na úrovni životného minima všetkým poisteným.
 - umožnil zvýhodnené, dobrovoľné, doplnkové sociálne poistenie; na rozdiel od bismarckovského modelu, kde sa na základnom poistení, diferencovanom pre rôzne skupiny, podieľal štát, zamestnávateľia a zamestnanci, vznikol v Británii iný model: okrem základného poistenia, rovnakého pre všetkých, tu vznikli diferencované možnosti ďalšieho poistenia, ktoré štát už len podporoval,
 - doplnil sociálne poistenie o „naväzujúce sociálne služby“ a dávky, ktoré mali adresný charakter,
 - uplatnením rovnakého prístupu k testovaniu príjmov pre účely sociálnych dávok
 - upevnil význam stanovovania životného minima.
- Za prvý sociálny štát sa vo všeobecnosti považuje **Nemecko** za vlády kancelára Oto von Bismarcka, ktorý spustil svoje sociálne reformy už roku 1871. Následne, v rokoch 1883-1889, v reakcii na silnejúci tlak zo strany socialistického hnutia, zaviedla nemecká vláda široký systém sociálneho poistenia (nemocenské, úrazové, zdravotné a dôchodkové poistenie). Za zmienku stojí, že Bismarck bol pri zavádzaní sociálnych reforiem presvedčený, že čelí „červenému nebezpečenstvu“ a sociálne zabezpečenie podporoval v snahe odvrátiť masy od socializmu zlepšením ich životných a pracovných podmienok.
- Škandinávské krajiny aplikujú typ „sociálneho štátu“ či „štátu sociálneho blahobytu“. Opiera sa o Vikingské tradície. Vikingovia mali tzv. sociálny kódex. V tomto období, mala sociálna pomoc dobrovoľnú samaritánsku morálnu povahu. Neskôr sa zdôrazňuje stránka sociálneho zabezpečenia a pomoci na báze sociálnej spravodlivosti, právno-politického fungovania a nielen samaritánskeho súcitu.
- Je to dobre organizovaný a pomerne úspešný typ spoločnosti s vlastnou cestou medzi kapitalizmom a socializmom, či v ich plodnej interakcii

- Značnú úlohu tu plní „sociálny štát“ v prerozdeľovaní zisku súkromných a štátnych podnikov. Funguje tu dobre rozvinutý verejný sektor, zabezpečujúci sociálnu spravodlivosť a odstraňujúci sociálnu nerovnosť, zmierňujúci životné riziká a sociálne neistoty (bezplatné vzdelanie, vysoká lekárska starostlivosť, regulácia bytovej politiky a cien nájomného, regulácia a dotácia cien v poľnohospodárstve, rozsiahly systém sociálneho poistenia a pod.) To všetko si vyžaduje vysoké dane, ktoré sú skoro najvyššie na svete, čo samozrejme vzbudzuje nevôľu viacerých daňových poplatníkov. Je tu veľký vplyv odborov a odborárskej sociálnej politiky.
- Sú vytvorené podmienky pre mobilitu pracovnej sily cestou rekvalifikácie a sociálnou migráciou. Napriek tomu, že takmer 60% hrubého domáceho produktu /HDP/ tvoria výdavky vlády na verejné sociálne služby a občania platia najvyššie dane na svete je švédka ekonomika dostatočne silná. A je to teda v rozpore s tézou, že veľké výdavky na verejný sektor brzdia ekonomickú výkonnosť. Vyzerá to tak, že univerzálne verejné služby plnia výraznú sociálnu stabilizačnú funkciu a týmto aj ekonomickú efektívnosť. Túto koncepciu rozpracoval známy švédsky ekonóm K.G.Myrdal, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu v roku 1974. Pochopenie a zmysel Švédov pre solidaritu vyplýva jednak z vikingských tradícií a z ich sociálneho kódexu.
- **Škandinávsky model „sociálneho štátu“** nie je produktom teoretikov, ktorá sa vnucuje praxi, ale skôr sa jedná o praktický model, ktorý vznikol v praxi a praxou sa ďalej modifikoval. Je to výsledok politických kompromisov a neustálych adaptácií na meniace sa podmienky. „Sociálny štát“ je garantom sociálnych istôt a demokracie. Predpokladá sa, že dnes sa už okolo 140 krajín hlási k „štátu všeobecného blahobytu“ a pracuje metódou sociálnych programov so zohľadnením siete sociálnych služieb. Idea „štátu sociálneho blahobytu“ a sociálne programovanie trvalo zakotvili v moderných krajinách sveta. Táto idea je spätá s aktívnou úlohou štátu a vlády, a to nielen v oblasti sociálnej ochrany občanov, ale čoraz viac sa spája so sociálnym rozvojom jednotlivcov, sociálnych skupín i celej spoločnosti.
- Pôvodne výdavky na sociálne programy boli chápané ako výdavky na sociálnu ochranu a spotrebu, ale v 80-ych rokoch sa ich ťažisko prenáša na investície do prevencie a rozvoja. Tieto investície sa chápu ako najefektívnejšie sociálne investície. K tomu prispel svojou teóriou „ľudského kapitálu“ T.W.Schultz, ktorý za jej rozpracovanie dostal v roku 1979 Nobelovu cenu.

- K sociálnemu štátu sa po Nemecku čoskoro priblížila aj Británia, ktorá prijala v rokoch 1906-1914 rôzne sociálne opatrenia, známe ako liberálne reformy. Motívom bol do veľkej miery príklad Nemecka ako mocenského konkurenta.
- Nový Zéland predstavil svoj penzijný systém už roku 1898 a roku 1908 sa medzi krajiny, ktoré zaviedli sociálne reformy, pridali Dánsko, Írsko a Rakúsko-Uhorsko (vrátane budúceho Česko-Slovenska). Určitú sociálnu legislatívu v tomto období prijala aj Austrália. Medzi sociálne štáty vo svete sa v tridsiatych rokoch pridali aj ďalšie škandinávске krajiny, Holandsko či Uruguaj.

V USA to so solidaritou nikdy moc nepreháňali...

- Výnimkou ostali Spojené štáty americké, naďalej pevne stojace na doktríne *laissez-faire*. Táto doktrína bola v USA naštartená až po veľkej hospodárskej kríze zo začiatku tridsiatych rokov, keď bol roku 1935 prijatý zákon o sociálnej bezpečnosti (*Social Security Act*), stojaci na doktríne *New Deal* prezidenta Franklina Delano Roosevelta. Aj táto doktrína – ako tvrdia kritici – však bola skôr iba politickou náplast'ou, ktorá mala zabrániť prijatiu radikálnejších opatrení (známy bol v tom období predovšetkým radikálnejší Townsendov plán).
- Spojené štáty v zavádzaní inštitúcií sociálneho štátu do konca druhej svetovej vojny nezašli. Roku 1946 však bol prijatý keynesiánsky záväzok plnej zamestnanosti (*The Full Employment Act*) a v päťdesiatych rokoch sa zaviedol aj určitý výhonok systému verejného zdravotníctva prostredníctvom programov *Medicaid* a *Medicare*. Sociálna agenda bola relatívne silná ešte v šesťdesiatych rokoch v rámci programu prezidenta Lyndona Johnsona „vojna proti chudobe“, no išlo skôr o verbálne cvičenia než o praktickú sociálnu politiku. Napriek tomu treba zdôrazniť, že v danom čase bola v USA evidentná snaha zaviesť negatívnu daň z príjmu ako nástroj sociálnej podpory (t.j. dorovnávanie platu slabšie zarábajúcich do určenej výšky). Tento experiment sa však nepodarilo zrealizovať. S nástupom prezidenta Ronalda Reagana v osemdesiatych rokoch sa k moci dostala Nová pravica, ktorá odstránila aj to málo, čo tvorilo americký sociálny štát. Od tohto obdobia sa Spojené štáty americké opätovne usadili na piedestál najnerovnejších vyspelých spoločností na svete.

Dejiny britského a švédskeho sociálneho štátu

Zrod britského sociálneho štátu

- Napriek tomu, že v 19. storočí v Británii zásadne dominovala doktrína *laissez-faire* (zjednodušene: voľný trh a čo najmenej štátu), celé toto storočie bolo v konečnom dôsledku

postupnou eróziou tejto doktríny. Už roku 1802 bol prijatý prvý zákon na ochranu žien a detí pri práci vo fabrikách (*Factory Act*). Štát sa od roku 1833 začal aktivizovať aj v oblasti vzdelávania, hoci prvý školský zákon (*Education Act*), ktorý garantoval každému dieťaťu (formálne) právo na vzdelanie, bol prijatý až roku 1870. Pri zavádzaní tohto zákona bol základným argumentom odkaz na zvýšenie efektivity národného hospodárstva prostredníctvom vzdelanejšej pracovnej sily. Od roku 1836 sa začala vláda zaujímať aj o oblasť zdravotnej politiky. Dôvodom boli predovšetkým epidémie týfu a tuberkulózy, ktoré ohrozovali nielen chudobných, ale všetky vrstvy spoločnosti. Silnejúci tlak verejnosti sa odzrkadlil v prijatí zákona o verejnom zdravotníctve (*Public Health Act*) z roku 1875.

- Najdôležitejšími argumentmi pre prijatie sociálnych noriem boli skôr tie, ktoré hovorili o potrebe zdravej a vzdelanej pracovnej sily, aby bol podporený hospodársky rast, resp. tie argumenty, ktoré zdôrazňovali význam zdravých a výkonných vojakov slúžiacich v rámci imperiálnej armády. Určitým tlakom bol aj príklad z Nemecka, ktoré profitovalo zo svojho systému sociálneho poistenia už dve desaťročia a pre Britániu predstavovalo neprehliadnuteľnú konkurenciu najmä vo vojenskej oblasti.
- Rozhodujúcou pre vznik, resp. definitívne zakotvenie sociálneho štátu v Británii, ale aj v mnohých iných európskych krajinách, bola spoločenská klíma v rokoch 1940-1948, vytvorená druhou svetovou vojnou. Keďže druhá svetová vojna bola totálnou vojnou, dotkla sa života každého človeka. Bolo nevyhnutné prijať riešenia, ktoré sú univerzálne. V tomto smere zohrala významnú úlohu správa Williama Beveridga z roku 1942 (*Beveridge Report*), ktorý v nej propagoval zavedenie rodinných dávok, všeobecnú zdravotnú starostlivosť a plnú zamestnanosť ako záväzok štátu. Dodajme, že Beveridgova správa hovorila o úlohe štátu chrániť jednotlivcov pred sociálnymi zlami. Tie charakterizovala ako „päť obrov“, ktorými sú nemajetnosť, nevedomosť, nepohyblivosť, nečistota a choroba. Čo je dôležité, na rozdiel od nemeckého Bismarckovho modelu sa Beveridgov model zamerá na otázku chudoby, pričom dôsledne aplikoval univerzalistický princíp sociálnej pomoci. Neosvojil si tak Bismarckov výkonový, resp. zásluhový model, stojaci na príspevkoch odrážajúcich príjmy poberateľov.

Od „zlatého veku“ k Novej pravici

- Povojnová história (nielen) britského sociálneho štátu môže byť rozdelená na dve etapy, ktoré oddeľuje rok 1976, kedy sa definitívne vyjavili dopady hospodárskej krízy. 50. a 60. roky boli typické bezprecedentným hospodárskym boomom, nízkou nezamestnanosťou, nízkou infláciou a rapídne sa zvyšujúcou životnou úrovňou občanov. Niet divu, že sa tomuto

obdobiu európskych dejín hovorí „zlatý vek“. Toto označenie možno použiť nielen na ekonomický a sociálny pokrok, ale aj na rastúcu silu politickej ľavice, predovšetkým sociálnodemokratických strán a odborov.

- V 70. rokoch však došlo k ekonomickej recesii. To znamenalo aj vývoj sociálneho štátu.
- Ešte roku 1975 bola prijatá dôležitá reforma. Zákon o sociálnej bezpečnosti (*Social Security Act*) zvýšil mieru redistribúcie od bohatých k chudobným v rámci poisťného systému. Už v tomto období sa však prejavovali dopady prvej ropnej krízy z roku 1973 a na sklonku sedemdesiatych rokov už bola vláda nútená robiť významné reštrikčné opatrenia.

Dôsledky thatcherizmu

- V roku 1979 nastúpila k moci Konzervatívna strana na čele s Margaret Thatcherovou - Británia sa za jej vlády odpútala od európskeho sociálneho modelu a priblížila sa skôr k americkému modelu. namiesto *welfare* (dôraz na sociálne istoty) sa začalo hovoriť o *workfare* (dôraz na motiváciu k práci).
- Možno je to prekvapivé, no napriek tvrdým pravicovým reformám sa Thatcherovej nepodarilo znížiť podiel HDP vynaložený na verejné výdavky. Podarilo sa jej však dramaticky zvýšiť chudobu vo svojej krajine. Zatiaľ čo na začiatku 70. rokov bola v Británii druhá najnižšia miera chudoby spomedzi dvanástich štátov vtedajšieho Európskeho spoločenstva, v roku 1985 už bola Británia na šiestom mieste.

Blairova Tretia cesta

- Výsledkom neoliberalných reforiem z 80. rokov bola skutočnosť, že reálny príjem populácie ako celku sa od roku 1979 do roku 1990 zvýšil o 36 percent, no nerovnosť narástla do takých rozmerov, že najchudobnejších 10 percent obyvateľstva na tom bolo roku 1993 o 13 percent horšie než roku 1979, zatiaľ čo reálny príjem najbohatšej hrstky stúpol o neuveriteľných 60 percent. Priemerné zvýšenie príjmu za roky Thatcherovej vlády teda vypovedalo skôr o enormnom náraste bohatstva tých najbohatších.
- Vláda Konzervatívnej strany (už bez Thatcherovej) však pretrvala až do druhej polovice 90. rokov a konzervatívci teda vládli krajine nepretržite takmer 20 rokov. Za ten čas sa britský sociálny štát zmenil na nepoznanie.
- Roku 1997 sa po drvivom víťazstve vo voľbách k moci opäť dostali labouristi, ktorí konzervatívcom na vyše desať rokov odstavili od moci. Žiaden triumfálny návrat k sociálnemu štátu sa však nekonal. Blairova *New Labour* si osvojila koncept *workfare*

a svoje reformy, teoreticky podložené Giddensovým konceptom Tretej cesty, smerovali skôr k centristickým riešeniam, ktoré pripomínali obhajobu sociálneho štátu už iba vo veľmi reziduálnej podobe. Ako výstižne tvrdí český sociológ Jan Keller, „základom projektu Tretej cesty a zodpovedajúcich reforiem je presvedčenie, že sociálny štát už nemá aktívne zasahovať do trhových procesov, ale naopak má byť sám organizovaný podľa trhových vzorov.“

Ako vznikol švédsky sociálny štát?

- Kľúč k švédskemu modelu sa nachádza v postupnom pragmatickom a čiastkovom rozvoji sociálnej politiky.
- agenda švédskych sociálnych demokratov bola v tridsiatych rokoch kreovaná na báze dvoch širších vplyvov – populizmu a socializmu. Na jednej strane, populizmus vychádzal z hľadania všeobecného ľudového mandátu, z univerzálnej výzvy na celý elektorát a z nachádzania kompromisných riešení, ktoré by vyhovovali všetkým sociálnym skupinám. Na druhej strane, socializmus zahrňal dôraz na myšlienky ekonomickej demokracie, politickej zodpovednosti, sociálnej rovnosti a sledovanie triednych záujmov pracujúcich.

Hanssonova koncepcia s názvom „Folkhemmet“

- Hoci švédsky model nemá striktnú teoretickú bázu, možno skonštatovať, že v 30. rokoch sa do popredia dostali tri základné prvky ideológie sociálneho štátu. Prvým bola koncepcia „domova pre všetkých ľudí“ (*Folkhemmet*), ktorá načrtávala víziu sociálneho štátu ako spoločnosti založenej na rovnosti, vzájomnosti, kooperácii a pomoci. Tento známy koncept, ktorý sa stal vo Švédsku synonymom pre sociálny štát, strane vnukol jej líder Per Albin Hansson ešte v roku 1928. Výraz „domov“ pre Švédov evokoval opätovné vytvorenie zdieľajúcej a spravodlivej komunity na národnej báze, v ktorej si jednotlivec nebude chcieť zobrať viac, než je jeho diel, no zároveň nikto nebude vylúčený zo systému sociálneho zabezpečenia.
- Druhým prvkom ideológie sociálneho štátu sa stala hodnota solidarity ako striktné obmedzenie pre konkurenciu a nerovnosť. V súlade s touto hodnotou sa prijal konsenzus, že príjmy majú byť odvíjané skôr od výkonu pracujúceho než od rentability kapitálu. Zároveň sa v zhode s myšlienkou solidarity prijala téza, že rozdiely v príjmoch majú byť čo najmenšie
- Tretím prvkom tejto koncepcie sa stalo presvedčenie o potrebe plnej zamestnanosti a univerzálnosti sociálnej starostlivosti ako ochrany pred základnými rizikami na spôsob

choroby či nízkeho príjmu. Tento tretí rozmer švédskeho modelu sa najviac podobal britskému liberálnemu modelu, no predošlé dva prvky ideológie švédskeho modelu od britského dramaticky odlišili.

- sociálni teoretici Hugh Hecllo a Henrik Madsen: „V sociálnodemokratickej koncepcii niet žiaden dôvod, aby extrémne rozdiely v nadaní, zdraví, intelekte či pracovných schopnostiach viedli k vytvoreniu takých štandardov a životných šancí, ktoré by odlišovali jedných od druhých.“ Táto myšlienka viedla SAP k špecifickému chápaniu Beveridgeovského univerzalistického modelu. Sociálna politika mala byť podľa tohto chápania namierená predovšetkým na tie sociálne skupiny, ktoré trpia osobitými ťažkosťami. Ukázalo sa totiž že britský systém rovných dávok pre každého vytvára tzv. „paradox redistribúcie“. Adresnejší prístup, zohľadňujúci potreby ľudí, vytvoril vo Švédsku nielen viac egalitársku spoločnosť, ale aj dosiahol vyššiu mieru popularity pre sociálny štát v rámci stredných vrstiev.
- V 70. rokoch bola doktrína švédskej sociálnej demokracie rozšírená o ďalší prvok. Dôraz bol zameraný na otázku priamej kontroly súkromného priemyslu pracujúcimi, no bez znárodňovania či vyvlastňovania. --praktický návrh, ako tento cieľ dosiahnuť. Autorom tejto koncepcie bol Rudolph Meidner. Podľa neho mali byť vytvorené špeciálne zamestnanecké fondy, ktoré by kontrolovali odbory a ktoré by neboli zdaňované. Tieto fondy by časom umožnili nákup akcií súkromných podnikov, v ktorých zamestnanci pracovali. Tým by sa dosiahol vplyv zamestnancov na riadenie spoločnosti, ako aj na investičnú politiku firmy.
- Ako dodáva švédsky ekonóm Erik Lundberg, projekt zamestnaneckých fondov znamenal pre švédsku sociálnu demokraciu rozhodujúci posun od pragmatizmu k socializmu.
- Tak, ako v celej západnej Európe, aj švédska sociálna demokracia musela pod tlakom recesie pristúpiť k 80. rokoch k reštrikčným opatreniam. Tie však neboli zďaleka také dramatické, ako napríklad v Británii či Holandsku.
- V 90. rokoch sa švédsky model dostal do určitých finančných ťažkostí, ktoré sa však nevymykali ekonomickým problémom, akým čelila väčšina európskych štátov. Hoci aj švédsky sociálny štát zaznamenal úsporné opatrenia, dodnes je krajinou, ktorá spolu s ďalšími škandinávskymi štátmi (predovšetkým Dánsko a Nórsko) vynakladá najväčší podiel z HDP na sociálne výdaje a ktorého miera nerovnosti v príjmoch je spomedzi všetkých vyspelých krajín zďaleka najnižšia.
- Vysoká miera zdanenia vo Švédsku navyše nezapríčinila spomalenie rastu produktivity práce. Rast produktivity práce za roky 1990 až 2003 je podľa štatistík vo Švédsku vyšší než v ktorejkoľvek vyspelej krajine OECD. Tento rast vo Švédsku dosiahol 6%, zatiaľ čo v USA 5,2% a v Británii dokonca iba 3,2%. Veľké sociálne výdaje a vysoké zdanenie teda podľa

empirických dôkazov očividne nie sú dôvodom pre menšiu ekonomickú dynamiku. Škandinávské krajiny navyše reagovali na potrebu zvyšovania konkurencieschopnosti v globálnom prostredí dôrazom na sociálnu politiku v oblasti vzdelávania.

Pesimisti a optimisti

- Pesimisti tvrdia - ekonomická globalizácia prináša hrozbu. Po príklady netreba chodiť ďaleko, jedným z tých najvýraznejších je Slovenská republika, ktorá počas Dzurindovej vlády zaviedla viacero radikálnych neoliberalných reforiem, vážne poškodzujúcich sociálny štát na Slovensku.
- Na druhej strane, príklady úspešných tradičných sociálnych štátov, fungujúcich najmä v rámci krajín Európskej únie, môžu poslúžiť ako dobrá motivácia pre voľbu systému, ktorý nebude iba experimentálnym cvičiskom pre neoliberalnú ideológiu, a ktorý nerezignuje na sociálne funkciu štátu. Empirické výskumy dokazujú, že sociálny štát aktuálne nečelí neodvratiteľnej katastrofe a ekonomická globalizácia síce dáva dôvody k prijímaniu určitých reforiem, no zďaleka automaticky neznamená, že sociálny štát je dnes „na odstrel“. Naopak, ekonomicky najúspešnejšie krajiny zväčša udržiavajú svoj sociálny štát na veľmi vysokej úrovni a sociálna spravodlivosť ostáva naďalej jednou z podstatných tém štátnej politiky.

Je sociálny štát v ohrození?

- Niet pochýb o tom, že v prostredí globálneho kapitalizmu sa obhajcov sociálneho štátu, skomplikovala. Sociálny štát totiž do veľkej miery závisí od možností národných štátov autonómne regulovať ekonomické podmienky v rámci svojich hraníc. V globálnej ekonomike je však takýto prístup prakticky nemožný vzhľadom na fenomén, ktorému sa zvykne hovoriť „stávka kapitálu“.
- úloha politiky ako takej v prostredí globálneho kapitalizmu úplne nezanikla, definitívne zanikla akákoľvek autonómnosť politickej sféry. V prostredí globálnej ekonomiky sú možnosti politiky sociálneho štátu čoraz obmedzenejšie a stratégia sociálnej demokracie, často nadobúda už iba defenzívny a reziduálny charakter.

Otázky na opakovanie:

Aká je definícia sociálneho zabezpečenia?

V čom spočíva homogenizačná funkcia sociálneho zabezpečenia?

Aký je rozsah sociálneho poistenia?

Čo tvorí piliere sociálneho zabezpečenia?

Na čom je postavená sociálna pomoc v zmysle slovenskej legislatívy?

Ako definuje sociálne služby?

Aká dávky sa poskytujú v hmotnej núdzi?

Ako uplatňujeme princípy v sociálnom poistení?

Čo je znakom sociálnopoisťovacích právnych vzťahov?

Čím je charakteristická komunálna sociálna politika?

Aké sociálne modely štátov poznáme a čím sú charakteristické?

Aké prínosy priniesli Bismarck, Beveridge a Myrdal?

Aké boli dôsledky thatcherizmu vo vzťahu k sociálnej politike?

Ako sa vyvíjala sociálna politika v Nemecku?

5 VÝVOJ SOCIÁLNEJ POLITIKY NA SLOVENSKU

V tejto časti vysokoškolská učebnica sa zameriava na charakterizovanie významných období v slovenskej politickej, sociálnej a hospodárskej sfére, ktoré mali vplyv na budovanie systému sociálnej pomoci, vznik sociálneho zabezpečenia a prvých krokov k spravodlivejšiemu systému sociálneho poistenia.

3.1 KLÚČOVÉ OBDOBIA VÝVOJA

Sociálna politika Slovenskej republiky Obdobie rokov 1918 – 1939

- Slovensko bolo v minulosti súčasťou štátnych útvarov, ktoré mali vyspelú sociálnu politiku. V Rakúsko-Uhorsku mali napríklad štátni zamestnanci starobné penzie už od r. 1771 (ale nie na poistnom základe). V r. 1887 začal platiť zákon o povinnom úrazovom poistení robotníkov a postupne aj ďalšie zákony bismarckovského typu -s výnimkou starobného poistenia, ktoré tu až do zániku monarchie ako všeobecné uplatňované nebolo (v Nemecku to stihli ešte pred 1. svetovou vojnou - r. 1911).
- Slovensko vstupovalo do ČSR nielen s rozdielnym hospodárskym potenciálom, ale oproti českým krajinám aj s nižšou úrovňou sociálneho zákonodarstva, čo sa odrazilo aj v celkovej životnej úrovni populácie. V Uhorsku bolo už od roku 1552 realizované domovské - chudobinské zaopatrenie zabezpečujúce nevyhnutnú sociálnu pomoc osobám v núdzi. Všeobecné nemocenské poistenie sa uplatnilo (oproti rakúskej časti monarchie) relatívne neskoro a týkalo sa iba priemyselných a niektorých živnostenských zamestnancov. Aj úrazové poistenie bolo obmedzené na priemysel, baníctvo a stavebníctvo. Poistení boli štátni zamestnanci. Zamestnanci v poľnohospodárstve a súkromných službách poistenie nemali a neboli poistení ani pre starobu, resp. invaliditu. Neexistovala platená dovolenka.
- ČSR ako nový štát parlamentnej demokracie venoval veľkú pozornosť sociálnej politike. V rámci zákona 2/1918 Sb., ktorým sa ustanovila prvá ministerská rada štátu, vzniklo - predtým u nás neznáme - Ministerstvo sociálnej starostlivosti. Do jeho kompetencie patrila starostlivosť o mládež, vojnových poškodencov a ich pozostalých, sociálne poistenie, ochranné robotnícke zákonodarstvo, sprostredkovanie práce, starostlivosť o nezamestnaných, vyšahovalectvo a starostlivosť o riešenie bytovej otázky. V januári 1919 začal pri tomto ministerstve fungovať Sociálny ústav - akési metodické a organizačné centrum sociálnej politiky štátu. Prijatých bolo množstvo zákonov, najmä: zamestnanecké zákony (o pracovnom čase, detskej práci), **podpora v nezamestnanosti** (prvý zákon z roku

1918 vymedzoval nezamestnanosť pomerne voľne, postupne sa precizoval - postupne vylučoval z nároku na podporu osoby pracujúce v poľnohospodárstve, slúžiace v domácnosti, osoby, ktoré neprijali núdzovú prácu alebo ju opustili, zamestnancov, ktorí vstúpili do štrajku), **politika bývania** (ochrana pred nekontrolovaným zvyšovaním nájomného, poskytovanie bezplatných zamest.bytov, príspevky na bývanie

Pre Slovensko bol zlomový zákon 244/1922 Sb., ktorý upravoval pracovné pomery na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Bol to unifikačný zákon zjednocujúci sociálne normy na Slovensku, resp. Podkarpatskej Rusi so sociálnym zákonodarstvom v českých krajinách. Zákon sa týkal pracovných zmlúv, nárokov na primeranú mzdu, povinností zamestnávateľov voči zamestnancom a povinností zamestnancov. V období r. 1918 - 1930 sa vytvoril systém sociálneho, úrazového a nemocenského poistenia (hlavne v zákone z r. 1922), prijali sa zákony o platení školného, ale aj o platenej dovolenke.

- V období od roku 1930 do 6. októbra 1938 bolo sociálne hospodárstvo podmienené veľkou sociálnou krízou. Napr. zákon o podpore v nezamestnanosti z r. 1921 bol v r. 1930 novelizovaný a predlžoval vyplácanie podpory z 13 týždňov na 26 týždňov, v mimoriadnych prípadoch aj na 39 týždňov. Boli prijaté zákony zabraňujúce prepúšťaniu a zastaveniu výroby v podnikoch, vytvorila sa kategória bezplatných praktikantov pre absolventov stredných a vysokých škôl, prijalo sa opatrenie proti zdražovaniu tovarov, služieb, nájomného, prijali sa zákony na ochranu sirôt, nemanželských detí a pod.
- Veľký význam v celom medzivojnovom období zohrávali v sociálnej sfére tzv. polooficiálne organizácie, poskytujúce štátom garantovanú sociálnu pomoc rôznym skupinám adresátov prostredníctvom svojich spolupracovníkov (zväčša nehonorovaných): napríklad tzv. okresné starostlivosti o mládež. Aj obce naďalej pokračovali v sociálnej pomoci na princípe domovského práva. Napokon tu pôsobili aj tisíce spolkov, z ktorých mnohé mali veľký význam na miestnej úrovni, prevádzkujúc najmä početné malé ústavné zariadenia pre starých či nemajetných občanov. Dôležitú rolu zohrávala Slovenská katolícka charita (založená r. 1927), Evanjelická diakonia (s materským domovom diakónis, otvorenom v Liptovskom Mikuláši r. 1936) a pod. Na Slovensku tradične pôsobili aj viaceré katolícke rehole a rády so sociálnou charizmou.
- V čase tzv. II. ČSR (od októbra 1938 do 14. marca 1939) sa sociálne zákonodarstvo zameralo predovšetkým na zmiernenie okupácie veľkej časti územia ČSR Nemeckom a Maďarskom. Okupácia vyvolala príchod utečencov, nedostatok bytov, nezamestnanosť a sociálnu podporu pre zvýšený počet obyvateľstva.

- **Obdobie rokov 1939 - 1948**

V období Slovenského štátu (1939 - 1945) sociálne zákonodarstvo zväčša nadväzovalo na právne normy z obdobia ČSR, ktoré sa často upravovali a novelizovali. Tieto zmeny nevyplývali jednoznačne zo štátoprávnych zmien či zmeny politického režimu, ale boli skôr dôsledkom mimoriadnych udalostí spojených s vojnou, ktorá sa Slovenského štátu stále viac priamo i nepriamo dotýkala. Sociálne úpravy museli riešiť aj postavenie tých slovenských občanov, ktorí sa vracali na územie nového štátu. V r. 1942 bol zriadený Sociálny ústav pri Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HSĽS), resp. Ústredie pre sociálnu starostlivosť, prijaté boli zákony o valorizácii sociálnych príspevkov a podpôr, realizovala sa jednorazová finančná (druhotná) pomoc. Nové v sociálnej politike bolo opatrenie o prídavkoch na deti v r. 1941, vytvoril sa fond rodinných prídavkov.

- K priemyslu, stavebníctvu a remeselníctvu prináležalo necelých 23% obyvateľstva. Priemysel zamestnával koncom roka 1946 okolo 140 000 osôb, v českých krajinách už v r. 1930 okolo 1 200 000 osôb. V období do februára 1948 nedošlo k podstatným zmenám v sociálnom zákonodarstve.

- **Obdobie rokov 1948 - 1989**

- Po februári 1948 dochádza k podstatným zmenám v sociálnom zákonodarstve. Prijatý bol zákon o národnom poistení č. 99/1948 Sb., ktorý upravoval poistenie pre prípad nemoci a materstva (nemocenské poistenie), pre prípad staroby, invalidity, straty živiteľa smrťou a pre prípad úrazu (dôchodkové poistenie), ale aj úhrady nákladov liečenia a pod. (zdravotné poistenie). Zákon vymenúva povinne poistené osoby: zamestnanci, osoby samostatne zárobkovo činné, ich spolupracujúci členovia rodiny, dôchodcovia, nezamestnaní. Tento zákon na jednej strane zlučoval do jedného systému všetky oblasti sociálneho poistenia, na druhej strane však zároveň zjednocoval do jednej poisťovne všetky dovtedy pluralitne fungujúce ustanovizne, pôsobiace v oblasti sociálneho poistenia - preto nebol akceptovateľný nastupujúcou politickou mocou, ktorej bolo vlastné eliminovanie akejkoľvek plurality.

- Napokon sa však ani tento zákon plne v praxi neuplatnil. Ako prvé bolo zdravotné poistenie nahradené bezplatnou zdravotnou starostlivosťou (1952), a postupne sa celé poistenie zmenilo na sociálne zabezpečenie vykonávané štátom. Zároveň sa zdroje naakumulované v poisťných fondoch (verejných i súkromných) stali súčasťou štátneho rozpočtu.

- Obecná samospráva bola na základe Ústavy z roku 1948 včlenená do sústavy národných výborov, v ktorej stratila svoju samostatnosť a bola plne podriadená centralizovanému štátnemu riadeniu.
- Spolky, z ktorých väčšina obnovila svoju činnosť, boli v rámci „očisty od nespoľahlivých osôb“ politicky ovládnuté, postupne zjednocovane (napríklad z desiatok organizácií zdravotne postihnutých vznikol vr. 1952 spoločný Zväz invalidov), aby boli nakoniec začlenené do Národného frontu, ktorý bol politicky plne podriadený „vedúcej úlohe komunistickej strany“. Rehole a rády boli v r. 1950 zrušené, činnosť charity bola na ďalších 40 rokov oklieštená do rámca starostlivosti o prestárlych kňazov.
- Február 1948 znamenal výrazný zlom vo vývoji našej spoločnosti. Po politických zmenách a jednoznačnom prechode k plánovanej ekonomike došlo k podstatným zmenám v celom sociálnom systéme. Princíp diferenciácie v sociálnom zabezpečení bol nahradený Jednotnou úpravou pre všetky pracovné kategórie. Československo na seba prevzalo úlohu strojárenskej základne východného bloku. Dôsledky tejto ekonomickej politiky sa prejavovali už vr. 1951 - 1952 najmä nedostatkom spotrebného materiálu. Peňažná reforma z 1. júna 1953 znamenala takmer úplné znehodnotenie peňažných prostriedkov obyvateľstva, úspor, viazaných vkladov a veľmi citlivo sa dotkla sociálneho postavenia väčšiny obyvateľstva. Znamenala pokles životnej úrovne. Reálna hodnota príjmov klesla asi na úroveň 88% v porovnaní s r. 1950. Ekonomická politika motivovaná politickými záujmami tak vyústila do krízy v r. 1953 - 1957 a v r. 1968 - 1975.
- Už v r. 1956 bol prijatý zákon o sociálnom zabezpečení, ktorý pričlenil do národného poistenia sociálnu starostlivosť o všetkých, ktorí ju potrebovali predovšetkým v dôsledku peňažnej reformy z r. 1953. Dávky a služby sociálneho zabezpečenia poskytoval štát. V r. 1964 bol prijatý ďalší zákon o sociálnom zabezpečení, ktorý vytvoril pracovné kategórie dôchodkového poistenia a riešil dôchodkové poistenie samostatne hospodáriacich osôb, o ktoré dovtedy nebolo postarané, pretože sa predpokladalo, že celé poľnohospodárstvo bude združstevnené. Ďalšie zmeny priniesol zákon o sociálnom zabezpečení z r. 1975, ktorý vychádzal z predpokladu, že rozvoj pracovných síl v socialistickej poľnohospodárskej veľkovýrobe natoľko zblížil pracovné a životné podmienky družstevných roľníkov a ostatných pracovníkov, že je možné zjednotiť sociálne zabezpečenie týchto dvoch skupín.
- K poslednej významnej legislatívnej zmene došlo v júni 1988. Podľa zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení, socialistickej spoločnosti rozvojom svojej výroby sa stala základom životných a sociálnych istôt občanov tak v čase ich pracovnej činnosti, ako aj v starobe, resp. keď pre nepriaznivý zdravotný stav či z iných dôvodov potrebujú pomoc

spoločnosti. Právo na sociálne zabezpečenie mali podľa tohto zákona zaručené všetci občania.

- Vývoj sociálnej politiky v Československu od novembra 1989 do rozdelenia štátu na konci roka 1992 môžeme rozdeliť do dvoch etáp:

- Prvá etapa: november 1989 - jún 1990

- Počas tejto etapy boli prediskutované a objasnené koncepcné základy očakávaných reforiem, a tiež aj odstránené niektoré sociálne výhody komunistických funkcionárov. Okrem aktivácie slobodných masmédií a zriadenia slobodných profesionálnych združení sa rôzne dobrovoľné iniciatívne skupiny zapojili do prípravy reformných plánov pre viaceré oblasti sociálnej politiky.

- **Druhá etapa: júl 1990 - jún 1992**

- Počas tejto etapy bola po víťazstve Hnutia za demokratické Slovensko v Slovenskej republike založená nová federálna a dve nové národné vlády s výrazne proreformnou programovou orientáciou. Sociálna politika sa rozvíjala a bola zakotvená v legislatíve ako na federálnej (Federálne ministerstvo práce a sociálnych vecí), tak aj na národnej úrovni (české a slovenské ministerstva práce a sociálnych vecí).

- Bol prijatý plán na vytvorenie univerzálneho a jednotného systému štátu verejných sociálnych služieb, ktorý ponúkal:

- univerzálne povinné zdravotné a sociálne poistenie a dobrovoľné doplnkové pripoistenie pre jednotlivcov a skupiny,

- štátnu sociálnu pomoc občanom v núdzi pod podmienkou, že sa už vyčerpali všetky alternatívne možnosti sociálneho zabezpečenia a pomoci, alebo v prípade, keď občan nie je schopný postarať sa sám o seba.

Základ sociálnej reformy bol definovaný ako:

- aktívna politika zamestnanosti,

- liberalizácia a pluralizácia štátu verejných sociálnych služieb s jadrom bismarckovského typu poisťného systému, rozvoj záchrannej sociálnej siete pre ľudí v núdzi.

- Sociálna politika (HZDS) po voľbách v roku 1992 vychádzala pri budovaní systému sociálneho zabezpečenia z predstavy troch dopĺňajúcich zložiek: systému sociálneho poistenia, štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci.

- V pozadí často chaotických krokov vlády bola skutočnosť, že táto vládna garnitúra mala subjektívne sklón zachovať redistributívny model sociálnej politiky, ale nutnosť reštriktívnej politiky a deficitný rozpočet ju tlačil k modelu reziduálnemu alebo zmiešanému.

- V 1993 bola vytvorená Národná poisťovňa. V roku 1994 dochádza k rozdeleniu Národnej poisťovne a oddeľuje sa sociálne poistenie (dôchodkové zabezpečenie, nemocenské poistenie) a zdravotné poistenie.
- Rozpad organizovaného trhu bývalých krajín RVHP, pokles dopytu po zbrojnej produkcii a rozpad ČSFR prehĺbili recesiú ekonomiky, vyvolali akceleráciu nezamestnanosti v SR, zmenili charakter nezamestnanosti v SR a prehĺbili rozdiely na regionálnych trhoch práce.
- Podľa Štatistického úradu SR v roku 1993 bolo na Slovensku zaregistrovaných takmer 6000 nadácií a iných neziskových organizácií, v roku 1994 už 9000. Tieto organizácie zamestnávali 3568 pracovníkov na plný úväzok a 1502 pracovníkov na čiastočný úväzok.
- Sociálne oslabenie rodín má dve základné príčiny: demografický a socioprofesionálny charakter domácností. Preto je možné zaznamenať určitý proces autoreprodukcie sociálne a materiálne slabších rodín. Väčšina klientov sociálnych referátov nepotrebuje len finančnú výpomoc, ale predovšetkým poradenskú a konzultačnú službu.
- sociálno - ekonomická situácia ohrozených skupín obyvateľstva sa zmenila pôsobením štátnej sociálnej podpory, kedy má rodina pracovné príjmy a dávky sociálnej starostlivosti ich len dopĺňajú na úroveň životného minima. Dávky sociálnej podpory pomáhajú vystúpiť daným skupinám obyvateľstva nad hranicu chudoby. Tieto rodiny významnou mierou prestávajú byť užívateľmi dávok sociálnej pomoci. Tie rodiny, ktoré boli a sú úplne závislé na sociálnych dávkach, v systéme sociálnej pomoci zostanú.

3.2 Vývoj sociálnej politiky v 90. rokoch vo vzťahu k neziskovému sektoru

Vytváranie špecializovaných organizácií, ktoré sa začali venovať zvyšovaniu efektívnosti verejných politík je pomerne nový trend. Prvopočiatky takýchto organizácií v moderných štátoch siahajú do 19. storočia v USA, kde boli určené pre zvyšovanie efektívnosti najmä v poľnohospodárskej politike a kombinované s výučbou a výskumom (Teitz 2009). Do širšieho povedomia odbornej a laickej verejnosti sa think tanky dostali v 60. rokoch 20. storočia. Od tej doby sú think tanky označované ako „nezávislé vedecké ústavy“ (Schneider 2003). Značný rozvoj think tankov nastal v 70. rokoch minulého storočia a po roku 1980 sa tento rozvoj znásobil. V strednej a východnej Európe sa think tanky etablovali v 90. rokoch, teda sú pomerne novým fenoménom podobne ako v Ázii či Afrike. Think tanky vychádzajú z americkej tradície, no tu nastáva problém ich prenositeľnosti do rozdielnych regiónov. Z postkomunistických krajín Strednej Európy bol

na Slovensku model fungovania týchto organizácií v 90. rokoch najviac podobný americkému modelu fungovania think tankov.

Podrobnejšie je možné think tanky definovať ako „inštitúcie uskutočňujúce výskum politiky, v podstate nezávislé na vláde a spoločenských záujmoch firiem, záujmových skupín a politických strán.“ (McGann & Weaver 2000 In: Schneider 2003, s. 31)

Think tanky sú teda inštitúciami zaoberajúcimi sa analýzou a výskumom politiky, pôsobia ako prispôsobivé sieťové štruktúry na okraji oblasti vzdelávania a výskumu, politiky, podnikania a neziskového sektora. Ďalšou dôležitou dimenziou fungovania týchto organizácií je ich finančná a inštitucionálna nezávislosť na štáte a záujmových skupinách, ktorá však môže variať. Všeobecne možno povedať, že think tanky sa snažia vytvoriť most medzi oblasťou výskumu a verejnej politiky, formujú a pomáhajú rásť odborníkom použiteľným pre rôzne dimenzie verejnej sféry.

Taktiež prinášajú nové koncepcie, informácie, nápady pre rozvoj a riadenie verejnej sféry, to je možné vďaka sieti nimi vytvorených expertov, čo taktiež napomáha odštartovať verejnú diskusiu ohľadom reformy jednotlivých politík (Schneider 2003). „Tieto inštitúcie môžu fungovať ako akademické, ale tiež ako podnikateľské, poradenské. Venujú sa rozličným činnostiam: otvárajú proces vytvárania politiky verejnej diskusie a odbornej analýzy, spriehľadňujú rozhodovací proces v legislatíve a exekutive, vyhodnocujú ako efektívne podľa akých priorit štát hospodári s verejnými financiami a pod.“ (cit. Schneider 2003, s. 32) Pri výskume think tankov existujú dva základné prístupy a to: - think tanky ako inštitúcie - rola think tankov pri utváraní politík Prvý prístup sa zameriava na trhovú hodnotu think tankov, ktoré sa snažia získať čo najviac zákazníkov zaujímavých sa o ich „myšlienky“. V druhom prístupe sa James McGann zameriava na rastúci záujem o občiansku spoločnosť, ktorý viedol k zvýšeniu záujmu o think tanky ako alternatívneho zdroja informácií a kritiky vládnej politiky. (Schneider 2003). Na Slovensku v 90. rokoch minulého storočia boli think tanky predmetom celoštátneho záujmu, keď sa vyprofilovali z neznámych organizácií na uznávané „studnice“ alternatívnych zdrojov informácií a kritikou vládnej politiky. Po voľbách v roku 1998 začali byť užitočnou studnicou informácií pre novú vládnu garnitúru na čele s Mikulášom Dzurindom, no aj naďalej sa snažili byť nezávislé na vláde a záujmových skupinách, aj keď nastal určitý posun aj v tejto oblasti a to najmä pri think tanku M.E.S.A. 10.

Jedným z faktorov konca komunistických režimov v krajinách strednej a východnej Európy bola mobilizácia verejnosti. Táto skutočnosť prispela k podnieteniu nádeje v

odbornej verejnosti v krajinách „Západu“ v skoré etablovanie demokracie, občianskej spoločnosti, transformácie ekonomík ku kapitalistickému modelu fungovania. Postupne táto predstava začala narážať na realitu v postkomunistických krajinách. V regióne strednej Európy bol prechod a konsolidácia demokracie najstabilnejší. Výnimku predstavovalo Slovensko, kde po rozpade Československa došlo k narušeniu procesu konsolidácie demokracie. Ešte počas spoločného štátu s Čechmi sa v slovenskej časti stihla vyvinúť občianska spoločnosť, tretí sektor a začali sa etablovať think tanky. Právě think tanky a osobnosti v nich pôsobiace po vzniku samostatnej Slovenskej republiky predstavovali odbornú kapacitu schopnú ponúkať reformné návrhy jednotlivých politik a kritiku vlády na čele s Vladimírom Mečiarom v rokoch 1994 – 1998. Po voľbách v roku 1998 sa pre novú vládu s predsedom Mikulášom Dzurindom a štátne inštitúcie think tanky stali vítanou studnicou reformných analýz a návrhov jednotlivých politik.

Slovensko je považované za krajinu, kde boli uskutočnené mnohé reformy, ktoré z väčšej časti ostatné krajiny Európskej únie majú v pláne len uskutočniť. V 90. rokoch však bola Slovenská republika považovaná za outsidera postkomunistických krajín v strednej Európe, ani po nástupe vlády na čele s M. Dzurindom v odbornej zahraničnej verejnosti neprevládali názory o rýchlej stabilizácii a následných reformách jednotlivých politik. Tie boli uskutočnené najmä počas druhej Dzurindovej vlády, keďže v predchádzajúcom období boli uskutočňované radikálne stabilizačné opatrenia jednotlivých politik. Tieto reformy vzišli hlavne z prostredia slovenských 4 think tankov. Väčšina týchto návrhov vznikla vďaka podmienkam, v ktorých sa vyvíjali think tanky v 90. rokoch. V týchto organizáciách sa sústredila značná časť odborníkov a aj osobností, ktoré nemohli a nechceli pre nesúhlas z vládnu garnitúrou na čele s V. Mečiarom pôsobiť v štátnych inštitúciách. Think tanky a osobnosti v nich pôsobiace sa následne zúčastňovali verejného života a snažili sa ovplyvňovať jednotlivé politiky pred aj po parlamentných voľbách v roku 1998. Think tanky sa v slovenskej spoločnosti etablovali v rovnakom časovom období ako dochádzalo k obnove občianskej spoločnosti a tretieho sektora. Preto teoretická časť diplomovej práce začína s konceptom občianskej spoločnosti a tretieho sektora. Občianska spoločnosť predstavuje jeden zo základných elementov moderných demokratických štátov. Koncept občianskej spoločnosti prešiel obrovským vývojom, no naďalej predstavuje pojem, ktorý je ťažko jednoznačne definovateľný. Tretí sektor na Slovensku predstavuje silný element medzi štátom a trhom. S tretím (neziskovým) sektorom v 90. rokoch spolupracovali slovenské think tanky a vrcholom tejto spolupráce bola snaha mobilizovať čo najväčší počet voličov pred parlamentnými voľbami v roku 1998. Pre lepšie pochopenie mobilizačného

potenciálu slovenskej spoločnosti je v teoretickej časti priblížený koncept politického aktivizmu a transakčného aktivizmu. Teoretické vymedzenie konceptov politického aktivizmu a transakčného aktivizmu pomôže lepšie pochopiť vplyv mobilizačnej kapacity slovenských think tankov v 90. rokoch dvadsiateho storočia. Teoretická časť diplomovej práce je zakončená definíciou a typológiou think tankov, kde bol použitý hlavne prístup autorov McGanna a Weavera z ich textu Think tanky a občianska spoločnosť.

Na Slovensku prebiehalo znovu „objavovanie“ občianskej spoločnosti, neziskového sektora, vznik a etablovanie think tankov súčasne. Tento proces ovplyvnila politika vládnych strán Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS), Slovenskej národnej strany (SNS) a Združenia robotníkov Slovenska (ZRS) v rokoch 1994 – 1998, ktorá viedla k narušeniu procesu konsolidácie demokracie. Po parlamentných voľbách v roku 1998 nová vládna garnitúra „vyznávala“ demokratické pravidla fungovania spoločnosti, čo umožnilo konsolidáciu demokracie na Slovensku v nasledujúcich rokoch. Z think tankov sa stal pre túto vládu na čele s M. Dzurindom vítaný element s návrhmi a analýzami čo treba v jednotlivých politikách reformovať. Tretí (neziskový) sektor zohral dôležitú rolu pri „obrane“ slobodnej občianskej spoločnosti. Veľmi prínosnou pre tento „sektor“ občianskej spoločnosti bola spolupráca s think tankami. Tretí sektor bol zo strany vlády na čele s V. Mečiarom obmedzený zákonom o Nadáciách z roku 1996, ktorým boli vystavené kontrole štátnych inštitúcií a iných reštrikčným opatreniam zo strany vlády. Tento zákon sa týkal samotných think tankov, keďže ich právna subjektivita buď vychádzala z tejto legislatívy upravujúcej neziskové organizácie alebo čerпали finančné prostriedky od rôznych nadácií.¹

3.3 VÝVOJ SOCIÁLNEJ POLITIKY PO ROKU 2002

- Zhruba od novembra 2002, bol predložený prvý balíček sociálnych zákonov a sociálna politika sa stala jedným z dominantných fenoménov slovenského verejného života. Obsah zmien, ktoré sú dnes implementované do praxe je postavený na týchto princípoch:
- 1. Nová sociálna politika odmieta vnímať sociálne odkázaných a nezamestnaných občanov, ako pasívny subjekt štátnej sociálnej pomoci
- 2. Nová sociálna politika podriadiť všetky parametre sociálneho systému princípu "Pracovať sa oplatí"
- 3. Nová sociálna politika po prvýkrát za posledných 50 rokov vytvára účinné legislatívne predpoklady pre zapájanie samosprávy, občianskej spoločnosti a Cirkví do riešenia

¹ Vid'. podkapitolu: Kampaň Tretí sektor SOS, s. 41

sociálnych, problémov, regiónov a komunit, čím nadväzuje na stáročnú tradíciu sociálnej participácie a angažovanosti

- 4. Nová, sociálna politika podporuje a rešpektuje individuálnu voľbu a vlastnícke práva občana v oblasti penzijného zabezpečenia.
- Každá z oblastí obsahuje tri princípy „motivácia občana, aktivita občana a odmena pre občana“.
- **Motivácia - znamená jasne zadefinované a jednoduché pravidlá fungovania a účasti v sociálnom systéme.**
- **Aktivita - znamená celý rad nástrojov, ktoré umožňujú postupný prechod z oblasti záchranej sociálnej siete do pracovnej aktivity, ale aj výraznejší vplyv jednotlivca na zabezpečenie dôstojného života v starobe.**
- **Odmena - predstavuje spravodlivý výsledok úsilia a iniciatívy občana.**
- V priebehu roku 2004 sa v praxi SR začal uplatňovať nový systém, sociálnej politiky a politiky trhu práce. Očakávaným výsledkom rozsiahlej reformy v previazaní s ďalšími reformnými krokmi je vyšší udržateľný ekonomický rast sprevádzaný rastom zamestnanosti a reálnej životnej úrovne pre široké vrstvy obyvateľstva. Pozitívne efekty sa v plnom rozmere môžu prejaviť až s novým časovým odstupom.
- Orgánmi štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti sú:
 - a) Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
 - b) Ústredie práce, SVaR- bývalý krajský úrad
 - c) príslušný úrad PSVaR - bývalý okresný úrad
- Od 1. Januára 2004 pôsobia úrady práce a sociálne odbory „pod jednou strechou“ a podliehajú novozriadenému ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny. Uvedená organizačná zmena integruje sociálne agendy, redukuje počet administratívnych pracovníkov a prináša aj lepšie služby pre občana v regiónoch Slovenska.

SP v súčasnosti s prepojením na EU

- Podpora zamestnanosti, zlepšenie životných a pracovných podmienok, primeraná sociálna ochrana, dialóg medzi sociálnymi partnermi, rozvoj ľudských zdrojov zameraný na trvalú vysokú zamestnanosť a boj proti vylúčeniu sú spoločnými cieľmi EÚ a jej členských štátov v oblasti sociálnej politiky a politiky zamestnanosti
- Sociálny rozmer európskej integrácie sa za posledné roky značne rozvinul. Je kľúčovým aspektom stratégie Európa 2020, ktorá má za cieľ zabezpečiť inkluzívny rast s vysokou úrovňou zamestnanosti a zníženie počtu ľudí, ktorí žijú v chudobe alebo ktorým hrozí riziko sociálneho vylúčenia.

- Pri začatí **Lisabonskej stratégie** v marci 2000, ktorej cieľom je urobiť z EÚ najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku na svete, hlavy štátov uznali, že hospodársky rast sám osebe nestačí na boj proti chudobe alebo nebezpečenstvu sociálneho vylúčenia. OMK by sa mala neskôr rozšíriť na dôchodky, zdravotnú a dlhodobú starostlivosť ako súčasť tzv. sociálnej otvorenej metódy koordinácie.
- V roku 2000 na samite v Nice bola prijatá Charta základných práv EÚ, ktorú vypracoval osobitný konvent. Vytvoril sa výbor pre sociálnu ochranu na podporu spolupráce v rámci politiky sociálnej ochrany medzi členskými štátmi a s Komisiou
- Dňa 13. decembra 2007 bola podpísaná **Lisabonská zmluva**, ktorá umožnila ďalší pokrok v upevňovaní sociálneho rozmeru európskej integrácie. Zmluva o Európskej únii tým začala klásť dôraz na sociálne ciele EÚ vrátane plnej zamestnanosti a solidarity medzi generáciami (článok 3). Článok 6 priznáva Charte základných práv rovnakú záväznosť ako zmluvám. V samotnej charte sa uznávajú tzv. **práva týkajúce sa solidarity**, ako je právo pracovníkov na informácie a konzultácie, právo na kolektívne vyjednávanie a právo na spravodlivé a primerané pracovné podmienky či právo na sociálne zabezpečenie a sociálnu pomoc. Do ZFEÚ bola pridaná tzv. horizontálna sociálna doložka, v ktorej sa uvádza, že: *„Pri vymedzovaní a uskutočňovaní svojich politík a činností Únia prihliada na požiadavky spojené s podporou vysokej úrovne zamestnanosti, zárukou primeranej sociálnej ochrany, bojom proti sociálnemu vylúčeniu a s vysokou úrovňou vzdelávania, odbornej prípravy a ochrany ľudského zdravia“* (článok 9).
- V júli 2008 Komisia zverejnila obnovenú sociálnu agendu s názvom Príležitosti, prístup a solidarita v Európe 21. storočia ako odpoveď na rastúcu nezamestnanosť v dôsledku finančnej a hospodárskej krízy. Zaviedli sa opatrenia na zväčšenie dosahu existujúcich finančných nástrojov (ESF a EGF). Okrem toho sa v roku 2010 zriadil nový európsky nástroj mikrofinancovania Progress s cieľom poskytovať mikroúvery malým podnikom a nezamestnaným, ktorí si chcú založiť alebo ďalej rozvíjať svoje vlastné podniky.
- Inkluzívny rast (podpora hospodárstva s vysokou zamestnanosťou, ktoré zabezpečuje sociálnu a územnú súdržnosť) je jednou z prioritných oblastí stratégie Európa 2020, nástupkyne lisabonskej stratégie. V novej strategickej agende EÚ sa prvýkrát uvádza jasný cieľ, pokiaľ ide o jej sociálny pilier (cieľ pomôcť 20 miliónom ľudí prekonať riziko chudoby do roku 2020), spolu s obnoveným záväzkom, ktorý sa týka ambiciózneho cieľa v oblasti zamestnanosti (75 % úroveň zamestnanosti vo vekovej skupine 20 – 64 rokov).
- Od roku 2010 slúžia hlavné ciele stratégie Európa 2020 v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky ako ciele pre referenčné porovnávanie v rámci ESZ. Boli začlenené do

európskeho semestra, ktorý poskytuje rámec na koordináciu a monitorovanie pokroku v oblasti makroekonomických, fiškálnych, zamestnaneckých a sociálnych politík v opakujúcich sa ročných cykloch. Ako odpoveď na zvyšujúcu sa úroveň chudoby bol v roku 2014 zriadený Fond európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby (FEAD). Poskytuje potravinovú a základnú materiálnu pomoc spolu s činnosťami sociálneho začleňovania.

- V apríli 2017, s cieľom dosiahnuť hlbšiu a spravodlivejšiu hospodársku a menovú úniu, Komisia určila sociálnu Európu za jednu z kľúčových priorít Junckerovej Komisie a predložila oznámenie o **európskom pilieri sociálnych práv (EPSR)**. V rámci tohto piliera sa stanovuje 20 kľúčových zásad a práv na podporu spravodlivých a dobre fungujúcich trhov práce a systémov sociálneho zabezpečenia, ktoré sú štruktúrované okolo troch kategórií:
 - i) rovnaké príležitosti a prístup na pracovný trh, ii) spravodlivé pracovné podmienky a iii) prístup k primeranej sociálnej ochrane a začleneniu.

Európsku sociálnu politiku ovplyvňujú faktory

- Sociálna politika je ovplyvňovaná viacerými faktormi. • Najvýznamnejšími sú: • Demografický • Ekonomický • Politický • Medzinárodný

Demokratické faktory

- K demografickým faktorom patrí napríklad pôrodnosť, úmrtnosť, sobášnosť, rozvodovosť, štruktúra a obyvateľstva a pod. Zmeny v jednotlivých oblastiach výrazne ovplyvňujú sociálnu politiku, nakoľko často vyvolávajú napätie.
- Napríklad znižovanie pôrodnosti môže byť chápané ako negatívne (napr. v súčasnosti v Európe) a vyvoláva zmeny v sociálnej politike, smerujúce k dosiahnutiu nárastu pôrodnosti. Môže ísť napríklad o opatrenia, zvyšujúce istotu rodín, zlepšenie podmienok pre rodičov, starajúcich sa o deti a pod.
- Zvyšovanie počtu ľudí v postproduktívnom veku na Slovensku napríklad viedlo k zmene systému dôchodkového zabezpečenia.
- Zníženie sobášnosti môže viesť k opatreniam, zvyhodňujúcim osoby, žijúce v manželskom zväzku (zvýhodnené pôžičky a pod.).

Ekonomické faktory

- K ekonomickým faktorom patrí napríklad inflácia, hrubý domáci produkt (HDP).
- Inflácia spôsobuje, že dávky strácajú reálnu hodnotu a je potrebné upraviť spôsoby stanovenia jednotlivých dávok.

- Rast HDP spôsobuje rast životnej úrovne, čím môže meniť štruktúru jednotlivých opatrení, napríklad vznik nových systémov v sociálnej ochrane či zánik niektorých starých systémov.

Politické faktory

- Jedným z najdôležitejších politických faktorov sú voľby.
- Víťazné politické zoskupenie predstavuje programové vyhlásenie, súčasťou ktorého je i sociálny program.
- Ak dôjde po voľbách k zmene vlády, často to výrazne ovplyvní sociálnu politiku krajiny.
- Nestabilita systému sociálnych služieb – nestabilita vládnutia a priorít vlády
- Neudržateľnosť a nestability financovania viacerých sektorov, najmä sociálnej sféry a sociálnych služieb

Medzinárodné faktory

- Medzinárodným faktorom je najmä účasť krajiny v medzinárodných štruktúrach (EU, OSN, NATO). Účasť v týchto štruktúrach je podmienená splnením podmienok, ktoré výrazne ovplyvňujú tvorbu i realizáciu sociálnej politiky.
- Ak sme súčasťou takejto štruktúry, sme povinný dodržiavať záväzné nariadenia a teda i upravovať národnú sociálnu politiku, aby bola v súlade s medzinárodnými dohodami.

Strategické ciele dokumentu Európa 2020 • Charakteristika cieľov • Poskytujú celkový prehľad o tom, aké by mali byť kľúčové parametre v EÚ do roku 2020. • Transformovali sa na vnútroštátne ciele, aby každý štát EÚ mohol sledovať vlastný pokrok pri plnení týchto cieľov. • Nevyplýva z nich spoločné znášanie zaťaženia – predstavujú spoločné ciele pre všetky krajiny EÚ, ktoré sa majú naplniť kombináciou opatrení na úrovni členských štátov a EÚ. • Ciele navzájom súvisia a vzájomne sa dopĺňajú.

Ciele:

- Zamestnanosť ▫ 75-percentná miera zamestnanosti obyvateľov vo veku 20 – 64 rokov
- Výskum a vývoj ▫ zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja na 3 % HDP
- Zmena klímy a energetika – menej emisií skleníkových plynov o 20 % v porovnaní s rokom 1990 – získavať 20 % energie z obnoviteľných zdrojov – zvýšiť energetickú účinnosť o 20 %
- Vzdelávanie ▫ miera predčasného ukončenia školskej dochádzky pod 10 % ▫ aspoň 40 % ľudí vo veku 30 – 34 rokov s ukončenou VŠ

- Chudoba a sociálne vylúčenie – aspoň o 20 miliónov menej ľudí vystavených chudobe a sociálnemu vylúčeniu alebo nimi ohrozených

3.4 BUDÚCNOSŤ EURÓPY A PRIORITY EÚ

Súčasná európska sociálna politika je orientovaná na tieto oblasti²:

Migrácia

Po výmene názorov ohľadom rôznych aspektov migrácie pripravili panelisti opatrenia zamerané na príčiny migrácie a na jej reguláciu humánnou cestou, na lepšiu integráciu utečencov a opatrenia na zdieľanie zodpovednosti medzi krajinami EÚ. Migrácia nemusí znamenať len problém. Navrhli tiež, aby bol európsky pracovný trh prístupný žiadateľom o azyl so zodpovedajúcou kvalifikáciou a navrhujú aj zlepšenie podmienok pracovníkov migrujúcich v rámci EÚ.

Zdôraznili sa aj nerovnosti pozdĺž vonkajších hraníc EÚ. Účastníci odporučili, aby sa v záujme ich riešenia posilnila Európska agentúra pre pohraničnú stráž Frontex a aby sa sprehľadnilo jej pôsobenie.

“Severské krajiny, ktoré nemajú veľa externých hraníc, by mali viac prispievať na chod agentúry ako je Frontex, aby južné krajiny mohli viac odolávať (migračným) tlakom,” povedal Péter Csákai-Szőke z Maďarska.

Zdravie

Návrh – Zdravé potraviny a zdravý životný štýl

CIEL: Zabezpečiť, aby všetci Európania mali prístup k vzdelávaniu o zdravých a cenovo dostupných potravinách ako základnému kameňu zdravého životného štýlu

CIEL: Prijatť celostný prístup k zdraviu, riešiť okrem chorôb a liečebných postupov zdravotnú gramotnosť a prevenciu a podporovať spoločné chápanie problémov, ktorým čelia chorí alebo zdravotne postihnutí ľudia, v súlade s prístupom „jedno zdravie“, ktorý by sa mal zdôrazniť ako horizontálna a základná zásada zahŕňajúca všetky politiky EÚ.

² https://prod-cofe-platform.s3.eu-central-1.amazonaws.com/gposx1euik6c9r7qpf2yjun1prjh?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3D%221255114-1_SK.pdf%22%3B%20filename%2A%3DUTF-8%27%271255114-1_SK.pdf&response-content-type=application%2Fpdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIA3LJJXGZPDFYVOW5V%2F20220513%2Feu-central-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20220513T224421Z&X-Amz-Expires=300&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=dca7b9e0b4651b1133794364cb78e6a04b745290b548c06aa968bcadca1230a2

CIEĽ: Vytvoriť „právo na zdravie“ tým, že sa všetkým Európanom zaručí rovný a všeobecný prístup k cenovo dostupnej, preventívnej, liečebnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti.

Budúcnosť Európy

Plénum Konferencie o budúcnosti Európy na svojom záverečnom zasadnutí 29. - 30. apríla 2021 prijalo 49 návrhov s viac ako 300 opatreniami na zmenu.

Návrhy vychádzajú z odporúčaní európskych občianskych panelov, národných občianskych panelov a podujatí, ako aj z nápadov predložených na online platforme Konferencie.

Boli sformulované v deviatich pracovných skupinách, ktorých členmi boli občania, europoslanci, zástupcovia Rady, Komisie a národných parlamentov, ako aj zástupcovia iných orgánov EÚ, regionálnych a miestnych orgánov, sociálnych partnerov a občianskej spoločnosti.

Závislosť EÚ na dovoze strategických tovarov, napríklad liekov, procesorov, energie a potravín, sa javí účastníkom ako vážny problém. EK navrhla zlepšiť podporu pre lokálnu produkciu a zvýšiť výkon obnoviteľných zdrojov energie s cieľom znížiť závislosť v čo najväčšej miere. Tiež navrhli, aby rozhodnutia v oblasti zahraničných vzťahov boli prijímané kvalifikovanou väčšinou a nie jednoducho, ako je to teraz, aby sa zabezpečila rýchlejšia odozva na krízy a zlepšilo sa postavenie EÚ ako celku s jednou, spoločnou pozíciou.

EÚ by tiež mala zavádzať obmedzenia dovozu z krajín, ktoré nespĺňajú etické a environmentálne kritériá, tiež by mala v zahraničí rozširovať povedomie v oblasti ľudských práv a demokracie

V roku 2021 Výkonná rada Konferencie o budúcnosti Európy pozostávajúca z predstaviteľov Európskeho parlamentu, Rady Európskej únie a Európskej komisie spustila viacjazyčnú digitálnu platformu Konferencie o budúcnosti Európy, ktorá umožní všetkým občanom EÚ prispieť k formovaniu vlastnej budúcnosti a budúcnosti Európy ako celku. Platforma je k dispozícii v 24 jazykoch, aby sa o svoje myšlienky a názory mohli podeliť cez online podujatia občania z celej Únie.

Klimatické zmeny a životné prostredie

Klimatické zmeny sú dôvodom obáv, odborníci očakávajú od EÚ, že bude investovať do klimaticky neutrálnych technológií, podporovať menej znečisťujúce spôsoby dopravy a zavádzať environmentálne ciele v každej zmluve s ďalšími krajinami. Konkrétne opatrenia na zlepšenie životných podmienok obyvateľov odľahlých regiónov a tiež zvierat musia prijímať všetky krajiny EÚ, aby sme dosiahli zmiernenie klimatických zmien a podporovali ekologickú udržateľnosť. EÚ by mala vzdelávať ľudí k udržateľnejšiemu spôsobu života a pokračovať v podpore ekologických dopravných prostriedkov a udržateľnej energie.

Zmena klímy a životné prostredie

1. Návrh: poľnohospodárstvo, výroba potravín, biodiverzita a ekosystémy, znečistenie

CIEL: Bezpečná, udržateľná, spravodlivá, klimaticky zodpovedná a cenovo dostupná výroba potravín, ktorá dodržiava zásady udržateľnosti, životného prostredia, ochraňuje biodiverzitu a ekosystémy a zároveň zabezpečuje potravinovú bezpečnosť.

CIEL: Ochrana a obnova biodiverzity a krajiny a odstránenie znečistenia

CIEL: Zvýšenie európskej energetickej bezpečnosti a dosiahnutie energetickej nezávislosti EÚ, pričom sa zabezpečí spravodlivá transformáciu a Európanom sa poskytne dostatočná, cenovo dostupná a udržateľná energia. Boj proti zmene klímy, pričom EÚ zohráva úlohu globálneho lídra v oblasti udržateľnej energetickej politiky, ako aj dodržiavanie globálnych cieľov v oblasti klímy

Z medzinárodnej konferencie v roku 2021 o Budúcnosti Európy vyplynuli tieto ďalšie odporúčania odborníkov – panelistov (www.europortal.eu).

Udržateľné hospodárstvo a kvalitné pracovné miesta

Odporúčania zdôraznili potrebu zmeny ekonomiky udržateľnejším smerom. Európa by sa mala vzdať plastových obalov a plánovať vyradenie škodlivých produktov, mala by zvýšiť využívanie obnoviteľných energií a zaviesť zvýhodňovanie spoločností, ktoré majú nižší environmentálny vplyv pri svojej produkcii.

Obyvatelia tiež požadujú zavedenie spoločného európskeho systému označenia potravín a daňovú harmonizáciu s cieľom, aby spoločnosť platili dane v každej krajine, v ktorej predávajú svoje produkty.

Podľa panelistov by EÚ mala zaviesť minimálnu mzdu na zabezpečenie minimálneho štandardu a kvality života. Spoločnosti by mali byť podporované v oblasti zachovávanía

pracovných miest, najmä tam, kde sa vyžaduje práca z domu a EÚ by nemala tieto miesta exportovať do lacnejších krajín.

Tréningy v oblasti digitálnych zručností a mäkkých zručností, akými sú aktívne počúvanie, podpora dialógu a kritického myslenia, by mali byť zabezpečené na školách, keďže tieto zručnosti sú nevyhnutné pre budúce uplatnenie sa na trhu práce.

Sociálna spravodlivosť

Občania navrhujú garanciu sociálnej a zdravotnej starostlivosti pre seniorov a zdôrazňujú, že výška minimálneho dôchodku by nemala klesnúť pod úroveň chudoby.

Dostupnosť sociálneho bývania a rovnaké rodinné práva by mali byť dostupné vo všetkých členských krajinách.

Výuka a vzdelávanie

Štúdium cudzích jazykov by podľa panelistov malo začať už v materských školách, keďže cudzí jazyk umožňuje prístup k ďalším kultúram. Občania tiež požadujú, aby bola angličtina jazykom vyučovaným na všetkých základných školách v EÚ.

Tiež požadujú, aby sa na základných školách vyučovalo o rizikách digitalizácie a internetu a vyzývajú EÚ, aby vyvinula platformu so vzdelávacími materiálmi v oblasti klimatických zmien a environmentálnej problematiky.

Digitálna transformácia

EÚ by mala posilniť svoju kapacitu v oblasti boja proti kybernetickému zločinu a ilegálnemu obsahu, investovať do vysoko kvalitnej digitálnej infraštruktúry a pracovať na zlepšovaní vzdelávania v oblasti dezinformácií a falošných správ, myslia si občania.

Lepšie uplatňovanie pravidiel v oblasti ochrany osobných údajov je tiež témou, ktorej by sa mala podľa občanov EÚ intenzívne venovať. “Keď vidíme týchto technologických gigantov, tieto veľké platformy, nemali by nám diktovať naše životy. Treba, aby vedeli, že sa musia riadiť pravidlami, aby vedeli ako chrániť naše dáta a ochraňovať súkromie,” povedal Gino z Portugalska.

Občania požadujú ďalšie opatrenia v boji s dezinformáciami, vrátane pravidiel požadujúcich, aby sociálne médiá priniesli algoritmy overujúce pravdivosť obsahu a založenie nezávislej platformy, ktorá hodnotí informácie z tradičných médií.

Európa sa musí stať svetovým lídrom a tvorcom noriem digitálnej transformácie a určovať európsky spôsob budovania etickej, transparentnej a bezpečnej digitálnej spoločnosti, ktorej centrom je človek. Európa potrebuje ambiciózny prístup a naplno využívať príležitosti, ktoré prináša digitalizácia, no zároveň zvládať aj jej riziká a výzvy. Digitalizácia sa týka všetkých oblastí našej spoločnosti a musí sa v nich zohľadniť. V tejto súvislosti sa poukázalo na Európske vyhlásenie o digitálnych právach a zásadách pre digitálne desaťročie a predložili sa návrhy na zváženie novej budúcej Charty digitálnych práv.

Agresia Ruska na Ukrajine len zdôraznila mnohé otázky, ktoré sa riešia v návrhoch, ako je potreba digitálnej suverenity a zvýšený dôraz na kybernetickú obranu a ochranu pred dezinformáciami. Ukázalo sa tiež, že ozbrojené konflikty majú v súčasnosti dôsledky v digitálnej oblasti, z čoho vyplývajú nové problémy, ako napríklad dôsledky zmocnenia sa osobných informácií z dlhodobého hľadiska a neoprávnené využívanie týchto údajov v budúcnosti.

Demografická transformácia

Cieľ: Navrhujeme riešiť výzvy vyplývajúce z demografickej transformácie ako kľúčový prvok celkovej odolnosti Európy, najmä nízku pôrodnosť a neustále starnutie obyvateľstva, a to zabezpečením podpory pre ľudí počas celého životného cyklu. To by malo zahŕňať komplexné opatrenia zamerané na všetky generácie, od detí a mladých ľudí až po rodiny, obyvateľstvo v produktívnom veku, staršie osoby, ktoré sú stále pripravené pracovať, ako aj osoby, ktoré sú na dôchodku alebo potrebujú starostlivosť.

Otázky na opakovanie:

Čím je charakteristické obdobie rokov 1918 – 1939?

Aké zmeny nastali po 90. rokoch vo vývoji sociálnej politiky?

Aké kroky k transformácii boli prijaté po roku 2002?

Aké sú priority EÚ v oblasti sociálnej politiky?

Ako je možné think tanky definovať a aký mali význam?

Aké ciele si určilo Slovensko v dokumente Európa 2020?

V čom spočíval význam prijatia Lisabonskej zmluvy?

Európsku sociálnu politiku ovplyvňujú najviac ktoré faktory?

ZÁVER

Naším cieľom bolo poukázať na potrebu investovania do sociálnej politiky a priblížiť jeho vzťah k sociálnej práci. Vymedzovaním základných pojmov sme poukázali na dôležitosť sociálnej politiky, nakoľko spoločnosť môže dobre fungovať a rozvíjať sa len vtedy, ak štát venuje dostatočnú pozornosť každej sociálnej skupine, pričom nezabúda na tú najslabšiu, ktorá sa z rôznych reálnych dôvodov nedokáže postarať o seba a bez pomoci nemôže optimálne fungovať.

Ak sa Slovenská republika hlási k moderným, sociálnym a demokratickým štátom - tak nemôže ignorovať potreby svojich občanov, veď každý jeden občan sa raz dostane do situácie, keď bude odkázaný na určitú pomoc od štátu, či už z rodinných, zdravotných dôvodov, alebo z dôvodu nezamestnanosti či staroby.

Problémy treba riešiť dovedty, kým nedochádza k rozvoju základných problémov a kým nezahltia spoločnosť. Ratifikovaním rôznych dohovorov, medzinárodných zmlúv a členstvom v Európskej únii sme ako štát zaviazali k určitým hodnotám, ktoré sme povinný dodržiavať a riadiť sa s nimi. Dodržiavaním zákonov, základných princípov a dostatočnou kontrolou v oblasti sociálneho zabezpečenia môžeme dosiahnuť vyspelosť celej spoločnosti a nielen jednotlivých skupín. Nikto nevie, kedy bude odkázaný na sociálne zabezpečenie, každý má právo na dôstojný život a na rovnaké životné podmienky.

Záverom môžeme skonštatovať, že podarilo sa nám splniť cieľ, ktorý sme si vytýčili, nakoľko tým bolo upozorniť na potrebu dostatočnej investície do sociálnej politiky a v rámci toho do sociálneho zabezpečenia, v súlade so záväzkami vyplývajúce z dohovorov a medzinárodných zmlúv, aby naša spoločnosť mohla rásť a byť miestom pre blaho každého rovnako a bez rozdielu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BALDOCK, J., MANNING, N., MILLER, S., VICKERSTAFF, S. 1999. Social Policy. Oxford – New York: Oxford University Press, 1999. 594 p. ISBN 0-19-878173-3.
2. BEBLAVÝ, M. 2009. Sociálna politika. ADIN, s.r.o. ISBN 978-80-89244-47-8-1. www.employment.gov.sk (legislativa, dusky sociálnej politics, Inštitút sociálnej politiky – ročné správy o sociálnej situácii)
3. BOTEK, O. 2009. Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov. Piešťany: PN print, s.r.o. 112 s. ISBN 978-80-970240-0-0.
4. DIMOVA, D., GEORGIEVA, B., JANEVA, N.: Socialna politika – dáržavna – obštinska – firmena. Sofija: Trakija, 2000. 346 s. ISBN 954-9574-59-8
5. DIMOVA, D., KUSEV, I.: Socialna politika i socialni dejnosti. Analizi, eseta i tehnologii. Sofija: Trakija-M, 2003. 190 s. ISBN 954-8401-18-5
6. DUDOVÁ, I. a kol. 2018. Sociálna politika. Vydavateľstvo [Wolters Kluwer](http://www.wolterskluwer.com), 2018.
7. FREVEL, B., DIETZ, B.: Sozialpolitik kompakt. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. 241 S. ISBN 3-531-13873-1
8. GAJDOŠÍKOVÁ, E. 2014. 25 rokov v sociálnom zabezpečení. In Sociálne zabezpečenie – na rózcestí? Bratislava : Ústav štátu a práva SAV. Slovak Academic Press, 2014.
9. GAJDOŠÍKOVÁ, E. 2020. AKTUÁLNE VÝZVY PRE SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE V súčasnom období. In Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa mala konať 8. – 9. októbra 2020 v Bratislave v rámci riešenia programu výskumu a vývoja APVV-15-0456 „Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku“. Bratislava: SAV 2020.
10. GEFFERT, R. 2009. Sociálna politika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2009. 154 s. ISBN 978-80-7097-740-8.
11. GEFFERT, R. 2015. Aktuálne výzvy a problémy verejnej správy II. Perspektívy komunálnej politiky na Slovensku po voľbách v roku 2014. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: UPJŠ. s. 148-155. ISBN 977-80-8152-344-1.
12. GŁĄBICKA, K.: Polityka społeczna Państwa Polskiego. Radom: Instytut Technologii Eksploatacji, 2004. 222 s. ISBN 83-7204-351-5.
13. GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. 2018. Právo sociálného zabezpečení České republiky a Evropské unie. 1. vyd. Brno : Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2018, s. 33.
14. HAMALOVÁ, M. – BELAJOVÁ, A. – ŠEBOVÁ, M. 2011. Komunálna ekonomika a politika. Bratislava: Sprint dva. ISBN 978-80-89393-38-1.
15. HETTEŠ, M. 2013. Sociálna súdržnosť a istota v sociálnej práci (Sociálna kohézia a flexikurita). Nitra: UKF, 2013. 201 s. ISBN 978-80-558-0256.
16. HETTEŠ, M. 2015. Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2015. 242 s. ISBN 978-80-8132-128-3.
17. HICK, S. 2000. Social Work in Canada. An Introduction. Toronto: Thompson Educational Publishing, 2000. 288 p. ISBN 1-55077-124-8

18. HOLOVATYJ, M. F., LUKAŠEVYČ, M. P., DMYTRENKO, H. A. et al.: Upravlinčiski aspekty social'noj raboty. Kyjiv: Mižrehional'na Akademija upravlinnja personalom, 2004, 366 s. ISBN 966-608-387-6
19. HORTON, John: Order and Conflict Theories of Social Problems as Competing Ideologies. *The American Journal of Sociology*, 1966, nr. 6, český preklad: Sociální problémy jako ideologická soutěž teorií společenského řádu a konfliktu. In: BAUMAN, Bedřich: Antologie textů ze současné sociologické teorie ve Spojených státech amerických. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 47 – 64
20. KAUFMANN, Franz-Xaver 2005. *Sozialpolitik und Sozialstaat: Soziologische Analysen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005. 406 S. ISBN 3-531-14347-6
21. KONEČNÝ, S. 2012. K VYMEDZENIU PREDMETU SOCIÁLNEJ POLITIKY. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra sociálnej práce, Slovenská republika
22. KONEČNÝ, S. – Konečný B. 2009. *Otvorená komunálna politika. Teória a prax*. Bratislava: Mayor, s.r.o. ISBN 978-80-969133-3-6.
23. KOVÁČIKOVÁ, D. 2007. Vybrané kapitoly z dejín sociálnej práce. In: TOKÁROVÁ, A. a kol. 2007, s. 80-154
24. KRÁĽOVÁ, Ľ. a kol. 2006. *Aktuálne otázky verejnej politiky*. Košice: Typopress, 2006. 297 s. ISBN 80-89089-46-1
25. KREBS, V. a kol. 1997. *Sociální politika*. Praha: Codex, 1997. 327 s. ISBN 80-85963-33-7
26. KSIĘŻOPOLSKI, M. 1999. *Polityka społeczna*. Katowice: Śląsk, 1999. 291 s. ISBN 83-7164-227-X
27. LAMPERT, H. 1998. *Lehrbuch der Sozialpolitik*. Berlin: Springer, 1998. 493 S. ISBN 3-540-64789-9
28. MACKOVÁ, Z. 2014. Sociálna ochrana osôb so zdravotným postihnutím v Slovenskej republike – fikcia alebo realita? In *Osoba so zdravotným postihnutím v práve Slovenskej republiky a Českej republiky*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-497-8
29. MAJZEL, Adam. 2008. *Konsolidácia demokracie na Slovensku (1989 – 1998)*. Diplomová práca. Trnavská univerzita, Trnava 2008.
30. MATLÁK, J. 2020. Aktuálne otázky z hľadiska systémového členenia práva sociálneho zabezpečenia. In zborník, **AKTUÁLNE VÝZVY PRE SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE V súčasnom období** Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa mala konať 8. – 9. októbra 2020 v Bratislave v rámci riešenia programu výskumu a vývoja APVV-15-0456 „Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku“. Bratislava: SAV 2020.
31. MATIASKO, M. 2019. **DOBRÁ SPOLOČNOSŤ A SOCIÁLNE PRÁVA**. Bratislava: Socia. Dostupné online: https://www.socia.sk/wp-content/uploads/2019/06/Socialne_prava_publicacia.pdf
32. MALÍKOVÁ, Ľ. 2003. *Verejná politika. Aktéri a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. 116 s. ISBN 80-223-1800-0

33. MÁTEL, A. SCHAVEL, M. a kol. 2013. Teória a metódy sociálnej práce I. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce. 2013. 250 s. ISBN 978-80-971445-1-7.
34. McGann, James. 2008. The Global "Go-To Think Tanks." Think Tanks and Civil Societies Program, University of Pennsylvania 2008.
35. McGann, James a Kent R. Weaver, eds. 2000. Think tanks and Civil Societies: Catalysts for Idea and Action. Transaction Publisher, New Brunswick 2000.
36. MOORE, S.: Social Welfare Alive! Cheltenham: Stanley Thornes Publishers, 1998. 455 p. ISBN 0-7487-2581-4
37. NÁVRH koncepcie sociálnej pomoci v Slovenskej republike. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky č. 1275/1991. Bratislava: Ministerstvo práce a sociálnych vecí, november 1991
38. OLÁH, M. – SCHAVEL, M. – ONDRUŠOVÁ, Z. 2008. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*, 2. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2008. 208 s. ISBN 80-969449-6-7.
39. OPIELKA, M. 2004. Sozialpolitik. Reinbek bei Hamburg: Rowolth, 2004. 336 S. ISBN 3-499-55662-6
40. POTŮČEK, M. 1995. Sociální politika. Praha: SLON, 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-X
41. POTŮČEK, M. a kol. 2005. Veřejná politika. Praha: SLON, 2005. 396 s. ISBN 80-86429-50-4
42. REPKOVÁ, K. 2012. Sociálne služby v kontexte komunálnej sociálnej politiky. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012.
43. REPKOVÁ, K. 2009. Sociálne programovanie a projektovanie (nielen) v sociálnej práci. Bratislava: EPOS. ISBN 978-80-8057-781-0
44. SCHNEIDER, JIŘÍ. 2003. Think-tanky ve Višegdráskyých zemích. Analýza politiky a obhajoba zájmů. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno.
45. SPICKER, P. 1995. Social Policy – Themes and Approaches. Harlow: Prentice Hall, 1995. 278 p. ISBN 0-13-354762-0
46. STANEK, V., LALUHA, I., RIEVAJOVÁ, E., KRAUSOVÁ, A. 1997. Sociálna politika. Bratislava: Ekonóm, 1997. 329 s. ISBN 80-225-0861-6
47. STANEK, V. a kol. 2004. Sociálna politika. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2004. ISBN 80 225-1881-6
48. TEITZ, MICHAEL B. 2009. Analysis for Public Policy at the State and Regional Levels The Role of Think Tanks In: International Regional Science Review. October 2009, s. 480 – 494.
49. TOKÁROVÁ, A, a kol.: 2007. Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie metodiky sociálnej práce. Vydanie tretie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity – AKCENT PRINT. 2007. 572 s. ISBN 978-80-969419-8-8
50. TOMEŠ, I. 2001. Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9
51. TOMEŠ, I. 2010. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3
52. TRÖSTER, P. a kolektiv. 2005. Právo sociálního zabezpečení. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 40.

53. VANKOVÁ, K. 2013. *Sociálna spravodlivosť*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa, 2013. 171 s. ISBN 978-80-558-0270-1.
54. VEČEŘA, M. 1996. Sociální stát. Východiska a přístupy. Praha: SLON 1996. 112 S. ISBN 80-85850-16-8
55. WALSH, M., STEPHENS, P., MOORE, S. 2000. Social Policy & Welfare. Cheltenham: Stanley Thornes Publishers, 2000, 386 p. ISBN 0-7487-4591-2
56. ŽILOVÁ, A.: Vybrané teoreticko-metodologické otázky sociálnej práce. In: TOKÁROVÁ, A. a kol. 1997, s. 31-79
57. ŽIŽKOVÁ, J. 1997. Základní charakteristiky sociální politiky. In: KREBS, Vojtěch a kol. 1997, s. 13 – 69.
58. ŽIŽKOVÁ, J. 1997. Vývoj sociální politiky. In: KREBS, V. a kol. 1997, s. 99 – 122.

Ďalšie zdroje:

Programové vyhlásenie vlády na obdobie rokov 2020-2024. 2021. [online]. [03.03.2022]. Dostupné na: < <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=494677>>.

Štatistický úrad SR. 2022. *EU SILC 2020: Podiel obyvateľov SR ohrozených príjmovou chudobou sa znížil na 11,4%* [online]. [05.03.2022]. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk/wps/portal>>.

Ústava SR č. 460/1992 Z

Názov: ZÁKLADY A ÚVOD DO SOCIÁLNEJ POLITIKY

Publikácia: VYSOKOŠKOLSKÁ UČEBNICA

Autorka: Lucia Ludvigh Cintulová

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6448-0547>

Recenzenti: doc. PhDr. Zuzana Vitálová, CSc.

PhDr. Zuzana Budayová, PhD.

Vydavateľstvo:

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., Bratislava

Palackého 1, 811 00 Bratislava, P.O.Box 104

Náklad 150 ks

Vydanie prvé

Počet strán 85

Rozsah 4,25 AH

ISBN 978-80-8132-256-3

EAN 9788081322563